

JELENTÉS A FIZETÉSI RENDSZERRŐL 2012

MAGYAR NEMZETI BANK

JELENTÉS A FIZETÉSI RENDSZERRŐL 2012

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank
Felelős kiadó: dr. Simon András
1850 Budapest, Szabadság tér 8–9.
www.mnb.hu

A pénzforgalom, valamint a fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működése elengedhetetlen ahhoz, hogy a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók megvalósuljanak. A Magyar Nemzeti Banknak (MNB) az MNB-ről szóló 2011. évi CCVIII. törvényben (jegybanktörvény) rögzített alapvető feladata, hogy a pénzforgalom zavartalan lebonyolítását és az azt támogató fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működését elősegítse.

A MNB 2012-ben először jelentkezik a Jelentés a fizetési rendszerről című kiadványával, amelyben ezentúl éves rendszerességgel kíván átfogó elemzést nyújtani a belföldi pénzforgalomban és a felvigyázott fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek működésében megfigyelhető tendenciákról, a főbb kockázatokról, valamint arról, hogy szükség esetén az MNB milyen eszközöket mozgósított annak érdekében, hogy a fent jelzett alapvető feladatát megvalósítsa. Az aktuális hazai és nemzetközi témák függvényében az MNB pénzforgalommal, valamint fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerekkel kapcsolatban végzett tevékenységének prioritásai, és így a jelentés struktúrája és hangsúlyai évről évre változhatnak.

E kiadvánnyal az MNB szándéka szerint hozzájárul ahhoz, hogy nő a pénzforgalommal, a fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerekkel kapcsolatos jegybanki tevékenység transzparenciája, továbbá növekszik a jelentést olvasók pénzforgalmi döntéseinek tudatossága.

Az elemzés az MNB Pénzforgalom és értékpapír-elszámolás szakterületén készült, Bartha Lajos igazgató irányítása alatt. A jelentés készítésében részt vettek: Fenyvesi Miklós, Gábrriel-Lajos Brigitta, Luspay Miklós, Olasz Henrietta, Pintér Cecília, Takács Kristóf, Tanai Eszter, Turján Anikó, Varga Lóránt és Végvári Gergely. A Monetáris Tanács a 2012. június 11-i és 2012. július 10-i ülésén tárgyalta az anyag kiemelt üzeneteit, valamint a jelentést, amely során értékes tanácsokat adott a jelentés elkészítéséhez. A publikációt a Magyar Nemzeti Bank igazgatósága hagyta jóvá. A jelentésben található megállapítások a szakterület véleményét tükrözik, és nem feltétlenül azonosak a Monetáris Tanács vagy az MNB hivatalos álláspontjával.

Az MNB szakértői elsősorban a 2011. év releváns információit dolgozták fel, ugyanakkor előre tekintő jelleggel a 2012. évi aktuális folyamatok elemzése is megtalálható a jelentésben.

Tartalom

Kiemelt üzenetek	7
1. Bevezetés	12
2. A fizetési módok és eszközök fejlődési tendenciái	15
2.1. A pénzforgalom hatékonysága	16
2.1.1. Fizetési számlához és az alapvető pénzforgalmi szolgáltatásokhoz való hozzáférés	18
2.1.2. A fizetési kártyák szerepe a pénzforgalom fejlesztésében	20
2.1.3. Rendszeres lakossági fizetések	25
2.1.4. A napközbeni elszámolás bevezetése	26
2.1.5. A pénzforgalmi szolgáltatások piacának szerkezete	27
2.1.6. A Pénzforgalom lebonyolításának ellenőrzése	28
2.2. A pénzforgalom biztonsága	31
2.2.1. Az elektronikus pénzforgalomhoz kapcsolódó visszaélések megelőzése	31
2.2.2. A hazai utalványpiac szabályozatlansága, és az ezzel kapcsolatos kockázatok	32
3. A hazai fizetési és elszámolási rendszerek működése és azok felvigyázása	35
3.1. Szolgáltatás ellátásának kockázata	37
3.1.1. Működési problémák a központi infrastruktúrában	37
3.1.2. Piaci változások okozta összetett kockázat és finanszírozási kockázat	39
3.2. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat	42
3.3. Kapcsolódó rendszerek kockázata	48
3.4. Hatékonyság: fejlesztések	49
Fogalomtár	50

Kiemelt üzenetek

Az MNB alapvető feladata, hogy a pénzforgalom és a fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működését elősegítse

A gazdaság olajozott működéséhez a pénzügyi infrastruktúra, így a pénzforgalom, valamint a fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek hatékony és megbízható működése szükséges. Ez biztosítja azt, hogy egyéb feltételek teljesülése esetén a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók időben, költség-hatékonyan és az elvárt módon megvalósuljanak. A pénzforgalom esetében a hatékonyság elsősorban a készpénzmentesítést jelenti, amely a rejtett gazdaság visszaszorulásához, ezáltal az állami adóbevételek növekedéséhez is hozzájárul. A hatékonyság növelése azonban nem veszélyeztetheti a pénzforgalom biztonságát, hiszen csak a folyamatos megbízható működés alapozhatja meg a bizalmat, ami elengedhetetlen az elektronikus fizetési módok használatához.

A készpénzmentes fizetési megoldások jelenleginél intenzívebb használatával jelentős erőforrásokat lehetne megtakarítani

A fizetési szokásokat – beleértve az állami fizetéseket is – megvizsgálva megállapítható, hogy a készpénz még mindig jelentős szerepet tölt be a hazai pénzforgalomban. Egy 2011-ben publikált, 2009-es adatokon elvégzett MNB-elemzés alapján Magyarországon – a VIBER-átutalásokat nem számítva – 3,7 milliárd darab fizetési műveletet bonyolítottak le, amelynek 84,4 százaléka készpénzhez kötődött. A magyar társadalom évente mintegy 106 milliárd forintot takaríthatna meg (ebből 24 milliárdot az állami fizetésekhez kapcsolódóan), ha az észak-európai országokhoz hasonló arányban a készpénzes és papír alapú fizetéseket felváltanák az elektronikus tranzakciók.

Javítani szükséges a fizetési számlához és a számla alapú elektronikus fizetési eszközökhöz való hozzáférést

Az elmúlt években lassan, de folyamatosan emelkedett a fizetési számlák és a betéti kártyák száma, de bőven van még tere a hatékonyság növelésének. A hatékony elektronikus fizetési módok használatának széles körű elterjedését két fő tényező akadályozza. Az egyik, hogy az ország egyes régióiban, illetve a társadalom bizonyos rétegei számára az alapvető pénzforgalmi szolgáltatásokhoz (pl. fizetési számla, kártyával történő fizetési lehetőség) való hozzáférés nem megoldott. A másik jellemző ok, hogy a fizetési módok választása során a döntés sokszor nem azok relatív hatékonysága alapján születik meg, mert a valós társadalmi költségek az ügyfelek előtt rejtve maradnak. Az MNB kedvezményes alapszámla konstrukció létrehozását szorgalmazza, amely fokozatosan lehetővé tenné az állami kifizetések hatékonyságának növelését (pl. a nyugdíjak és egyéb szociális juttatások kifizetésének készpénzmentessé tételét). Az alapvető pénzforgalmi szolgáltatásokhoz való hozzáférés új szolgáltatók (pl. pénzforgalmi intézmények, Magyar Posta) piacra lépésével is javulhat, valamint az internet és a mobiltechnológia terjedésével a számla alapú elektronikus fizetési eszközök használata nőhet.

További lépések szükségesek a kártyaelfogadói hálózat bővítésére

Az elmúlt években viszonylag dinamikus bővült a kártyaelfogadói hálózat, azonban a kibocsátói oldalhoz viszonyítva európai összehasonlításban alulfejt. Míg az Európai Unióban átlagosan egymillió lakosra 17 561 POS terminál jut, addig Magyarországon ez a szám 7844. Az MNB szerint fontos lenne a

fizetési kártya-elfogadói hálózat további jelentős bővítése, mivel a kiskereskedelmi egységeknek ma még mindig csak 30 százalékában lehet kártyával fizetni. Az érintett ágazati minisztériumok aktív közreműködése mellett jelentős mennyiségű POS terminál telepítésére kerülhetne sor európai uniós támogatások becsatornázásával. Továbbá – bár méreteiben nem lehet ekkora hatású – a fizetési kártya-piac szerkezetére jótékony hatással lehet egy piaci alapon finanszírozott POS-telepítési program is.

A fizetési módok használati szokásainak megváltoztatása érdekében az MNB a kötelező kártyaelfogadás lépcsőzetes bevezetését, a készpénzhasználat fokozatos korlátozását és a fizetési módok transzparens és az alapszolgáltatástól elkülönült árazását javasolja

Megfelelő piaci jelzések esetében a fizetési módok árazása a használati szokásokat a hatékonyság irányába tereli. A készpénzmentes fizetési módok esetében ez általában nem érvényesül, így olyan intézkedésekre van szükség, amelyek a torz árjelzéseket felülírják. A fent jelzett infrastrukturális korlátok feloldásával párhuzamosan az MNB a rendszeres jövedelmek fizetési számlára utalását, a kötelező kártyaelfogadás lépcsőzetes bevezetését és a készpénzhasználat fokozatos korlátozását javasolja. Ezek a kezdeményezések az állami be- és kifizetésekre is hatással lennének, így az állami szolgáltatások (pl. hivatali ügyintézés) ellenértéke és az állami áru- és szolgáltatás-vásárlások fizetése során megszűnhetne a készpénz elsődlegessége. Az MNB 2009-es felmérése alapján minden harmadik állami befizetés vagy kifizetés készpénz igénybevételel zajlik. A fizetési módok árazásával kapcsolatban további probléma, ha az beépül az alapszolgáltatás árába. Ezáltal a fizetési mód valós költsége rejtve marad az ügyfelek előtt. Ráadásul az egyes fizetési módok költségei többnyire nem differenciáltan épülnek be az alapszolgáltatás árába, így egy kevésbé költséges, elektronikus átutalással fizető ügyfél is fizet a magasabb költségű készpénz-átutalási megbízásért. Az MNB a fizetési módok transzparens, az alapszolgáltatástól elkülönült árazását tartja megfelelőnek, ahol az árak fizetési módonként költség alapon eltérhetnek. Ugyanakkor ezen árazási gyakorlat meghonosítása nem vezethet egyszeri áremeléshez.

A fizetési kártyáknál alkalmazott bankközi jutalék mértéke akadályozza az elfogadói hálózat bővülését, ezért csökkentésére szabályozói beavatkozás indokolt

Tekintettel arra, hogy az előzőekben kifejtett javaslatok között vannak olyanok (pl. állami juttatások fizetési számlára utalása, kötelező bankkártya-elfogadás lépcsőzetes bevezetése), amelyek a fizetési módok használati szokásaiba úgy avatkoznak be, hogy az érintetteknek nem feltétlenül hagynak választási lehetőséget, fontos, hogy ezen szabályozói intézkedések után a fizetési módokat használók ne szembesüljenek indokolatlanul magas költségekkel. A fizetési kártyák elfogadásáért a kereskedők jellemzően jutalékot fizetnek az elfogadói szolgáltatásra szerződött pénzforgalmi szolgáltatónak. Ez tartalmazza többek között az elfogadói szolgáltatáshoz kapcsolódó költségeket, az esetek többségében a POS terminál bérleti díját és a bankközi jutalékot. Az utóbbit az elfogadói szolgáltatásra szerződött pénzforgalmi szolgáltató a fizetés során használt kártyát kibocsátó pénzforgalmi szolgáltatónak fizeti tovább. A bankközi jutalék a kereskedők által fizetett díj jelentős részét teszi ki. Ennek a mérséklésével nagymértékben csökkenteni lehetne a kereskedők kártyaelfogadással kapcsolatos költségeit, így végső soron ösztönözni lehetne a fizetési kártya-elfogadást és -használatot. Éppen ezért az MNB a Nemzetgazdasági Minisztériumnak javaslatot tett a bankközi jutalék hazai szabályozására.

Az önszabályozás eredménytelenségét látva az MNB 2010-ben rendeletben írta elő a napközbeni elszámolás bevezetését

Egy modern gazdaságban a pénzforgalom hatékonysága nem csupán a költségekről szól, hanem a fizetési módok gyorsaságáról is. A napközbeni elszámolás bevezetése 2012. július 2-tól jelentősen felgyorsította a belföldi elektronikus átutalások elszámolását a Bankközi Klíring Rendszerben (BKR). Ez a

változás elsősorban a vállalatok és más intézményi szereplők számára jelent előnyt, de hosszabb távon kedvezően befolyásolhatja a lakossági pénzforgalmat is. Az éjszakai elszámoláshoz képest egy munkanappal felgyorsult az elektronikus fizetési megbízások teljesítése, így az átutaló ügyfél az elszámolás sajátosságai miatt nem esik el az egy munkanapnyi kamatjövedelemtől, továbbá a megkapott összeg még aznap továbbutalható. Ezenkívül az új elszámolási módban az átutalás során hosszabb közleményrovat áll rendelkezésre, így a fizetéshez kapcsolódó gazdasági tranzakcióról szóló adatok szélesebb köre továbbítható.

A jegybanki szabályozásnak és ellenőrzésnek jelentős szerepe van abban, hogy a hazai pénzforgalom kiszámítható és hatékony keretek között működik

Az MNB-rendeletben nemcsak a napközbeni elszámolás követelménye van rögzítve, hanem a pénzforgalom lebonyolításának szabályai is. Az előírások betartásának ellenőrzése azért szükséges, mert egyedi szinten kifizetődő lehet az előírásoktól való eltérés. A szabályszegéseket pedig piaci mechanizmusok az információs aszimmetria miatt nem tudják felfedni. A 2011-ben ellenőrzésre került hitelintézetek alapvetően jogszabálykövető magatartást tanúsítottak, ugyanakkor a feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében az MNB intézkedéseket rendelt el. 2011-ben 16 hitelintézetnél került sor jegybanki pénzforgalmi ellenőrzésre. Az MNB az ellenőrzések alapján 78 intézkedést írt elő, 7 hitelintézet esetében összesen 21,4 millió forint bírság kiszabására is sor került.

Az elmúlt évben az elektronikus pénzforgalomban nem történtek jelentős visszaélések, a csiptechnológia terjedése ehhez nagymértékben hozzájárult

A hazai kibocsátású fizetési kártyákkal 2011-ben 11 595 darab visszaélés volt 568,4 millió forint értékben, ami érték szerint a teljes forgalomnak a 0,007 százaléka. Ez nemzetközi összehasonlításban mérve is alacsony értéknek számít. Az elmúlt években a csiptechnológia alkalmazása a fizetési kártyákon növelte a kártyás fizetések biztonságát. Az elfogadói hálózat (POS terminálok és ATM-ek) csipmigrációja 2007-ben, a kártyáké pedig 2010 utolsó negyedében gyorsult fel. A visszaélési statisztikákból egyértelműen kimutatható a csipek alkalmazásának pozitív hatása.

A korlátozott körben felhasználható utalványok kibocsátásában meglévő kockázatok szabályozói beavatkozást indokolnak

A hazai utalványpiac éves forgalma egyes becslések szerint több száz milliárd forintos is lehet. Az utalványpiac működésének vannak kockázatai, ugyanakkor ma Magyarországon nincsen olyan jogszabály, amely az utalványok kibocsátását, visszaváltását és az utalványokhoz kapcsolódó ügyfélpénzek kezelését szabályozná. Alapvetően két kockázat merül fel az utalványokkal kapcsolatban. Egyrészt, hogy az utalványt mennyire széles körben fogadják el fizetési eszközként. Másrészt, hogy amikor az utalvány visszaváltására sor kerül, akkor az utalványt kibocsátó a korábban meghatározott szabályok szerint tud-e fizetni, azaz rendelkezik-e a visszaváltásához szükséges fedezettel. A fenti kockázatok alapján az MNB arra a következtetésre jutott, hogy mindenképpen szükséges az utalványok kibocsátásának szabályozása annak érdekében, hogy átlátható, mindenki számára kiszámítható és biztonságos módon működhessen ez a piac.

2011-ben a szolgáltatás ellátásának kockázata mindhárom felvigyázott rendszerben (VIBER, BKR, értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer) alacsony volt, a kapcsolódó rendszerkockázatok is csökkentek

A fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek hatékony és megbízható működését az MNB a felvigyázási tevékenysége során segíti elő. A VIBER havi teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató értéke mindössze egy hónapban maradt az elvárásként rögzített 99,7 százalék alatt. A BKR magas megbízhatósággal üzemelt, a meghatározó értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési szolgáltatások rendelkezésre állása csökkenő mértékű működési kockázatról tanúskodott. A három felvigyázott rendszer számos ponton kapcsolódik össze annak érdekében, hogy a fizetések és értékpapír-tranzakciók

elszámolása és kiegyenlítése zökkenőmentesen történjen, számos ponton kapcsolódik össze ezenkívül az MNB-n belül a VIBER és egyéb rendszerek között is vannak függőségi viszonyok. A kapcsolódó rendszerek kockázata az előző évhez képest intézményközi és MNB-n belüli viszonylatban is csökkent. A KELER-nél a szolgáltatásellátás kockázatának alakulásában fontos tényező a finanszírozási kockázat, amelyet alapvetően a készfizetőkezesesség-vállalással működő központi garantomodell határoz meg. Ezen modell megszüntetését, ebből következően a KELER KSZF feltőkésítését az MNB felvigyázói ajánlasként megfogalmazta a KELER csoport részére. A kiadás előtt lévő uniós szabályozás (EMIR) szintén ezt az irányt támogatja.

Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat a VIBER-ben alacsony volt, a szabadon választható kötelező ráta intézményét több nagy fogalmú résztvevő kihasználta

A VIBER résztvevői nem csökkentették a 2008 óta jelentősen megnövelt jegybanki napközbeni hitelkeretüket, aminek köszönhetően a napközbeni likviditás rendszerszinten és egyedi banki szinten is bőséges maradt. A likviditáselátottságot tovább segítette a 2010 novemberében bevezetett, szabadon választható tartalékráta intézménye. A 10 legnagyobb forgalmú VIBER-résztvevő közül többen kihasználták, hogy a kötelező tartalékráta meghatározott időszakonként rugalmasan változtatható. A VIBER-résztvevőkre általában jellemző, hogy azok a hitelintézetek, amelyek a korábbi fix ráta alapján adódó alacsony tartalékkötelezettségükhöz képest viszonylag nagy forgalmat bonyolítottak le, egy lépésben vagy fokozatosan a minimális 2 százaléknál magasabb értékre emelték a tartalékrátájukat. Egyedi résztvevői szinten a jelentősebb forgalmú napokon előfordult magas maximálishitelkeret-kihasználtság. Ugyanakkor ez nem jelzett a rendszerben elszámolási és kiegyenítési kockázatot.

A Bankközi Klíring Rendszerben a likviditás bőséges maradt, az esetenként előfordult sorban állások mögött nem likviditási problémák húzódtak meg

Tekintettel arra, hogy a klíringtagok a BKR-ben az elszámoláshoz alapvetően ugyanazt a likviditást használják, mint a VIBER-ben, a BKR-ben rendelkezésre álló likviditás is bőséges volt. Az előző évekhez képest csökkent a sorban állások száma a BKR-ben, körbetartozás nem alakult ki. A BKR-elszámolásakor sorban maradt kötegeknek azonosított fedezetlenségnek a forgalomhoz viszonyított aránya továbbra is elenyésző. A BKR-ben a rendelkezésre álló likviditás csak eseti jelleggel bizonyult kevésnek a jegybanki hitelkeret mögötti értékpapírok lejáratára miatt, illetve a klíringtag szokásos kötelezőtartalékteljesítési magatartása alapján adódó, vagy éppen a túltartalékolás elkerülésére optimalizált számlaegyenleg miatt. Más esetekben a klíringtagok kimenő BKR-forgalmában akadtak olyan tételek, amelyekkel azok váratlansága, vagy viszonylag kései órákban történő befogadása miatt a klíringtag már nem tudott számolni. A sorban álláskor hiányzó likviditást a klíringtagok a mérlegeikben rendelkezésre álló elfogadható fedezetekből pótolni tudták volna. A napközbeni elszámolás bevezetésével a BKR és a VIBER közötti likviditási függőségi viszony bonyolultabbá válik. Amennyiben az érintett klíringtagok napközbeni tétel- és likviditásmenedzsmentjükben alkalmazkodnak, valamint erősítik az egymás közötti koordinációt, akkor a napközbeni elszámolás bevezetése várhatóan nem okoz jelentős változást a BKR elszámolási és kiegyenlítési kockázatában.

A KELER KSZF által garantált azonnali piacon a nemteljesítések gyakorisága és értéke megnőtt – ez az előző évhez képest növekvő mértékű elszámolási és kiegyenlítési kockázatról tanúskodott, ugyanakkor a nemteljesítések rendezésére az elszámolási, illetve a rá következő napon sor került

Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat az energiapiacokon átmenetileg megnövekedett, a nem teljesítő gázpiaci klíringtag végül késedelmesen, de eleget tett a pénzügyi kötelezettségének

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben nem realizálódott elszámolási és kiegyenlítési kockázat tőkepiaci résztvevő fizetéseképtelenné válása miatt. A garantált tőkepiacokon azonban a kiegészítő pénzügyi fedezetek kivetésének gyakorisága megnőtt. Emellett a garantált azonnali piacon a nemteljesítések gyakorisága és értéke az előző évhez képest növekvő mértékű elszámolási és kiegyenlítési kockázatról tanúskodott. A nemteljesítések közel fele napon túlnyúló volt. Nemteljesítés az azonnali piacon 22 alkalommal összesen 5,2 milliárd forint értékben alakult ki – minden esetben az értékpapír-oldali likviditás hiányzott az esedékességkor. A nemteljesítések koncentrációja mind előfordulási gyakoriság, mind érték szerint magas volt. A nemteljesítések arra utalhatnak, hogy a tőzsdei azonnali piacok viszonylag korai (11.30) teljesítési határideje kevés időt hagy az aznapi szállítású OTC-piacról történő fedezésre. 2012. június 4-től a tőzsdei azonnali piac teljesítési határideje 14.00 órára tolódott ki, így ez várhatóan csökkenti a nemteljesítések előfordulásának a valószínűségét.

A KELER KSZF 2010 közepétől számolja el a hazai, szervezett gáz- és árampiacon kötött tranzakciókat. 2010 végén a gázpiac egyik klíringtagja, az EMFESZ Kft. több alkalommal nem teljesítette elszámolási kötelezettségét. A nemteljesítés kezelése során többször került sor egyéni és kollektív biztosítékok felhasználására. Az eset a nemteljesítő intézmény kötelezettségeinek késedelmes, de maradéktalan teljesítésével, az intézmény klíringtagsági szerződésének felmondásával és működési engedélyének Magyar Energia Hivatal (MEH) általi felfüggesztésével végződött. Annak következtében, hogy a KSZF egyidejűleg garantálja a tőke- és energiapiacokat, az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer az energiapiaci elszámolás kockázatainak is ki van téve. Ezért fontos, hogy a KELER KSZF megakadályozza az energiapiaci elszámolási kockázatok garantált tőkepiaci elszámolásra való átgűrűzését. Az eset kapcsán az MNB a gázpiaci elszámolásra vonatkozó felvigyázói ajánlásokat fogalmazott meg a KELER KSZF részére. Az ajánlások közül az egyik legfontosabb, hogy a KELER KSZF vizsgálja meg az energiapiaci központi szerződő fél (jogi) leválasztásának lehetőségeit, vagyis az egyes garantált piacok mögötti pénzügyi erőforrások egymástól való elkülönítésének módjait.

1. Bevezetés

Az MNB alapvető feladata a belföldi pénzforgalom és a hazai fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működésének elősegítése. Az MNB a gazdasági szereplőket a társadalmi szinten költséghatékony, gyors és biztonságos elektronikus fizetési módok használatára ösztönzi. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a hazai fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek magas szintű szolgáltatással támogassák a gazdasági szereplők által kezdeményezett reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók lebonyolítását. A fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek felvigyázása emiatt alapvető jegybanki feladat. A fenti célok eléréséhez változatos eszköztár áll az MNB rendelkezésére, amely a puhább típusú eszközöktől (pl. publikáció, javaslatétel a hitelintézeti szektor részére, önszabályozás előmozdítása) egészen a hatósági (szabályozási és ellenőrzési) tevékenységig terjed.

A fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek egyik legfontosabb feladata, hogy megfelelő feltételeket biztosítsanak ahhoz, hogy a fizetések és az értékpapír-tranzakciók biztonságosan és hatékonyan bonyolódjanak le. A fizetések történhetnek készpénzben és különböző fizetési módokon keresztül számlapénzben. A számlapénzben történő fizetések és az értékpapír-tranzakciók lebonyolításához olyan központi rendszerekre van szükség, amelyek biztosítják az elszámolást és kiegyenlítést, valamint az ehhez szükséges kommunikációt. A nagy értékű forintátutalások fizetési rendszere a Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer (VIBER). A kis értékű forintátutalásokat, a beszedéseket a Bankközi Klíring Rendszer (BKR) számolja el. A bankkártyás tranzakciók elszámolása nettó módon a kártyatársaságok (Visa, MasterCard) nemzetközi rendszereiben, míg a postai fizetési módoké (a legfontosabbak a készpénz-átutalási megbízás, a kifizetési utalvány és a nyugellátási utalvány) a Posta Elszámoló Központban, alapvetően nettó módon történik. A jelentésben a beszedések közül a csoportos beszédessel, míg a postai fizetési módok közül a készpénz-átutalási megbízással (hétköznapi szóhasználatban: „sárga csekk”) foglalkozunk. Amennyiben a fizetések és értékpapír-

pír-tranzakciók elszámolása és kiegyenlítése elválik egymástól, akkor a kiegyenlítés általában¹ jegybankpénzben, az MNB-nél vezetett számlákon történik (az MNB ügyfélszámla-vezető rendszerében, vagy a VIBER-ben) (1. ábra).

A **VIBER** az MNB által üzemeltetett valós idejű bruttó elszámolási rendszer, amely elsősorban a nagy összegű és időkritikus gazdasági tranzakciók kiegyenlítésére szolgál. A rendszerben a forint alapú pénz- és tőkepiaci tranzakciók teljesítéséhez kapcsolódó pénzoldali, illetve egyéb sürgős ügyfélfizetések kerülnek kiegyenlítésre. A tranzakciók teljesítése a valós idejűség miatt elégséges fedezet esetén (bruttó elv) véglegesen és visszavonhatatlanul jegybankpénzben megtörténik. A rendszerben rendelkezésre álló likviditás a rendszer résztvevőinek számlaegyenlegéből és az általuk zárolt fedezetek (egy részének) fejében nyújtott napközi hitelkeretből áll.

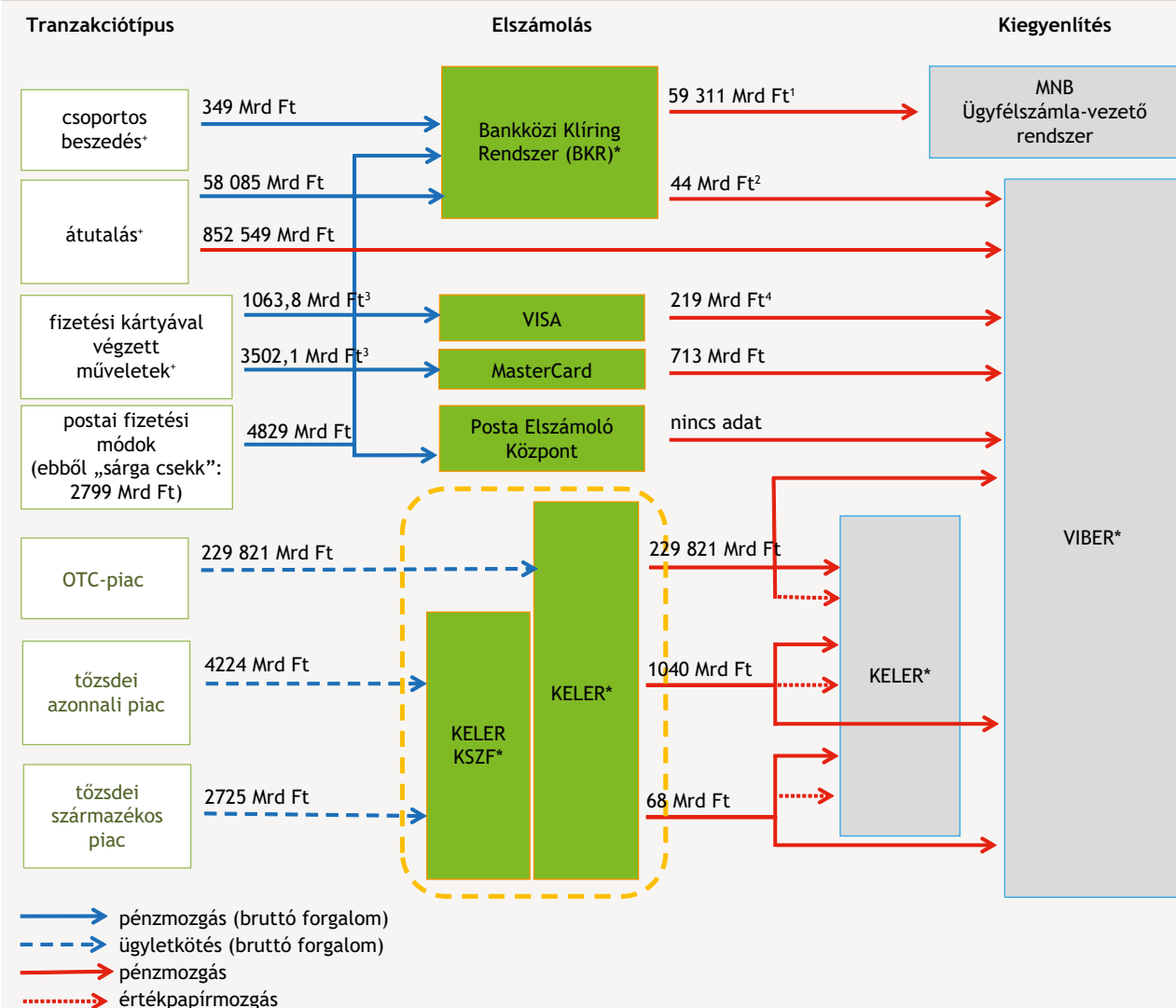
A **BKR** a GIRO Zrt. (GIRO) által működtetett hazai kis összegű, köteget rendszerű, bruttó fizetési rendszer. A GIRO a fizetési megbízások elszámolását végzi, a kiegyenlítés az MNB mint teljesítő fél feladata. Normál üzemmenet esetén egy éjszakai elszámolási ciklus van (két elszámolási szakasszal), melynek kiegyenlítése reggel az MNB ügyfélszámla-vezető rendszerében történik. Fedezetlenség miatti sorban állás, vagy a résztvevők rendkívüli késői küldése esetén egy második elszámolási ciklusra is sor kerül, de ennek kiegyenlítése már a VIBER-ben történik. 2012. július 2-án elindult a BKR éjszakai elszámolása mellett a napközi is. A napközi elszámolás kiegyenlítési platformja a VIBER.

A **KELER Zrt. (KELER)** által működtetett **értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer** a tőzsdei – a Budapesti Értéktőzsde Zrt. (BÉT) és az MTS Csoport (MTS) által üzemeltetett kereskedési platformokon kötött – azonnali ügyleteket, illetve a BÉT MTF platformján (BÉTa) megkötött, külföldön kibocsátott értékpapírokban lebonyolított ügyleteket multilaterális nettó (továbbiakban: multinet) módon számolja el. A tőzsdei származékos ügyletek esetében a pozíciók

¹ A nemzetközi kártyatársaságok elszámolását követően a kiegyenlítés korábban kereskedelmi banki pénzben történt. Az MNB kezdeményezésére ma már mindkét elszámolás kiegyenlítése az MNB-ben vezetett számlákon, jegybankpénzben zajlik (a MasterCard kártyáknál 2009 óta, a Visa esetében pedig 2011 óta). A GBC-kártyarendszer forgalmának kiegyenlítése is az MNB-ben történt, de ez a rendszer 2011-ben megszűnt. Ahogy azt később említjük, egyes értékpapír-tranzakciók számlapénzbeni kiegyenlítése a KELER Zrt. könyveiben történik.

1. ábra

A hazai pénzügyi infrastruktúra áttekintő ábrája

¹ 2011-ben a BKR éjszakai elszámolás során normál rend szerint elszámolt megbízások értéke, melyben a csoportos beszedésen, átutaláson kívül egyéb tranzakciók is elszámolódnak.

² 2011-ben a BKR éjszakai elszámolás során sorban maradt megbízások értéke, melyek második körben kerültek kiegyenlítésre.

³ Becsült összeg.

⁴ Csak 2011 II. félévre vonatkozik, az első féléves kiegyenlítés forgalma megoszlott a BKR és VIBER között.

+ Az on-us tételeket nem tartalmazza.

* Felvigyázott rendszerek.

alapján naponta árkülönbözet-elszámolást hajt végre. A bruttó elszámolású, tőzsdén, illetve MTF-en kívül bonyolított (OTC-) piacon a KELER ügyletről ügyletre haladva végzi a kiegyenlítést a „szállítás fizetés ellenében” (DvP) elv alapján. Az elszámolóházi funkció keretében kalkulált nettó pozíciók, valamint a bruttó kötelezettségek pénzügyi könyvelése a teljesítő félnél vezetett fizetési számlákon történik meg, így brókerek esetében a KELER-nél, hitelintézetek esetében pedig az MNB-nél. A nettó pozíciók, valamint a bruttó kötelezettségek értékpapír-oldali könyvelése a KELER-nél vezetett értékpapírszámlákon történik meg.

Magyarországon az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer szerves részét képezi a központi szerződő fél funkció: a tőzsdei azonnali és derivatív ügyletek, valamint a BÉTa-ügyletek elszámolását a központi szerződő fél garantálja. A központi szerződő fél funkciót 2009-től a KELER KSZF Zrt. (KELER KSZF) látja el. A KELER és a KELER KSZF 2010 júliusától energiapiaci (gáz- és áram-) ügyletek elszámolását, garantálását és pénzügyi kiegyenlítését is végzi. A KELER látja el az elszámolási és kiegyenlítési feladatokat, míg a KELER KSZF működteti a klíringtagsági és garanciarendszereket. Jelentésünkben az energiapiacokra

1. táblázat

A felvigyázott rendszerek általános jellemzői

Felvigyázott rendszerek	Darabszám (ezer darab)		Érték (ezer milliárd)		GDP %		Tipikus fizetések	Teljesítő fél	Elszámolóház	Központi értéktár	Központi garantőr	Résztevők	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011						Közvetlen résztvevő	Közvetett résztvevő
VIBER	1098	1293	1042,9	1247	40,3	44,3	– bankközi tételek: pénz- és tőkepiaci ügyletek pénzüldali kiegyenlítése (pl. forint FX-ügyletek forint lába, értékpapírügyletek forint lábának DvP-elvű kiegyenlítése) – jegybanki tételek kiegyenlítése [pl. készpénzkezelés, jegybanki ügyletek (pl. betételhelyezés)] – ügyfél tételek: nagyértékű és sürgős lakossági (pl. lakásvásárlás) és vállalati kifizetések	MNB	MNB	–	–	54	141
BKR	289 647	289 589	57,6	59,3	2,2	2,1	kis értékű, jellemzően reálgazdasági fizetések, átutalások: sima és csoportos átutalás (pl. bérek, nyugdíj kifizetése), csoportos beszedés (pl. közüzemi számlák kifizetése)	MNB	GIRO	–	–	54	135
KELER/ KELER KSZF	647,9	691,9	177,9	230,9	6,8	8,2	tőzsdei azonnali és származékos, valamint OTC-ügyletek teljesítése (beleértve a biztosíték követelmények teljesítését*, az alaptermékek leszállítását, a pénzüldali kiegyenlítést és a garanciaalapokhoz való hozzájárulás teljesítését* is)	hitelintézet: MNB, befektetési vállalkozás: KELER	KELER	KELER	KELER KSZF	74	✓

■ = Rendszerüzemeltető.

✓ = Vannak közvetett résztvevők, számuk azonban nem ismert.

* = A tranzakciószámok e tételeket nem tartalmazzák.

csak érintőlegesen, az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerrel való összefüggésben térünk ki.

A jelentés fő részei a következők:

- A hazai fizetési módok és eszközök fejlődési tendenciái, azzal kapcsolatos jegybanki álláspontok, a pénzforgalom lebonyolításának szabályozása és ellenőrzése. A fejezet keretét a fizetési módok, valamint két elemzési szempont, a hatékonyság (infrastruktúra fejlettsége, költséghatékony-

ság/árzás, gyorsaság) és a biztonság adják. A hatékonyság témakörben a pénzforgalmi ellenőrzés során tapasztalt legfontosabb szabálysértések is bemutatásra kerülnek.

- A hazai fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek működése és azok felvigyázása. A fejezet elemzési keretrendszerét a nyomon követett kockázatok (elszámolási és kiegyenlítési kockázat, szolgáltatás ellátásának kockázata és a kapcsolódó rendszerkockázat) és hatékonysági szempontok (fejlesztések, transzparencia stb.) adják.

2. A fizetési módok és eszközök fejlődési tendenciái

Az MNB fizetési módok társadalmi költségéről szóló felmérése alapján az elektronikus fizetési megoldások intenzívebb használatával jelentős erőforrásokat lehetne megta-
karítani. Az elmúlt években folyamatosan emelkedett ugyan a fizetési számlák és betéti kártyák száma, a készpénz azonban továbbra is kiemelt szerepet tölt be a hazai pénzforgalomban mind az állam, mind a magánszektor fizetési esetében. A hatékony elektronikus fizetések gyorsabb térnyerését jelenleg két fő ok akadályozza Magyarországon. Egyrészt, az ország egyes régióiban, illetve a társadalom egyes rétegei számára nem megoldott az alapvető pénzforgalmi szolgáltatásokhoz való hozzáférés. Nem elhanyagolható azok száma, akik továbbra sem rendelkeznek fizetési számlával és ahhoz kapcsolódó fizetési kártyával, vagy nincs lehetőségük arra, hogy számlájukról fizetéseket indítsanak, mert az általuk látogatott kiskereskedelmi egységekben nem lehet kártyával fizetni. Másrészt, a fizetési módok közötti választás során a döntés sokszor nem azok tényleges társadalmi költsége alapján születik meg, mert az a készpénzes fizetési módok esetén sokszor rejtve marad. A látszólag ingyenes, postai készpénz-átutalási megbízás használata például társadalmi szinten sokkal többbe kerül,

mint a közüzemi és egyéb rendszeres fizetések teljesítésére alkalmas elektronikus megoldások (pl. a csoportos beszédés).

Az MNB célja, hogy a fenti akadályok lebontásával elősegítse a pénzforgalom hatékonyságának növekedését, amihez alapvetően két eszköz áll rendelkezésére. Egyfelől a fizetési módok és eszközök piaci tendenciáit nyomon követve fejlesztéseket és intézkedéseket javasol a pénzügyi közvetítőrendszer, és – amennyiben szükséges – a kormányzat részére. Ugyanakkor az MNB a pénzforgalom lebonyolításának szabályozója is, így MNB elnöki rendeletben előírt követelményeken keresztül is alakítani tudja a pénzforgalmi szolgáltatások piacát. A rendeletben szereplő előírások betartását az MNB ellenőrzi. A pénzforgalom esetében hatványozottan igaz, hogy a hatékonyság növelésével párhuzamosan a biztonságra is ügyelni kell. Csak folyamatos, megbízható működés mellett alakulhat ki ugyanis a bizalom, amely elengedhetetlen az elektronikus fizetési módok használatának elterjedéséhez. E fejezetben a hatékonyság és a biztonság mentén mutatjuk be a hazai pénzforgalommal kapcsolatos aktuális kérdéseket.

2.1. A pénzforgalom hatékonysága

Az elektronikus fizetések széles körű elterjedésével társadalmi szinten akár évi 106 milliárd forintnyi erőforrás is megtakarítható. Ezzel csökkenne a rejtett gazdaság mérete is, ami kedvező hatással lenne az állami adóbevételekre. Ezeknek a céloknak az elérése érdekében fontos, hogy a modern készpénzmentes fizetési módokhoz

minél szélesebb társadalmi rétegek férhessenek hozzá, ésszerű költségek mellett. A hozzáférés lehetőségének megteremtésével párhuzamosan szükséges az infrastruktúra fejlesztése és a használat ösztönzése is, mert a készpénzmentes fizetések használata terén jelentős a lemaradásunk nemzetközi téren.

1. keretes írás

A fizetési módok társadalmi költségeinek és az állam fizetési szokásainak a felmérése² és ezek főbb eredményei

Az MNB 2010-ben átfogó felmérést készített a főbb hazai fizetési módok társadalmi költségeinek becslésére, ezzel párhuzamosan pedig elvégezte a magyar állam (beleértve a központi költségvetés, valamint az önkormányzati szektor és a hozzájuk tartozó intézmények) fizetési szokásainak felmérését is.³

2009-ben Magyarországon összesen (a nagy értékű VIBER-átutalásokat nem számítva) 3,7 milliárd darab (421 716 milliárd forint) fizetési műveletet bonyolítottak le. A 3,7 milliárd darab fizetési művelet 84,4 százaléka kötődik készpénzhez. A készpénz nemcsak a lakossági vásárlásoknál és a bérfizetéseknél, hanem a számlabefizetéseknél, a vállalatok egymás közötti fizetéseinél és az állami fizetéseknél is megjelenik. Minden harmadik (összesen 100 millió darab) állami befizetés vagy kifizetés készpénz igénybevételével zajlik. A készpénz használata a készpénz-átutalási megbízások befizetésénél, a kifizetési és nyugellátási utalványok postai kifizetésénél is szükséges.

Az MNB becslése alapján 2009-ben a teljes hazai pénzforgalmon belül az állami bejövő fizetési forgalom értéke mintegy 7000 milliárd forint,⁴ tétele száma pedig 150 millió darab volt. Ebből készpénzes forgalom érték alapján mintegy 7 százalék (kb. 1000 milliárd forint), tétele szám alapján pedig a harmada (kb. 45 millió darab). Ezen belül a legnagyobb arányú készpénzhasználat a helyi önkormányzatok szektorához köthető. Az MNB-felmérés adatai alapján a helyi önkormányzatokhoz hozzávetőleg 500 milliárd forint értékű befizetés történik készpénzes módon. Ennek körülbelül 60 százaléka azokhoz az önkormányzati fenntartású intézményekhez folyik be, amelyek fizetési forgalmukat önállóan bonyolítják.

Az állami szereplők hozzávetőleg 55 millió darab készpénzes kifizetést bonyolítanak le (ez a 150 millió darab állami kifizetés egyharmada). Érték alapján számolva az állami kifizetések értékének közel 15 százaléka készpénzes. A tranzakciószám legnagyobb részét a nyugellátások adják. 2009-ben a nyugellátások darabszám szerint 51 százaléka (18 millió darab) teljesült nyugellátási utalvánnyal. Ez értékben mintegy 1500 milliárd forintot tett ki. A többi alrendszer készpénzes tranzakcióinak egy részét a 10 millió darab kifizetési utalvány adja, amelyeket az állami szereplők szociális juttatások, segélyek és családtámogatások folyósítására használnak.

² A keretes írásban használt adatok az MNB 2010-ben készített felméréséből származnak, és minden esetben a 2009-es évre vonatkoznak.

³ TURJÁN ANIKÓ-DIVÉKI ÉVA-KESZY-HARMATH ZOLTÁNNÉ-KÓCZÁN GERGELY-TAKÁCS KRISTÓF (2011): Semmi sincs ingyen. A főbb magyar fizetési módok társadalmi költségeinek felmérése. MNB-tanulmányok, 93., valamint GÁBRIEL-LAJOS BRIGITTA-DIVÉKI ÉVA-LUSPAY MIKLÓS (2012): Állami fizetési szokások, az állami pénzforgalom hatékonysága, lehetséges fejlődési irányok. Kézirat. MNB.

⁴ Az MNB a számítása során az állam belső fizetési forgalmát, vagyis az állam egyes alrendszerei (központi költségvetés, tb-alapok, elkülönített pénzügyi alapok, helyi önkormányzatok) közötti, illetve ezeken belüli fizetéseket korlátozottan, a finanszírozási tételeket (pl. állampapír-kibocsátás) egyáltalán nem vizsgálta. Így ezek értékei itt nem is szerepelnek.

A 3,7 milliárd darab fizetési művelet lebonyolítására a magyar társadalom (vállalatok, állam, háztartások összessége) 390 milliárd forintnak⁵ (a GDP 1,5 százalékának) megfelelő időt, energiát, anyagot, egyéb erőforrást fordított. Ez az érték nem veszi figyelembe a fizetési lánc szereplői közötti díjfizetéseket, hiszen azok össztársadalmi szinten kiegyenlítik egymást.

A 2009-es adatok alapján a magyar társadalom évente 106 milliárd forintot takaríthatna meg, ha hasonlóan az észak-európai országokhoz a készpénzes és papír alapú fizetéseket elektronikus tranzakciókkal helyettesítenénk (a becslés feltételezéseit a 2. táblázat 4–5. sora tartalmazza). Ebből a feltételezett megtakarításból mintegy 24 milliárd forint az állami fizetések racionalizálásából származik. A megtakarítás azon alapul, hogy az egyes fizetési módok költségszerkezete drasztikusan eltérő, lényegesen kisebb társadalmi költséggel lehet egy pótlólagos elektronikus fizetési műveletet lebonyolítani, mint egy készpénzes vagy papír alapú fizetést.

2. táblázat

A fizetési forgalom változásán elérhető összes társadalmi megtakarítás

	Készpénzes műveletek	Betéti kártyás műveletek	Elektronikus átutalási műveletek	Csoportos beszedési műveletek	Készpénz-átutalási megbízás	Papír alapú átutalási műveletek	Kifizetési utalvány, nyugellátási utalvány kifizetése
1. Összes társadalmi költség (Mrd Ft)	209	30	40	8	39	35	9
2. A fizetési műveletek száma (millió darab)	2 835	150	230	77	271	47	34
3. Összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft)	51 454	1 050	301 101	640	2 990	61 671	1943
4. Feltételezett változás a fizetési műveletek számában (millió darab)	-950	+850	+300	+140	-271	-47	-34
5. Feltételezett változás lebonyolított értékben (Mrd Ft)	-36 132	+10 000	+90 845	+1 661	-2 990	-61 671	-1943
6. Összes társadalmi költség a feltételezett forgatókönyvben (Mrd Ft)	166	46	43	10	0	0	0
7. Összes társadalmi megtakarítás (Mrd Ft)	106						
8. Ebből: az állami fizetések terén (Mrd Ft)	24						

Forrás: MNB.

A fizetési módok társadalmi költségeit felmérő elemzés (1. keretes írás) eredményéből adódó jelentős megtakarítási lehetőség motiválta az MNB-t, hogy keresse a nagyobb hatékonyság elérését szolgáló eszközöket. Számos közpolitikai javaslat került megfogalmazásra, és az igénybe vehető eszközökről 2011-ben társadalmi párbeszéd kezdődött, melynek keretében a piaci szereplők mellett a kormányzati szervekkel is több témában folyik konzultáció a szóba jöhető intézkedésekről.

A fejezet következő részeiben bemutatjuk a különböző pénzforgalmi szolgáltatások és fizetési módok jelenlegi használatának tendenciáit, illetve azt, hogy a társadalmi

költséghelmérés és az állam fizetési szokásainak felmérése alapján az MNB milyen intézkedéseket lát szükségesnek a hazai pénzforgalom hatékonyságának javítása érdekében. A javaslatok célja az alapvető elektronikus fizetési szolgáltatásokhoz való széles körű hozzáférés megteremtése, az ezek használatához szükséges készpénzmentes pénzforgalmi infrastruktúra fejlesztése, valamint az egyes fizetési módokhoz kapcsolódó tényleges költségek ügyfelek részére történő megjelenítése. Kiemelten foglalkozunk a fizetési kártyák szerepével a készpénzmentesítésben, a rendszeres számlafizetések elektronizálásának lehetőségeivel, a napközbeni átutalás lehetőségének megteremtésével és a pénzforgalmi szolgáltatások piacának szerkezetével.

⁵ Figyelembe véve a kifizetési utalványok állami használatából eredő társadalmi költségeket is.

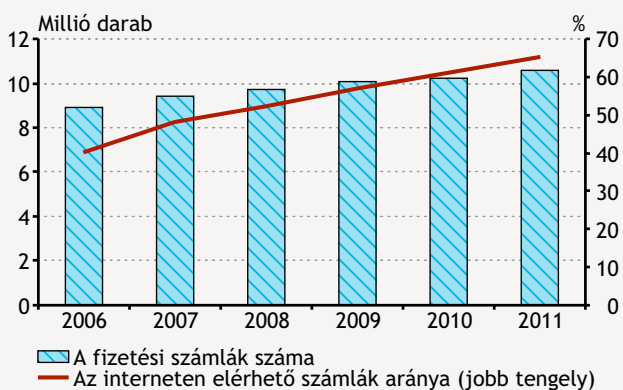
2.1.1. FIZETÉSI SZÁMLÁHOZ ÉS AZ ALAPVETŐ PÉNZFORGALMI SZOLGÁLTATÁSOKHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS

Az elmúlt években a fizetési számlák és a betéti kártyák száma folyamatosan emelkedett, emellett évről évre nagymértékben bővült az interneten keresztül elérhető fizetési számlák száma, valamint az ezáltal igénybe vehető szolgáltatások köre is. 2011 végén a hazai pénzforgalmi szolgáltatók összesen 10,58 millió fizetési számlát vezettek, ezek 90,7 százalékának természetes személyek voltak a tulajdonosai (2. ábra). Az összes számla 65,4 százaléka volt elérhető interneten keresztül. Az interneten elérhető számlák száma 10,8 százalékkal nőtt 2011-ben, az elmúlt öt évben pedig közel duplájára emelkedett ez az érték. A hazai kibocsátású fizetési kártyák száma 8,9 millió volt 2011 végén. Tovább folytatódott a betéti kártyák arányának növekedése, az összes kártya 86 százaléka volt betéti (3. ábra).

A fenti kedvező tendenciák ellenére egyes társadalmi csoportok még mindig a kívánatosnál alacsonyabb arányban rendelkeznek fizetési számlával és a jelenleg legelterjedtebb elektronikus fizetési eszközzel, a fizetési kártyával. Ezek a csoportok elsősorban a kisebb településeken élők, az alacsonyabb iskolai végzettségűek, az idősebb generáció tagjai és az átlagnál alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők. Helyzetükből adódóan többnyire nem képesek igénybe venni a készpénzmentes szolgáltatásokat, így lényegében csak készpénzzel, illetve készpénzigényes módon tudják lebonyolítani fizetési tranzakcióikat. A társadalmi hatékonyság javításához középtávon elengedhetetlen ezen csoportoknak a bekapcsolása a modern pénzforgalomba.

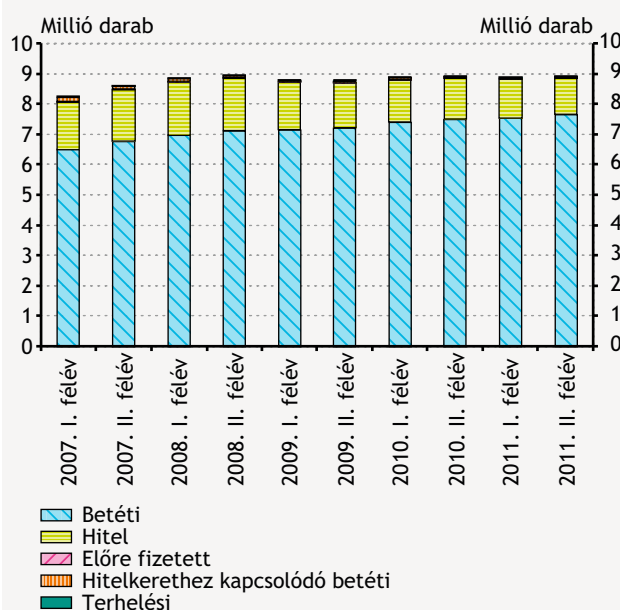
2. ábra

A fizetési számlák számának és az interneten elérhető számlák arányának változása

3. ábra

A hazai pénzforgalmi szolgáltatók által kibocsátott fizetési kártyák száma

Megfelelő feltételek fennállása esetén a rendszeres lakossági jövedelmek és állami kifizetések fokozatosan megvalósuló kötelező fizetési számlára utalása jelentősen segítené az elektronikus pénzforgalom térnyerését, miközben az állami támogatások elosztásának hatékonysága is növekedne. A számlára érkező rendszeres jövedelemmel lehetőség nyílna a készpénzmentes fizetési módok használatára, ugyanis a jelenleg leggyakrabban használtak (fizetési kártyás tranzakciók, átutalások, beszedések) számlához kapcsolódnak. A jövedelmek kötelező számlára utalásának nem szabad kizárólag a munkajellegű jövedelmekre vonatkoznia. Az állami támogatások és a nyugdíjfizetések nagyobb része esetén is szükséges lenne csökkenteni a készpénzhasználatot. Erre vonatkozóan az MNB javaslatot tett az érintett állami szereplőknek. A célzott támogatások elektronikus kifizetésével amell, hogy csökkenthetőek az állam költségei, valószínűleg azok felhasználása is könnyebben ellenőrizhető és kontrollálható lenne, így a pénzforgalom mellett a támogatások elosztása is hatékonyabbá válhatna. A nyugdíjak kifizetése esetén az elektronizálás az infrastruktúra hiányában aránytalanul nagy terhet jelentene, de célszerű lenne legalább az újonnan nyugdíjba vonulóknak esetén kötelezően bevezetni az elektronikus kifizetéseket. A szabályozás bevezetése történhet fokozatosan is, így kezdetben csak azok esetén lenne kötelező a számlás kifizetés, akik korábban a rendszeres jövedelmüket is fizetési számlára kapták. Amennyiben a jelenleg készpénzben kifizetett nyugdíjaknak csak a felét elektronikus útra terelnék, az állam éves szinten 3 milliárd forintot takaríthatna meg.

A fenti problémák gyors és hatékony megoldása érdekében az MNB javaslatot tett a Nemzetgazdasági Minisztériumnak (NGM) egy kedvezményes alapszámla-konstrukció létrehozására. Az állam is csak akkor tudja a nagy volumenű juttatásokat készpénzmentes módon nyújtani, ha minden olyan személy, aki állami juttatásra jogosult, rendelkezik fizetési számlával. Ez a nyugellátásoknál, a helyi önkormányzati és központi szociális pénzbeli ellátásoknál azt jelentené, hogy az, aki nem rendelkezik fizetési számlával, vagy az állami juttatások fogadására nem nyit fizetési számlát, kötelezően alapszámlára kapná a nyugdíjat vagy a szociális támogatást. Az alapszámlát csak olyan személy vehetné igénybe, aki még nem rendelkezik fizetési számlával, illetve állami kifizetésre jogosult. A nemzetközi példákhoz hasonlóan, az állami kifizetések kötelező fizetési számlára történő utalása alól azonban mindenképpen szükségessé lennének kivételek (speciális élethelyzet, a kifizetésre jogosult egészségügyi állapota, lakóhely pénzforgalmi infrastruktúrával való ellátottsága). Az alapszámla-konstrukció egy olyan kedvezményes díjú fizetési számla lenne, amelyen keresztül az alapvető pénzforgalmi szolgáltatásokat korlátozott mértékben lehetne igénybe venni. Nem tartozhatna a számlához hitelfelvételi lehetőség, ugyanakkor nem szabad kizárni, hogy más jogcímen is érkezhesse fizetés a számlára, és ezáltal nagyobb mennyiségű számlapénz kerüljön a készpénzmentes körbe. Az alapszámlához kapcsolódó alapvető szolgáltatásokat és azok árazását úgy kell meghatározni, hogy az optimális módon elősegítse és ösztönözze a gazdaság készpénzmentesítését.

Az alapszámla-konstrukció bevezetéséhez európai uniós vagy tagállami szintű iránymutatásra van szükség. Bár a hazai hitelintézetek az Európai Bizottság alapszámlával kapcsolatos ajánlásának hatására kidolgoztak egy hazai ajánlást, a konkrét megvalósítással kapcsolatban több probléma is felmerül. Az ajánlához nem minden hitelintézet csatlakozott, és a csatlakozók közül is sokan már eddig is meglévő számlacsomagot neveztek át alapszámlának. Ugyanakkor további elemzést igényel az, hogy a magyar hitelintézetek által kínált alapszámlák mennyire töltik be küldetésüket, vagyis hogy mennyire tudnak az alapvető pénzforgalmi szolgáltatásokból kizárt rétegeknek korszerű alternatívát kínálni az általuk eddig használt készpénzes fizetési módokkal szemben. A bankszámlákkal kapcsolatban az Európai Bizottság idén márciusban konzultációt kezdeményezett. A konzultáció egyik fő témája az alapszintű fizetési számlához való hozzáférés volt. A kezdeményezés azt a kérdést vizsgálta, hogy a tagállamokban könnyen hozzá lehet-e férni az alapszámlához. Az MNB a konzultációra adott válaszában – többek között – kifejtette azt, hogy növelni kellene az alapszámlával elérhető szolgáltatások körét, és olyan díjszabást kellene megállapítani, hogy a konstrukció effektív legyen. Az alapszámlában felkínált

szolgáltatási kör és az ár meghatározásában európai uniós vagy tagállami szintű iránymutatásra, beavatkozásra lenne szükség.

A fizetési számlák legszélesebb körű tényleges használata reálisan akkor lesz elérhető, ha minden lakossági ügyfél vagy helyben eléri számlavezető pénzforgalmi szolgáltatóját, vagy interneten keresztül tudja intézni a számlájához kapcsolódó pénzügyeit, illetve, ha mindenhol megoldott lesz a számláról történő készpénzfelvétel is. Az alapszámla-konstrukció mindenképpen szükséges ugyan az elektronikus pénzforgalom nagyobb térnyeréséhez, azonban önmagában nem elegendő. A fizetési számlával jelenleg nem rendelkezők többsége olyan településeken él, ahol a nagy lakossági bankok nincsenek jelen bankfiókokkal, nem érhető el készpénzfelvételt biztosító ATM, és jellemzően nincs lehetőség fizetési kártyával történő fizetésre sem. E probléma megoldását három egymástól független tényező is segítheti. Egyrészt a takarékszövetkezetek jelen vannak a kisebb településeken, így sok esetben éppen azokat a társadalmi csoportokat éri el a nagy pénzforgalmi szolgáltatóknál jóval egyszerűbben, akiknél a fizetési eszközzel való ellátottságot leginkább fejleszteni kellene. A takarékszövetkezeteket tehát be kell vonni az alapszámla-konstrukció megvalósításába. Másrészt a Magyar Posta fiókhálózatát is be kell vonni – a versenykeretek között – az elektronikus pénzforgalomba, hiszen a posta gyakorlatilag az összes kisebb települést, számos fogyasztót és vállalkozást ér el, ezért a készpénzmentes pénzforgalom szerepének növelése terén kiemelt jelentősége lehet. A Magyar Posta jelenleg nem rendelkezik készpénzmentes pénzforgalmi szolgáltatásokkal, és a jelentős méretű fiókhálózata többnyire nem is alkalmas elektronikus szolgáltatások nyújtására. Számottevően javítaná a készpénzmentes infrastruktúra helyzetét, ha a Magyar Postánál is lehetővé válna a fizetesiszámla-vezetés, a fizeteskártya-kibocsátás és -elfogadás. Harmadrészt jelentős hatása lehet a számlák interneten keresztül történő elérésének. Ezzel lényegesen könnyebben lehet igénybe venni egyes fizetési szolgáltatásokat, és az ügyfelek tudatossága, valamint elektronikus pénzforgalomba vetett bizalma is növelhető. Az internetes szolgáltatások széles körű elterjesztéséhez az internetelérések számának növelése, valamint a pénzforgalmi szolgáltatók által kínált internetes banki megoldások fejlődése és csökkenő költsége szükséges.

A fizetési számlához kapcsolódó elektronikus fizetések száma akkor nőhet jelentősen, ha a kiskereskedelemben a jelenleginél szélesebb körben lesz lehetőség a fizetési kártya használatára, illetve, ha a rendszeres lakossági fizetések (közüzemi, telekommunikációs, biztosítási stb. díjak) teljesítésére szolgáló megoldások költségei transzparenssé válnak. A fizetési számlához és az ahhoz kapcsó-

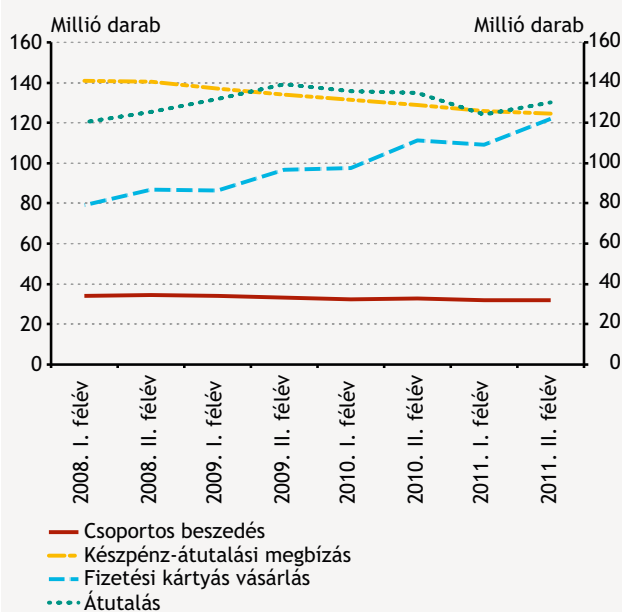
lódó alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés az elektronikus fizetések alapja, de önmagában nem biztosítja az elektronikus fizetési módok tényleges használatát. Az utóbbihoz ugyanis arra van szükség, hogy az elektronikus fizetési módok valóban reális választási lehetőségként jelenjenek meg az alapvető fizetési helyzetek többségében. A legfontosabb fizetési helyzetek alapján e kérdésben az MNB két kiemelt célt szeretne elérni: egyrészt a kiskereskedelmi vásárlások során minél szélesebb körben lehessen fizetési kártyát használni, másrészt a rendszeres számlafizetéseknél a fizetési módok költségeinek transzparenssé válásával növekedjen a csoportos beszedések és az elektronikus számlakezelést és -fizetést lehetővé tevő rendszerek (EBPP) használata.

2.1.2. A FIZETÉSI KÁRTYÁK SZEREPE A PÉNZFORGALOM FEJLESZTÉSÉBEN

A fizetési kártyával végrehajtott vásárlások száma folyamatosan emelkedik, de a fizetések nagyobb része továbbra is készpénzes. Jelenleg a készpénzhasználat mellett négy fizetési módot használnak tömegesen a gazdaság szereplői a kis értékű tranzakcióik lebonyolítására. Az átutalásokat többségében a vállalati szektor használja az egymás közötti fizetésekre és a háztartásoknak történő kifizetésekre. Kisebb részben a természetes személyek egymás közötti fizetése, valamint az államhoz kötődő be- és kifizetések esetében jellemző még ez a fizetési mód. A csoportos beszedéseket a háztartások és a vállalatok is használják rendszeres fizetéseik kiegyenlítésére – ezeknek a tranzakcióknak a száma nem változott lényegesen az

4. ábra

A kis értékű tranzakciók lebonyolítására használt főbb fizetési módok

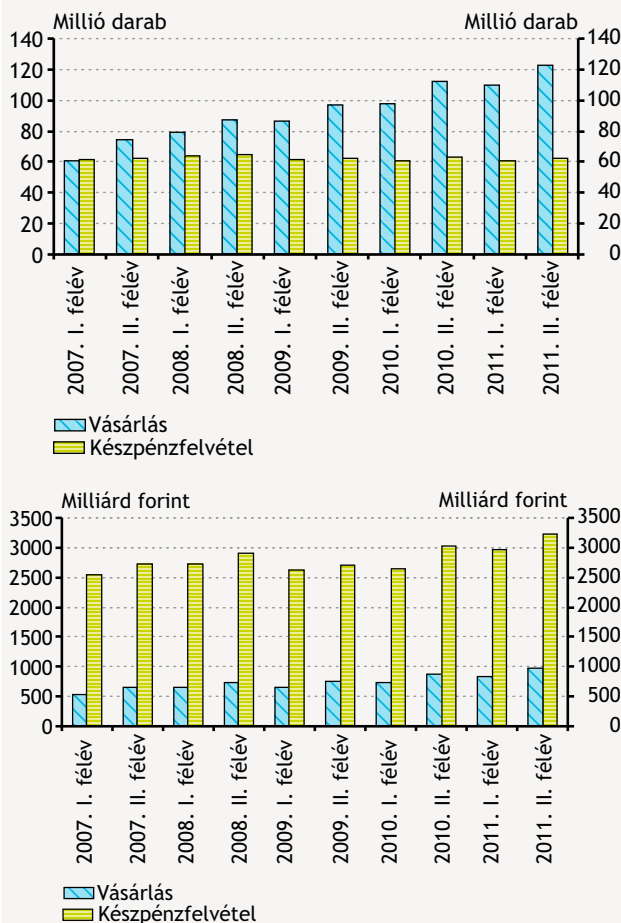

elmúlt években. A lakosság által a rendszeres fizetések kiegyenlítésére leggyakrabban használt fizetési mód továbbra is a készpénz-átutalási megbízás. Az ehhez a fizetési módhoz köthető tranzakciók száma az elmúlt években folyamatosan csökkent, de 2011-ben még mindig meghaladta a 250 millió darabot. A fizetési kártyás vásárlások első sorban a lakossághoz kötődnek. E tranzakciók száma évről évre növekszik, 2011-ben meghaladta a 230 milliót (4. ábra).

A fizetési kártyákkal lebonyolított tranzakciók egyre nagyobb részét teszi ki a vásárlási forgalom, a vásárlások száma 2011 második félévében már közel a duplája volt a készpénzfelvételeknek. A kiskereskedelmi tranzakciók terén is évről évre nő a kártyahasználat aránya, ennek ellenére a vásárlások jelentős részét még mindig készpénzzel fizeti a háztartási szektor. 2011-ben 10,5 százalékkal nőtt a kártyás fizetések száma és 13 százalékkal az értéke, ezzel szemben a készpénzfelvételek száma közel 1 százalékkal csökkent, miközben a tranzakciók összértéke 8,9 százalékkal nőtt (5. ábra). Intenzív készpénzhasználatra utal az is, hogy a fizetési kártyával felvett készpénz értéke még min-

5. ábra

A fizetési kártyákkal lebonyolított tranzakciók száma és értéke itthon és külföldön összesen

dig több mint háromszorosa a vásárlások értékének. A társadalmi költségfelmérés eredményei alapján továbbra is szükséges a kártyás vásárlások ösztönzése, és a készpénz-felvételek arányának további csökkentése.

A kis értékű fizetések terén a készpénzes tranzakciók tömeges kiváltására elsősorban a fizetési kártyák jelenthetik a megoldást. A fizetési kártyák alatt elsősorban a kártyák mögötti fizetési rendszert és az azon alapuló szol-

gáltatások összességét kell érteni (2. keretes írás). Hosszabb távon akár az is elképzelhető, hogy nem lesz majd szükség fizikai formájú fizetési kártyára, hiszen a technikai fejlődésnek köszönhetően a fizetési eszköz a jövőben számos egyéb formában jelenhet meg, például az okostelefonokra telepített alkalmazásként. Ettől maga a fizetési mód nem változik meg, hiszen a tranzakció továbbra is a fizeteskártya-rendszerben bonyolódik le, csak az eszköz formája változik.

2. keretes írás

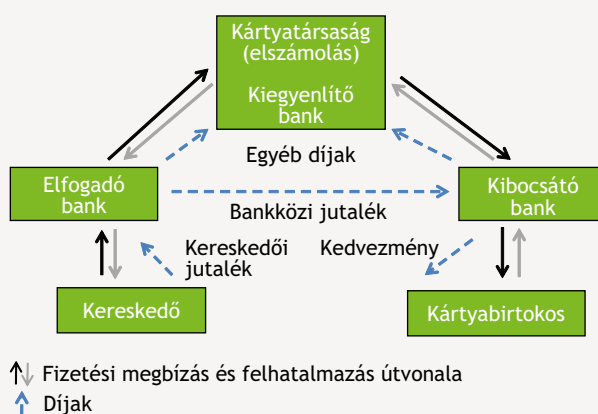
A fizeteskártya-rendszerek működése

A fizeteskártya-rendszerek működéséhez négy szereplő együttműködése szükséges (6. ábra). A négy szereplő a kártyabirtokos, a kereskedő, a kártyabirtokos pénzforgalmi szolgáltatója (kibocsátó) és a kereskedő pénzforgalmi szolgáltatója (elfogadó).⁶ Miután a kártyabirtokos fizetési kártyát kap a kibocsátótól és fizet vele a kereskedőnél, az ellenőrzi a kibocsátónál, hogy van-e elegendő fedezet a kártya mögött álló számlán. Amennyiben megtörténik a fizetés, a kereskedő elküldi a tranzakció adatait az elfogadónak, aki ezt továbbítja elszámolás céljából a – jellemzően kártyatársaságok által üzemeltetett – elszámoló rendszerbe. A bankközi elszámolást és kiegyenlítést követően az elfogadó jóváírja a vásárlás összegét a kereskedő számláján.

A fizetési kártyák elfogadásáért a kereskedők jutalékot fizetnek az elfogadói szolgáltatásra szerződött pénzforgalmi szolgáltatónak (kereskedői jutalék). Ez tartalmazza többek között az elfogadói szolgáltatáshoz kapcsolódó költségeket, az esetek többségében a POS terminál bérleti díját és a bankközi jutalékot. A bankközi jutalék a vásárlás összegének százalékában meghatározott érték. A bankközi jutalékot az elfogadó pénzforgalmi szolgáltató fizeti meg a fizetésnél használt kártyát kibocsátónak, az elfogadó pedig beépíti ezt a kereskedői jutalékba.

6. ábra

A kis értékű tranzakciók lebonyolítására használt főbb fizetési módok

Az MNB a fizeteskártya-elfogadó hálózat jelenleginél gyorsabb fejlődése érdekében egy három elemből álló javaslatcsomagot dolgozott ki: csökkenteni kell a bankközi jutalékok mértékét, támogatni kell a kisebb kereskedelmi egységek kedvezményes feltételekkel történő POS terminálhoz jutását, bizonyos kereskedelmi szektorokban pedig kötelezővé kell tenni az elektronikus fizetési lehetőséget és fokozatosan korlátozni kell a készpénzhasználatot. Az MNB számos elemzést készített az elmúlt időszakban a hazai fizeteskártya-piac működéséről – a piac megfelelő ütemű fejlődését gátló, feltárt tényezők a fenti javaslatcsomag megvalósításával orvosolhatók a leg hatékonyabban. Ezek a javaslatok megjelentek a Széll Kálmán-terv 2.0 gazdaságpolitikai programban is, ami azt jelzi,

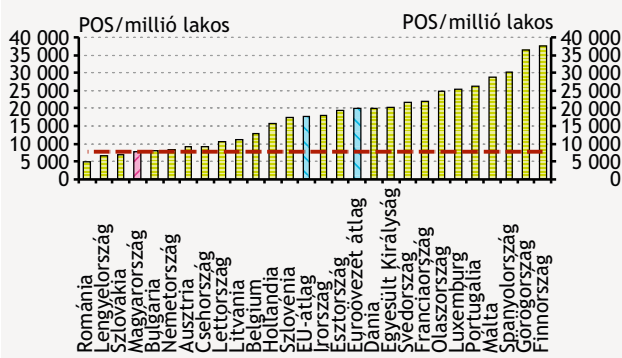
hogy a kormányzat is fontosnak tartja az elektronikus fizetések nagyobb arányú elterjesztését és ezáltal az adóbe-szedés hatékonyságának növelését.

A hazai fizeteskártya-elfogadó hálózat mérete mind az üzletág kibocsátói oldalához képest, mind pedig európai összehasonlításban jelentősen alulfejllett. Fontos, hogy az elektronikus fizetési eszközöket a lehető legtöbb helyen és fizetési helyzetben használni lehessen. Jelentős probléma, hogy jelenleg a kisebb településeken élők számára gyakran nem jelentenek valódi alternatívát az elektronikus fizetési eszközök, mert azok elfogadói hálózata (kártyás fizetést lehetővé tevő POS terminál) nem elérhető az adott környéken. Míg az Európai Unióban átlagosan egymillió lakosra

⁶ A háromszereplős kártyarendszerek esetén a kibocsátó és az elfogadó pénzforgalmi szolgáltató megegyezik.

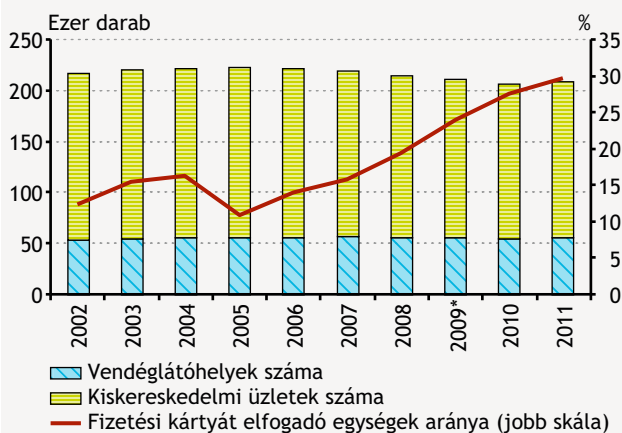
7. ábra

Az egymillió lakosra jutó POS terminálok száma az Európai Unió tagállamaiban 2010-ben

8. ábra

A kiskereskedelmi egységek száma és a fizetési kártyát elfogadók aránya

17 561 POS terminál jut, addig Magyarországon ez a szám 7844 (7. ábra). Emellett összevetve az elfogadóhelyek számát a hazai kiskereskedelmi üzletek és vendéglátóhelyek számával az látható, hogy mindössze a kiskereskedelmi egységek 30 százaléka fogad el fizetési kártyát (8. ábra). A kártyaelfogadást lehetővé tevő POS terminálok száma 10,3 százalékkal 73 136 darabra nőtt 2011-ben, de az elfogadói hálózat jelenlegi fejlettsége mellett ez a növekedési ütem nem elegendő. Az elfogadói hálózat alulfejlettsége mellett jelentős probléma az infrastruktúra földrajzi értelemben vett aszimmetrikus fejlettsége is. Míg a nagyobb városokban és a turisztikailag kiemelt térségekben jelentősen kiterjedtebb a készpénzmentes elfogadói hálózat, addig a kisebb településeken, de például Budapest külső kerületeiben is, jóval elmarad az átlagostól ez a szint.

A kártyás vásárlások összegéből a kártyát kibocsátó pénzforgalmi szolgáltató részére továbbított bankközi

jutalék magas szintje akadályozza az elfogadói hálózat jelentős további bővülését, mert magasan tartja a kereskedők kártyaelfogadáshoz kötődő költségeit. A bankközi jutalék (6. ábra) pontos értékét a kártyatársaságok állapítják meg. Magyarországon jellemzően a vásárlás összegének 0,2-1 százaléka között változik ez, a kártya típusától függően. A kibocsátók és az érték versenyző kártyatársaságok elsősorban a bankközi jutalékok magasan tartásában érdekeltek, ami viszont hátrányos a kereskedőknek. A bankközi jutalék a kereskedők által fizetett díj jelentős részét teszi ki – ennek mérséklésével jelentősen csökkenteni lehetne a kereskedők kártyaelfogadással kapcsolatos költségeit.

A hazai fizetési kártya-piac jelenlegi fejlettsége mellett már nem indokolt magas bankközi jutalékokkal támogatni a kártyakibocsátást. A nemzetközi szakirodalom megosztott abban a kérdésben, hogy a hálózat maximalizálása érdekében szükséges-e egy ilyen jutalék létezése, és ha igen, akkor annak mi az optimális szintje. A hazai kártyapiac 25 éves fejlődését vizsgálva, az MNB és a Gazdasági Versenyhivatal 2011-ben publikált közös elemzése arra a következtetésre jutott, hogy Magyarország lemaradása az elfogadói hálózat tekintetében jóval nagyobb, mint a kibocsátott kártyák számát tekintve.⁷ Még ha indokolt volt is az elmúlt két évtizedben a kártyakibocsátás motiválása a bankközi jutalék újraelosztó mechanizmusán keresztül, a továbbiakban ez már a hálózat bővülésének akadályát képezi. Ezért a következő időszakban a jutalék szintjének csökkentésén keresztül az elfogadói hálózat bővítését kell támogatni.

A bankközi jutalékkal kapcsolatos másik probléma, hogy az elfogadói oldalon korlátozza a pénzforgalmi szolgáltatók közötti versenyt azzal, hogy meghatározza a kereskedői jutalék minimális szintjét. Ez alatt a szint alatt az elfogadók elvileg nem tudnak szolgáltatásokat nyújtani a kereskedőknek, hiszen a bankközi jutalék számukra olyan költségelemként jelenik meg, melynek mértékét nem tudják befolyásolni. Abban az esetben viszont, ha egy elfogadó a kibocsátói oldalon is jelentős piaci részesedéssel rendelkezik, és így az elfogadói hálózatában lebonyolított tranzakciók kellően nagy része az általa kibocsátott kártyákkal történik, akkor mégis csökkenteni tudja a kereskedők költségeit. Ebben az esetben a tranzakciók egy része után nem kell bankközi jutalékot fizetnie, így versenyelőnybe kerül a magas bankközi jutalékoknak köszönhetően. Amennyiben a jelenleginél jelentősen alacsonyabb lenne a bankközi jutalék, az a kereskedőoldali költségcsökkentés mellett a versenyt is ösztönözhetné, hiszen kisebb lenne a kereskedői jutalékon belüli aránya, valamint a nagyobb szereplők

⁷ KESZY-HARMATH ZOLTÁNNÉ-KÓCZÁN GERGELY-KOVÁTS SURD-MARTINOVIC BORIS-TAKÁCS KRISTÓF (2011): A bankközi jutalék szerepe a kártyás fizetési rendszerekben. MNB-tanulmányok, 96.

kisebb előnyhöz jutnának a saját hálózataikon belüli tranzakciók lebonyolítása esetén.

A kereskedői költségek további csökkentését is lehetővé tenné a POS terminálok telepítésének támogatása. Jelenleg a kereskedők nagy többségénél a terminál nem a kereskedő tulajdonában van, hanem azt bérli az elfogadást biztosító pénzforgalmi szolgáltatótól. Ennek a bérleti díja beépül a kereskedői jutalékba, tovább növelve azt. A kisebb kereskedők esetén azonban a pénzforgalmi szolgáltatóknak nem feltétlenül éri meg bérleti konstrukcióban kihelyezni a terminált, mert annak költségei az alacsony forgalom miatt nem térülnek meg az elvárt idő alatt. Amennyiben a terminál a kereskedő tulajdonában lenne, egyrészt megoldódna a pénzforgalmi szolgáltatók megtérüléssel kapcsolatos problémája, másrészt pedig a kereskedők terminálüzemeltetéssel kapcsolatos kiadásai is csökkenthetők lennének, hiszen nem kellene bérleti díjat fizetniük. Azonban a kisebb kereskedők nem tudják saját erőből megvásárolni a terminált annak magas költségei miatt. Ahhoz, hogy közvetlenül a kisebb kereskedők tulajdonába kerüljön a POS terminál, az MNB és a piaci szereplők véleménye alapján támogatásra lenne szükség. Ebből a támogatásból a terminál megvásárlását és akár az üzemeltetési költségek egy részét is finanszírozni lehetne. A támogatáshoz szükséges források előteremtésére több megoldás is lehetséges, ezek közül az MNB kettőt vizsgált meg részletesebben. Mindkettő esetében előrehaladott egyeztetéseket folytat az állami és a piaci szereplőkkel. Egyrészt a pénzforgalmi infrastruktúra fejlesztésére európai uniós forrásokat lehetne felhasználni. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség kiírásában pályázati programot lehetne létrehozni, és erre jelentkezhetne a kártyaelfogadással még nem rendelkező kereskedők viszonylag szélesebb köre. Már egy néhány milliárd forintos fejlesztési programmal is jelentős mértékben lehetne bővíteni az elfogadói hálózatot. A másik megoldás a piaci és esetleg állami szereplők közös finanszírozásában megvalósuló támogatási program, ami viszont az előzőnél valószínűleg kevesebb POS terminál beszerzését tenné lehetővé. Ekkor a kereskedők szűkebb körét lehetne csak támogatni, olyan módon, hogy a program célzottabban, a kártyaelfogadás szempontjából leginkább elmaradott régiókban vagy ágazatokban működő kereskedőket támogassa. A két megoldás párhuzamosan is megvalósulhat. A fentiek kívül ez elősegítené az állam által kibocsátott SZÉP kártya (és a későbbiekben kártya formában is kibocsátásra kerülő Erzsébet utalvány) elfogadói hálózatának bővítését is.

Bizonyos kereskedelmi tevékenységek esetén – értékhatár alkalmazásával – fokozatosan elő kell írni, hogy a

kereskedő köteles biztosítani az elektronikus fizetés lehetőségét. Ez jelenleg alapvetően a fizetési kártya kötelező elfogadását jelenti. A rejtett gazdaság jelentős mérete miatt nem minden esetben lehet elegendő a kártyaelfogadás költségeinek csökkentése, mert az önmagában nem adhat kellő motivációt a kártyaelfogadás kiépítésére. A kiskereskedelemben is tapasztalható adóelkerülés miatt, a kártyaelfogadás bevezetésével sok esetben nemcsak az ahhoz kapcsolódó közvetlen költségek jelentkeznek a vállalkozásoknál, de az ennek következtében megjelenő adófizetési kötelezettség is, ugyanis ezek után a bevételek után kénytelenek adót fizetni. Így egyes kiskereskedelmi szektorokban szükséges lenne a fizetési kártya kötelező elfogadásának előírása. Ez a szabályozás finomítható azzal, ha csak meghatározott értékhatár felett kötelező biztosítani a kártyás fizetés lehetőségét. Fontos, hogy a szabályozás bevezetése fokozatosan történjen az érintett szektorok és értékhatár meghatározásával, és kellő felkészülési idő álljon rendelkezésre.

Az elektronikus fizetés lehetőségének kötelező megteremtése mellett szükséges a készpénzhasználat körültekintő és fokozatos korlátozása is. A szabályozás bevezetése az előzőekhez hasonlóan történhet az érintett szektorok fokozatos bevonásával és az értékhatár előre megállapított ütemű csökkentésével. Ez akár párhuzamosan, de egymástól eltérő módon is megtörténhet a vállalati és a lakossági fizetések terén. Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény alapján 2013. január 1-jétől az egy szerződés alapján havonta kifizetett készpénzes tranzakciók összege nem haladhatja meg az ötmillió forintot a vállalatok közötti fizetések esetén. Előremutató az a szabályozási javaslat, ami alapján, 2013-tól ez a határ 1,5 millió forintra csökkenne. Nemzetközi példák alapján azonban ez a határ még mindig viszonylag magas: az Európai Unió több országában is 1500–2500 eurónak megfelelő felső határt vezettek be a közelmúltban.⁸ Középtávon tehát szükséges a felső határt egy előre meghatározott ütemterv alapján fokozatosan csökkenteni. A háztartási szektorban ezzel szemben első körben csak meghatározott tranzakciók esetén lenne célzerű a tilalom bevezetése, egyes esetekben az előzőekhez hasonlóan egy értékhatárral kombinálva, amelyet később szintén csökkenteni lehetne, miközben az érintett tranzakciók köre is szélesedhetne.

Az állam akkor támogatja leghatékonyabban a fenti törekvéseket, ha az általa nyújtott szolgáltatások esetében is a készpénzmentességre törekszik. A különböző hivatali és önkormányzati ügyfélszolgálatokon igénybe vett szolgáltatások kifizetésénél elsősorban a kártyás fizetés lehetőségének megteremtése és a lehetőség kötelező fel-

⁸ Például Spanyolországban, Görögországban, Olaszországban, Bulgáriában, Franciaországban és Dániában.

ajánlása javíthatja jelentősen a hatékonyságot. Jelenleg számos esetben ezeknek a szolgáltatásoknak a díja csak készpénz-átutalási megbízáson fizethető be. Emellett számos állami vagy önkormányzati szolgáltatás esetén megvalósítható lenne a fizetés átutalással vagy csoportos beszéddel, esetleg interneten keresztül kártyás fizetéssel. Ilyenek lehetnek azok a szolgáltatások, ahol a szolgáltatás igénybevétele és a fizetés időben elválik egymástól: például a különböző iskolai szolgáltatásokkal, étkeztetéssel kapcsolatos befizetések. Ezekben az esetekben valószínűleg jelentősebb fejlesztések nélkül is könnyen meg lehetne oldani az elektronikus fizetés bevezetését. A hatékonyság további növelése lehetséges az állami vásárlások, valamint az állami szereplők egymás közötti fizetéseinek kötelező készpénzmentessé tételével, ami jelentős hatással lehet a gazdaság további szereplőire is. E folyamat része lehet a házipénztárból történő kifizetések korlátozása, majd fokozatos megszüntetése. További fejlesztési irány az állami szektorban az önkormányzatok pénzforgalmának és likviditáskezelésének racionalizálása. Ezzel csökkenteni lehetne

az állami pénzforgalom költségeit, illetve növelni annak hatékonyságát, és egyszerűsíthető lenne az állami likviditásmenedzsment is.

Az elektronikus fizetések szélesebb körű elterjedése kedvezően hatna az állami adóbevételekre és a rejtett gazdaság méretének csökkenésére is. Az elektronikus tranzakciók nehezebben rejthetők el, mint a készpénzesek, a fizetések kedvezményezettjei az elektronikus tranzakciók esetén nagyobb eséllyel vallják be bevételeiket, így ezután több adót is fizetnek. A rejtett gazdaság méretének csökkenésével, a gazdaság fehéredésével növelhetők az állami adóbevételek. A másik fontos tényező a 2013-ban bevezetendő tranzakciós illetékekkel kapcsolatos, ami jelentős részben a fizetési számlákhoz kapcsolódó pénzforgalom után fizetett illetékekkel kalkulál (3. keretes írás). Ebben az esetben közvetlen összefüggés van az elektronikus tranzakciók mennyisége és az állami illetékbevételek között, így ebben a tekintetben még erősebb érdeke fűződhet az államnak is a készpénzhasználat visszaszorításához.

3. keretes írás

A tranzakciós illeték bevezetésének várható hatása a készpénzmentes fizetésekre, valamint a fizetési és elszámolási rendszerekre

A kormány által 2013-tól bevezetni tervezett tranzakciós illeték a 2012. július 9-én elfogadott törvény alapján várakozásunk szerint nem lesz jelentős hatással a pénzforgalomra, valamint a fizetési és elszámolási rendszerek forgalmára.

Nemzetközi tapasztalatok alapján, a pénzforgalmi tranzakciókat terhelő adók egyik nagy kockázata, hogy a gazdaság szereplőit alkalmazkodásra ösztönzik. A nagyobb pénzforgalmat bonyolító, vagy a pénzügyi tranzakciók terén aktív vállalatok számára a pénzforgalmi költségek növekedése miatt ugyanis célszerű lehet fizetési forgalmuk egy részét külföldre telepíteni. A háztartási és kisvállalati szektorban elsősorban a készpénzes fizetések növekvő arányában lehet érezhető hatása egy ilyen adónak. Ez amelllett, hogy lassítja a készpénzmentes fizetések terjedését, és rontja a pénzforgalom hatékonyságát, közvetlenül és – a rejtett gazdaság méretének növekedésén keresztül – közvetetten is negatív hatással van az állami adóbevételekre.

A pénzügyi tranzakciós illetékről szóló törvény alapján az illeték egy relatív alacsony, 6 ezer forintos felső korláttal kerül bevezetésre, miközben a nagy összegű bankközi és vállalatcsoporton belüli pénzforgalmi tranzakciók teljesen mentesülnek az illeték alól. Ezek az intézkedések várhatóan elegendőek lesznek ahhoz, hogy nagymértékben csökkentsék az illeték bevezetésének esetleges kedvezőtlen pénzforgalmi hatásait.

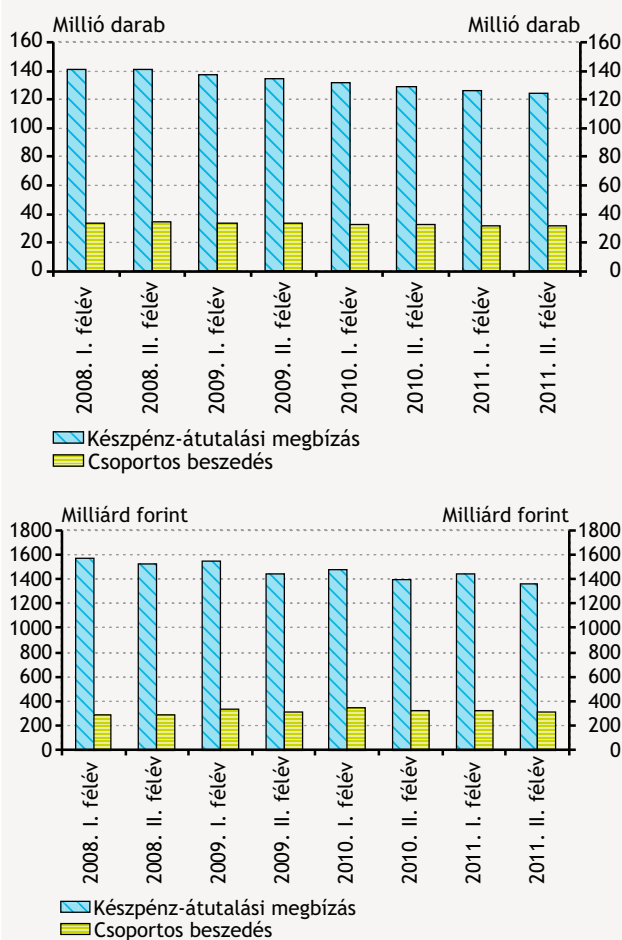
Alacsony felső korlát mellett sem zárható ki azonban teljesen a pénzforgalmi szolgáltatók ügyfeleinek alkalmazkodása, különös tekintettel a készpénzhasználat intenzívebbé válására. Ebből a szempontból kedvező, hogy az elfogadott törvény alapján a készpénzfelvétel és a postai készpénz-átutalási megbízás is illetékköteles, miközben saját számlára illetékmentesen lehet készpénzt befizetni. Az MNB ezen túlmenően támogatja a tranzakciós illeték bevezetése kapcsán felmerült további készpénzmentesítő intézkedések megvalósítását is, mint például a vállalkozási készpénzes fizetések megadóztatását, illetve ezen fizetések összegének 1,5 millió forintban történő korlátozását.

2.1.3. RENDSZERES LAKOSSÁGI FIZETÉSEK

A rendszeres lakossági fizetések döntő többségét továbbra is a társadalmi szinten legdrágább készpénzátutalási megbízással teljesítik az ügyfelek, pedig hatékony elektronikus fizetési módok is rendelkezésre állnak. A rendszeres fizetések (közüzemi, telekommunikációs, biztosítási stb. díjak) kiegyenlítésére számos fizetési mód alkalmas. Ezek közül a legnépszerűbb továbbra is a készpénz-átutalási megbízás, emellett azonban lehetőség van a csoportos beszedés használatára, és egyre több szolgáltató kínál elektronikus számlakezelést és fizetést lehetővé tevő megoldásokat is, amelyekben keresztül további fizetési módok (fizetési kártya, átutalás) választhatók. A készpénz-átutalási megbízás használata 2009-től kezdően folyamatosan csökken, de még 2011-ben is meghaladta az évi 250 millió darabot (9. ábra), ami közel négyszerese a csoportos beszedések éves számának (64,2 millió darab). A készpénz-átutalási megbízással lebonyolított tranzakciók értéke 2011-ben

9. ábra

A készpénz-átutalási megbízások és a csoportos beszedések használata

2799 milliárd forint volt, csoportos beszedés esetén pedig 633 milliárd forint. Miközben a készpénz-átutalási megbízások használata folyamatosan csökken, a csoportos beszedések száma és értéke nem változott jelentősen. Az elmúlt évben kismértékben alacsonyabb volt a korábbi évekhez képest. Ez azt jelenti, hogy a rendszeres fizetéseknél nem feltétlenül figyelhető meg áttérő a készpénz-átutalási megbízás és a csoportos beszedés között, de a csökkenő használathoz mindkét fizetési módnál hozzájárulhatott az elmúlt évek válsága is. A társadalmi költségek alapján a készpénz-átutalási megbízás kevésbé hatékony fizetési mód, mint a csoportos beszedés. 2009-ben az egy tranzakcióra jutó társadalmi költség 143,5 forint volt a készpénz-átutalási megbízás esetében, míg a csoportos beszedés esetében 100,4 forint. Ez a társadalmi szempontból vett költségelőny a csoportos beszedések számának további emelkedésével nőne, mivel e fizetési módhoz kapcsolódó fix költségek jelentősen alacsonyabbak a készpénz-átutalási megbízáshoz képest.

A rendszeres fizetések esetén jellemzően a szolgáltatást igénybe vevő fél dönt a használt fizetési módról, de nem minden fizetési mód esetén szembesül annak valódi költségével, ezért szükséges a fizetési módok transzparens és elkülönült árazása. A készpénz-átutalási megbízás használata csak látszólag ingyenes, annak költsége beépül az alapszolgáltatás árába. Az MNB ennek a helyzetnek a megváltoztatására és a költségek láthatóvá tételére vonatkozó javaslatot kezdett kidolgozni, amelynek a lényege az lett volna, hogy minden fogyasztó az általa választott fizetési mód tényleges költségét fizesse meg, és ez transzparens módon kerüljön feltüntetésre a szolgáltatók által készített számlákon. A 2012. július 29-től hatályos, a fogyasztóvédelemről szóló törvény azonban megtiltotta azt, hogy a közszolgáltatási tevékenységet folytató vállalkozások külön díjjal terheljék a számlák készpénz-átutalási megbízás útján való kiegyenlítését. A fogyasztóvédelmi törvény csak arra ad lehetőséget, hogy a beszedők árengedményt adjanak azon ügyfeleknek, akik a beszedő számára kevésbé költséges fizetési módot választanak a számla kiegyenlítésére. A készpénz-átutalási megbízást választó fizető fél összességében jelenleg kevesebbet fizet az alapszolgáltatásért, mert a készpénz-átutalási megbízás többletköltségét azon ügyfelekkel megosztva viseli, akik a beszedő számára kevésbé költséges fizetési módot választanak. Ugyanakkor valószínű, hogy a közeljövőben a beszedők egyre nagyobb része próbálja majd valamilyen más fizetési módra áttérni az ügyfeleit, ehhez pedig akár kedvezményeket is nyújthat a fizetési mód megválasztásától függően (ahogy erre már jelenleg is láthatunk példákat). A készpénz-átutalási megbízás más fizetési módokkal történő gyors felváltására a jelenlegi fogyasztói preferenciák miatt egyelőre kicsi az esély.

A csoportos beszedés hatékony és kényelmes módja lehet a rendszeres fizetések teljesítésének, de a pénzügyi likviditás feletti rendelkezés korlátozottságának érzete, a bizalom és a fizetési számlára érkező rendszeres jövedelem hiánya jelentősen hátráltatja elterjedését. A csoportos beszedés szélesebb körű használatát a készpénz-átutalási megbízás látszólagos ingyenességből származó előnye mellett további tényezők is gátolják.⁹ Az egyik ilyen tényező a rendszeresen fizetési számlára érkező jövedelem, illetve magának a fizetési számlának a hiánya.¹⁰ A másik gyakori probléma, hogy nincs meg a szükséges fogyasztói bizalom. Itt egyaránt megjelenik a pénzforgalmi szolgáltatókkal és a beszedő cégekkel szembeni bizalmatlanság is. A bizalomhiány kialakulásában szerepet játszhat, hogy az ügyfelek jelentős része valószínűleg nem látja át a fizetési mód működését, illetve az is, hogy néhány rossz tapasztalat felerősítve jelenik meg a közvéleményben. Az ügyfelek jobb tájékoztatásában jelentős szerepe lehetne a pénzforgalmi szolgáltatóknak és a kedvezményezetteknek is. Az elterjedést gátló további probléma, hogy ennél a fizetési módnál a fizetendő összeg automatikusan, egy előre meghatározott időpontban kerül levonásra az ügyfél számlájáról. Ezzel az ügyfél elveszti azt a lehetőséget, hogy a saját likviditáskezelése szempontjából optimális időpontban fizesse be a számlát, bár a beszedés előzetes letiltására is lehetősége van az ügyfélnek, illetve utólagos visszatérítés is lehetséges.

A rendszeres lakossági fizetések elektronizálása akkor gyorsulhat fel, ha a technikai fejlődéssel a készpénz-átutalási megbízáshoz hasonlóan az elektronikus fizetési módok használata esetében is lehetővé válik az ügyfelek számára az egyszerű egyéni likviditáskezelés. Ilyen lehet például az elektronikus számlakezelést és befizetést lehetővé tevő rendszer (EBPP). Jelenleg két ilyen rendszer működik az országban. Ezekkel a szolgáltatásokkal a fizetési folyamat mellett a számlázás is hatékonyabbá tehető. Az EBPP-rendszereken keresztüli számlakezelés során a szolgáltató a számlát a rendszerben elektronikusan juttatja el az ügyfeleknek, ahol annak kezelése és későbbi tárolása is történik. Emellett a rendszeren keresztül lehetséges a számlák kifizetése is, az ügyfelek pedig több fizetési mód közül választhatnak, így mindenki találhat a saját fizetési szokásaihoz jobban illeszkedő megoldást. A szolgáltatás széles körű elterjedését jelenleg gátolhatja a közös szabványok hiánya. A számlakibocsátók és a pénzforgalmi szolgáltatók tekintetében is egységes szabványok létrejötte esetén a jelenleginél szélesebb körben használható szolgáltatásokat tudnak nyújtani az EBPP-szolgáltatók.

2.1.4. A NAPKÖZBENI ELSZÁMOLÁS BEVEZETÉSE

2012. július 2-án elindult a BKR-ben a napközbeni elszámolás. Ettől kezdődően az elektronikus úton indított átutalások legfeljebb 4 órán belül megérkeznek a kedvezményezett fél pénzforgalmi szolgáltatójához. A rendszerben naponta 5 elszámolási ciklus van, amelyek 8:30-tól 2 óránként követik egymást. Az átutalások tényleges időigénye ezért a maximumot jelentő 4 óránál jellemzően rövidebb. A későbbiekben az a cél, hogy az elszámolási ciklusok számát növelni lehessen, és az átutalások mellett további fizetési módok használatára is lehetőség legyen a napközbeni elszámolási rendszerben. A pénzforgalmi szolgáltatók kondíciós listáinak vizsgálata alapján megállapítható, hogy a szolgáltatási színvonal emelkedése a legtöbb szolgáltató, illetve a leggyakrabban használt díjcsomagok esetében nem jelent díjnövekedést az ügyfeleknek.

Az MNB a közjó érdekében szabályozóként biztosította a napközbeni elszámolás bevezetését. A napközbeni elszámolás jogi alapját az MNB pénzforgalom lebonyolításáról szóló rendelete jelenti. Az MNB ebben 4 órában maximalta azt az időt, ami alatt a tárgynapi teljesítésre meghatározott időpont előtt (végső benyújtási határidőig) elektronikusan benyújtott megbízás alapján átutalt összegnek el kell jutnia a kedvezményezett pénzforgalmi szolgáltatójához. Az elszámolási rendszerhez közvetve csatlakozó pénzforgalmi szolgáltató esetében a teljesítési határidő 2 órával meghosszabbodik. Az MNB-rendelet előírja az ügyfél számláján a haladéktalan jóváírást is, és így jogi úton is biztosított, hogy a kedvezményezett ügyfélhez is aznap eljut az átutalt összeg. A hazai pénzforgalmi szolgáltatók, a GIRO Zrt. és az MNB az informatikai rendszereiket érintő összehangolt fejlesztéseikkel, belső eljárásaik, folyamataik korszerűsítésével valószínűsítették meg a projektet. Az érintettek együttműködését elősegítette az országos projekt megvalósítására létrehozott Projekt Irányító Bizottság, amelyben a GIRO Zrt. és az MNB mellett a Bankszövetség és a Magyar SEPA Egyesület is részt vett.

Ez a változás elsősorban a vállalatok és más intézményi szereplők számára jelent előnyt, de hosszabb távon kedvezően befolyásolhatja a lakossági pénzforgalmat is. Az elektronikus benyújtást választó ügyfelek számára elegendő az átutalást az esedékesség napján indítani. Így az eddigiekhez képest 1 munkanappal felgyorsul a megbízások teljesítése, ezzel az átutaló ügyfél megnyeri az összeg 1 munkanapi folyószámla-kamatjövedelmét. A beérkező pénzt

⁹ A csoportos beszedés elterjedését gátló tényezők bemutatását az ezzel foglalkozó tanulmány alapján mutatjuk be: HELMECZI ISTVÁN–OLASZ HENRIETTA (2011): A csoportos beszedés és az elterjedését gátló tényezők. *MNB-tanulmányok*, 97.

¹⁰ E problémák részletes bemutatását és a lehetséges megoldásokat a 2.1.1. fejezet tartalmazza.

még aznap további fizetésekre is fel lehet használni. A váltalatok és az intézményi szereplők esetében további előny a hosszabb közleményrovat. Ennek eredményeképpen több adatot tudnak küldeni és fogadni, ami a követeléseik, illetve tartozásaik kezelését is egyszerűsítheti. Emellett az átutalások elszámolásának felgyorsulása lehetőséget teremt új, átutalás alapú fizetési szolgáltatások megteremtésére is. A szolgáltatás gyorsasága miatt az olyan esetekben is lehetőség lesz elektronikus úton fizetni, ahol a tranzakció időigénye, valamint az érintett felek közötti bizalomhiány miatt eddig csak készpénzben volt lehetőség a tranzakció lebonyolításra. Ez a vállalatok közötti pénzforgalom mellett hasznos lehet a nagyobb összegű lakossági fizetések esetén is.

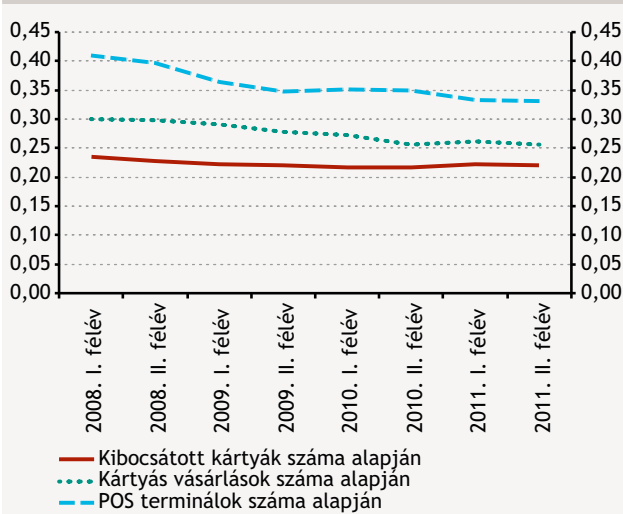
A maximum 4 órás teljesítés előírása erősítheti az elektronikus csatorna növekvő térnyerését, mivel a napközbeni elszámolás kizárólag az elektronikusan benyújtott forintátutalásokra kötelező. Az elektronikus csatorna térnyerése a társadalom számára is jelentős megtakarítást jelent, mert a papír alapú átutalások lebonyolításához a kézi feldolgozás és a hibalehetőségek miatt sokkal nagyobb ráfordítás szükséges.

2.1.5. A PÉNZFORGALMI SZOLGÁLTATÁSOK PIACÁNAK SZERKEZETE

A pénzforgalmi szolgáltatások piaci koncentrációja Magyarországon szolgáltatásonként változó mértékű, a fizetési számlák vezetése tekintetében alacsony, a fizetési kártya-piac esetében azonban magas. Fizetési számlát sok pénzforgalmi szolgáltató vezet, de a szereplők számát a pénzforgalom kis részét adó takarékszövetkezetek növelik jelentősen. 2011 végén a HHI¹¹ értéke 0,163 volt (10. ábra), a tíz legnagyobb szolgáltató vezette az összes fizetési számla 83,6 százalékát. A fizetési kártya-üzletágban ennél nagyobb a koncentráció mértéke, jellemzően azért is, mert többnyire a nagyobb szereplők érdekeltek csak benne. A kibocsátott kártyák száma alapján a HHI értéke 0,221, az első tíz szereplő bocsátotta ki a kártyák 93,3 százalékát, míg a kártyás vásárlások alapján a HHI értéke 0,257 volt. A fizetési kártyák elfogadói oldalán ennél is nagyobb a koncentrálttság. Ebben az esetben a kereskedőknél lévő POS terminálok száma alapján kerültek meghatározásra a piaci részesedések. 2011 végén a POS terminál alapú fizetési kártya-elfogadásban kilenc szolgáltató volt érdekelt, a HHI értéke 0,331 volt. A kártyás vásárlások és a POS terminálok alapján az elmúlt években csökkent a piaci koncentráció, a kibocsátott kártyák és a fizetési számlák száma alapján pedig nem változott lényegesen.

10. ábra

A piaci koncentráció alakulása egyes pénzforgalmi szolgáltatások alapján

A pénzforgalmi piac szerkezetében azonban már akár rövid távon is jelentősebb változást hozhat a Magyar Posta elektronikus pénzforgalmi szolgáltatásainak tervezett bevezetése, a külföldi kártyaelfogadók megjelenése, vagy a Magyarországon jelen lévő kártyatársaságok piaci részesedésének trendszerű változása.

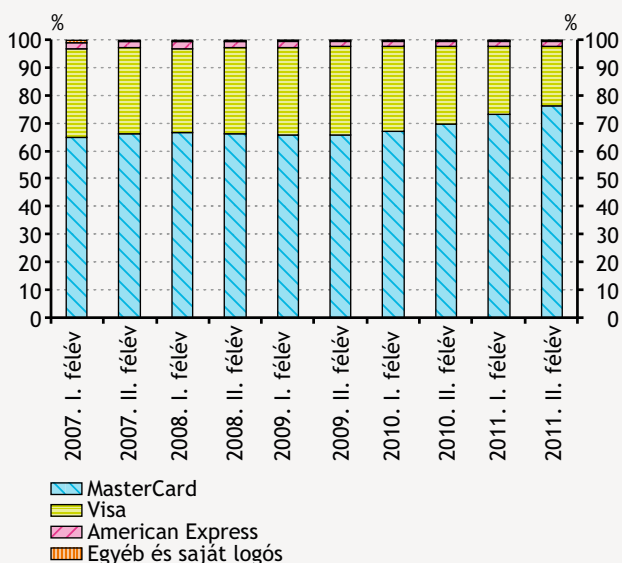
A Magyar Posta elektronikus pénzforgalmi szolgáltatások bevezetésével rövid idő alatt akár jelentősebb részesedést is szerezhet ezen a piacon. Mivel a posta számos olyan földrajzi területen is jelen van, ahol más szolgáltatók nem nyitottak fiókot, rövid idő alatt akár jelentősebb részesedést is szerezhet egyes elektronikus pénzforgalmi szolgáltatások (fizetesiszámla-vezetés, fizetési kártya-kibocsátás, tényleges kártyás fizetés a postafiókokban stb.) terén. Az elektronikus szolgáltatásokkal ki lehetne váltani a készpénz-átutalási megbízások jelentős részét is, így növelhető lenne a pénzforgalom hatékonysága.

A fizetési kártya-üzletág elfogadói oldalán a koncentráció csökkenése elsősorban a külföldi elfogadók megjelenésével várható, de az elmúlt néhány évben a hazai pénzforgalmi szolgáltatók közül is többen kezdtek el elfogadói hálózatot építeni. A nemzetközi hálózattal rendelkező elfogadók a hálózatuk méretéből fakadóan sokszor a hazai elfogadóknál alacsonyabb díjakat tudnak kínálni a kereskedőknek, mert az egy tranzakcióra jutó költségeik kisebbek lehetnek. Korábban elsősorban a nagyobb kereskedők voltak képesek alacsony jutalékokat kialakítani az elfogadóktól, mert nekik volt kellő piaci erejük, illetve a nagy hálózati méret miatt nekik kisebb jutalékkülönbség mellett is megértte

¹¹ A piaci koncentráció mérésére a Herfindahl-Hirschman-indexet (HHI) használjuk, amely az egyes piaci szereplők piaci részesedésének négyzetösszegeként számítható ki, értéke 0 és 1 között lehet.

11. ábra

A kártyatársaságok piaci részesedésének alakulása a kibocsátott kártyák száma alapján

elfogadót váltani. Új elfogadók megjelenésével és a verseny erősödésével ez megváltozhat, és a kisebb kereskedők esetén is csökkenhetnek a kereskedői jutalékok. Emellett az is gyakrabban előfordulhat a jövőben, hogy a kereskedők elfogadót váltanak az alacsonyabb jutalékok vagy a magasabb szintű szolgáltatások miatt.

Jelentősen befolyásolhatja a pénzforgalmi szolgáltatások piacának szerkezetét, ha folytatódik a Magyarországon jelen lévő nemzetközi kártyatársaságok piaci részesedésének trendszerű változása. 2011 végén a hazai kibocsátású kártyák 76,6 százaléka MasterCard, 21,4 százaléka Visa, míg 1,8 százaléka American Express típusú volt (11. ábra). A 2000-es évek közepe óta lényegében változatlan volt a kibocsátott kártyák száma alapján a kártyatársaságok piaci részesedése, ez azonban 2010 óta jelentős változásnak indult. Amennyiben ez a gyors ütemű változás rövid időn belül nem áll meg, megvan az esélye, hogy a jelenleginél jóval koncentráltabb piac jön létre, ami alapvetően monopol jelleget mutathat.

Amennyiben lényegében egyszereplőssé válna a fizetési kártyák piaca, és nem vagy kevésbé kellene versenyez-

niük a továbbiakban a kibocsátókért, az néhány éves időtávon kedvezőtlen hatással lenne a kibocsátókra és a kereskedőkre is. A verseny hiányában csökkenhet az innováció, ami hosszabb távon negatívan érintheti akár a tranzakciók biztonságát is. A pénzforgalmi szolgáltatók által fizetendő díjak növekedhetnek, miközben a helyi piacra visszaforgatott források aránya csökkenhet. A pontos hatás megítélése a kibocsátói oldalon azért nehéz, mert a nemzetközi szereplők tevékenysége nem korlátozódik egy-egy országra, tehát például az innováció vagy a biztonság kérdésében jelentős lehet a nemzetközi folyamatok szerepe. A következményeket befolyásolhatja az is, hogy a piacról kiszoruló szereplő mennyire könnyen tud újból visszatérni a hazai piacra. A kereskedői oldalon ezzel szemben már rövid távon is érzékelhető hatása lenne a monopólium kialakulásának. A MasterCard kártyákhoz tartozó bankközi jutalékok átlagos szintje jelenleg jóval magasabb, mint a Visa kártyáké. A kereskedők jelenleg egy átlagos jutalékot fizetnek az elfogadó bankjuknak (illetve rajta keresztül a kibocsátónak), amely a kártyák forgalomban betöltött részesedése alapján kerül megállapításra. Amennyiben csak a magasabb jutalékkal működő rendszer marad jelen a piacon, a kivonulás pillanatában jelentősen megemelkedik az átlagos bankközi jutalék és ezzel a kereskedők által fizetendő jutalék is.

2.1.6. A PÉNZFORGALOM LEBONYOLÍTÁSÁNAK ELLENŐRZÉSE

Az ellenőrzés a pénzforgalom lebonyolításáról szóló jegybanki előírások betartását vizsgálja és kényszeríti ki, ezáltal támogatja az MNB pénzforgalmi céljainak megvalósítását. A belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK irányelv (továbbiakban: PSD) implementálása óta a hazai pénzforgalmi szabályozás kétszintű (lásd 4. keretes írás). A pénzforgalom lebonyolításának szabályozására nemcsak azért van szükség, mert a sokszereplős pénzforgalmi szolgáltatások piacán a kereteket szabályozás által sokkal egyszerűbb és gyorsabb kialakítani, hanem azért is, mert olykor egyedi érdekek gátolhatják a pénzforgalom társadalmi szempontból optimális fejlődését (pl. napközbeni elszámolás hazai bevezetése).

4. keretes írás

A belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló irányelv és annak átültetése a magyar pénzforgalmi szabályozásba

Az Európai Parlament és Tanács 2007. november 13-án fogadta el a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK irányelvet (PSD), amely a hazai jogrendbe 2009. november 1-jei dátummal került átültetésre.

Az irányelv alapvető célja a verseny fokozása érdekében új, nem hitelintézeti pénzforgalmi szolgáltatók piacra lépési feltételeinek megteremtése, valamint az egymástól eltérő nemzeti jogszabályok, előírások egységesítésével az Európai Gazdasági Térség tagországai számára azonos jogi szabályok kialakítása.

Az irányelv a hazai pénzforgalmi szabályozásba két szinten került átültetésre, egyrészt egy új pénzforgalmi törvény¹² (továbbiakban Pftv.), másrészt pedig az idevonatkozó MNB-rendelet¹³ módosításának kiadásával. A törvény szabályozza az új pénzforgalmi szolgáltatók működésének prudenciális és egyéb feltételeit, engedélyezésük és felügyeletük szabályait, az ügyfelek felé történő tájékoztatási követelményeket, valamint a felelősségi, kárviselési és fogyasztóvédelmi szabályokat. Az MNB-rendelet pedig a pénzforgalom lebonyolításának szabályait tartalmazza.

Az MNB-rendelet a PSD átültetését megelőzően is létezett, így egy meglévő rendeletet kellett módosítani. A PSD átültetése alapján beillesztett új szabályok a fizetési műveletek összegéből való levonás tilalmára, a fizetési számla javára kezdeményezett fizetési műveletek esetében a hitelintézetek közötti teljesítési határidőkre, a terhelési és jóváírási értéknap alkalmazására vonatkoztak. Ezenkívül módosultak már meglévő előírások, bekerültek a haladéktalan jóváírásra, a végső benyújtási határidőre, valamint a csoportos beszedés teljesítésének kötelezett általi letiltására vonatkozó szabályok.

A törvény betartásának ellenőrzése a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (PSZÁF), az MNB elnöki rendelet betartásának ellenőrzése pedig az MNB-nek a feladata.

A szabályok betartásának ellenőrzése azért szükséges, mert egyedi szinten kifizetődő lehet az előírásoktól való eltérés (pl. késleltetett beruházások által megtakarított költségek vagy addicionális kamatjövedelem miatt). A szabályszegéseket a piaci mechanizmusok az információs aszimmetria miatt nem tudják felfedni. Ilyen esetekben a jogszabály ellenőrzését leghatékonyabban egy hatóság tudja megvalósítani. Továbbá a hazai pénzügyi kultúra jelenlegi szintje még azokban az esetekben is megnehezíti az ügyfelek érdekérvényesítését, amikor az előzőekben említett információs aszimmetria nem áll fenn. Amennyiben a szabályozás nem éri el a célját, fennáll a bizalomvesztés veszélye és az ügyfelek a készpénzmentes fizetési műveletektől a készpénzes fizetések felé fordulhatnak.

Az ellenőrzés alá került pénzforgalmi szolgáltatók alapvetően jogszabálykövető magatartást tanúsítottak, ugyanakkor a feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében az MNB intézkedéseket írt elő. 2011-ben 16 pénzforgalmi szolgáltatónál került sor pénzforgalmi ellenőrzésre. Az ellenőrzések terjedelmét meghatározó vizsgálati program tartalmazta többek között az MNB-rendelet összes olyan előírását, amelyek a PSD (lásd 4. keretes írás) átültetése alapján kerültek be a hazai jogrendbe, valamint azokat az előírásokat is, amelyek a fizetési műveletek teljesítéséről szólnak. A vizsgálatok során feltárt hiányosságok megszüntetésére az elmúlt év során 11 hitelintézetnél az MNB kizárólag intézkedéseket írt elő, míg 7 hitelintézet eseté-

ben összesen 21,4 millió Ft bírság kiszabására is sor került,¹⁴ amelyből 9,4 millió Ft az előző évben indított két vizsgálat utóellenőrzése során került megállapításra (3. táblázat). Az MNB az ellenőrzések alapján összesen 78 intézkedést írt elő.

A vizsgálatok a hitelintézetek többségénél az átutalási megbízások, a postai kifizetési utalványok és a beszédési megbízások teljesítésével kapcsolatban találtak szabálytalanságokat. A pénzforgalom hatékony lebonyolításának keretét adják a vonatkozó MNB-rendelet teljesítési szabályai. A vizsgálatok alapján a fizetési megbízások teljesítése során előfordult, hogy a hitelintézetek a nem munkanapon átvett fizetési megbízások összegével az ügyfél fizetési számláját már az átvétel napján megterhelték, miközben a megbízások teljesítésével kapcsolatos egyéb feladatokat csak a következő munkanapon végezték el. Ezenkívül voltak olyan esetek, amikor a fizetési megbízásokat nem az átvétel sorrendjében teljesítették, a hatósági átutalási megbízás hátrasorolásával a teljesítési sorrendtől eltértek, illetve a kedvezményezett fizetési számláján jóvá nem írható tételeket késedelmesen utasították vissza. Ezek a szabályszegések súlyosnak minősülnek, mivel üzleti hatáskukat tekintve késedelmes teljesítést okoztak, valamint a szabályszegő teljesítés esetenként kamatvesztést okozott az ügyfeleknek. A feltárt szabályszegésekkel kapcsolatban az MNB 10 hitelintézetnél 17 intézkedést írt elő. 2011-ben e szabályszegések a bírságok kiszabásánál kiemelt

¹² 2009. évi LXXXV. törvény a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról.

¹³ 18/2009. (VIII. 6.) MNB rendelet a pénzforgalom lebonyolításáról.

¹⁴ http://www.mnb.hu/A_jegybank/kozerdeku_informaciok/tevekenysegre_mukodesre_adatok/teljesitmenyeskapacitas_20100115

3. táblázat

Az MNB pénzforgalmi ellenőrzési tevékenysége számokban

(2009–2011)

		2009	2010	2011
Pénzforgalmi ellenőrzések száma	Bank	8	8	9
	Takarékszövetkezet	3	4	6
	Csoportos beszedő	7	–	–
Megállapítások száma*		81	113	134
Intézkedések száma*		48	67	78
Bírságok száma**	Bank	–	2	2
	Takarékszövetkezet	1	2	5
	Összesen	1	4	7
Bírságok összege (ezer Ft)	Bank	–	14 000	17 000
	Takarékszövetkezet	500	1 000	4 400
	Összesen	500	15 000	21 400

* A „Megállapítások száma” az ellenőrzésekről készült vizsgálati jelentésekben leírt hibákat, az „Intézkedések száma”, pedig a megállapítások kijavítására előírt intézkedéseket jelenti.

** Az MNB 2009. október 1-jén kapta meg az önálló szankcionálási jogkört a pénzforgalmi ellenőrzések kapcsán. Eddig az időpontig a bírságot a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletén keresztül szabta ki az MNB.

szempontként kerültek figyelembevételre. A hatósági átutalási megbízás hátrasorolása érintette a Pftv.-t is, így az ügyet az MNB a PSZÁF-nek is átadta.

Szinte minden vizsgált hitelintézetnél előfordult a fizetési műveletek összegének késedelmes, illetve nem megfelelő értéknappal történő jóváírása. A nem megfelelő értéknappal alkalmazása kamatvesztést jelent az ügyfeleknek, míg haladéktalan jóváírás elmulasztása késlelteti azt az időpontot, amikortól a beérkező összeg felett az ügyfél rendelkezni tud. Az integrált takarékszövetkezetek körében típushiba volt a postai készpénz-átutalási megbízások és az integráción belüli fizetési műveletek késedelmes jóváírása. Ezenkívül számos hitelintézetnél nem volt megfelelő a konverziós vagy konverzió nélküli, euróban, illetve forintban beérkezett fizetési műveletek jóváírása. Az értéknappal és haladéktalan rendelkezésre bocsátás követelményére vonatkozó előírások be nem tartását az MNB minden esetben súlyos szabályszegésként értékelte. A feltárt szabályszegésekkel kapcsolatban az MNB 15 hitelintézetnél 21 intézkedést írt elő. A 2011. évben kiszabott bírságok indoklása során ez kiemelt szempont volt. Ezenkívül az MNB számos tárgyalást folytatott a takarékszövetkezeti integrációval, illetve az integráció csúcsbankjával (Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.) annak érdekében, hogy a típushibák kiküszöböléséhez szükséges fejlesztések minél előbb megvalósuljanak. A fejlesztések várhatóan 2012. június 30-ig elkészülnek. Az MNB konzultációkat tartott, valamint

értelmező állásfoglalást¹⁵ adott ki a konverziót igénylő fizetési műveletek jóváírási gyakorlatával kapcsolatban. Az előírt hatósági intézkedések megvalósításához a legtöbb esetben a hitelintézeteknek újra kellett gondolniuk az árforlyamjegyzésre vonatkozó gyakorlatukat is.

Az MNB az előírások megsértését a fedezethiány miatt sorba állított, jellemzően beszedési megbízások kezelésénél és részteljesítésnél, illetőleg a kötelezően előírt értesítések nem megfelelő küldésénél tapasztalta. A fizetési megbízások teljesítése során elvárt, hogy a fedezethiányos esetek (sorba állítás, részteljesítés és visszautasítás) kezelése kiszámíthatóan és megbízhatóan történjen. Az ellenőrzések tapasztalatai szerint előfordult, hogy a beszedési megbízások és hatósági átutalások fedezetlenség miatti visszautasítását a hitelintézetek késedelemmel végezték el. Ezenkívül voltak olyan esetek, amikor a fedezethiányos rendszeres átutalási, felhatalmazólevélen alapuló beszedési, illetve csoportos megbízásokat megállapodás nélkül vagy a megállapításban rögzített időtartamtól eltérő időszakra állították sorba. A fedezethiány esetén teljesített részfizetéseknel némely esetben szintén nem a fizető féllel kötött megállapodás tartalmát követték a hitelintézetek. A visszautasításkor pedig nem mindig a visszautasítás valós indokát jelölték meg. A feltárt szabályszegésekkel kapcsolatban az MNB 12 hitelintézetnél 34 intézkedést írt elő. A 2011. évben kiszabott bírságok indoklása során ez a közepes súlyú szempontok közé tartozott.¹⁶

¹⁵ A pénzforgalom lebonyolításával kapcsolatos állásfoglalások az MNB honlapján megtalálhatók:

<http://www.mnb.hu/Penzforgalom/az-mnb-mint-penzforgalmi-hatosag/pe-szabalyozas/mnbhu-pe-allasfoglalasok>.

¹⁶ A fentiekben részletezetteknek kívül az MNB további 6 olyan intézkedést írt elő, amely a hitelintézetek fizetési megbízások beérkezési időpontjának (év, hó, nap, óra, perc) rögzítésére, valamint a fizetési megbízások tárgynapi teljesítését jelentő határidő meghatározására vonatkozottak.

2.2. A pénzforgalom biztonsága

A készpénzmentes pénzforgalmi szolgáltatások biztonságos működése elengedhetetlen azok széles körű elterjedéséhez és így a pénzforgalom hatékonyságának növeléséhez. Minden készpénzmentes szolgáltatás fejlesztésénél elsődleges kérdésként kell kezelni a tranzakciók biztonságos lebonyolítását és az ügyfelek pénzforgalmi adatainak védelmét. Ezek megvalósítása szükséges a pénzforgalmi szolgáltatások és szolgáltatók rendszerébe vetett bizalom létrejöttéhez és fenntartásához, ami nélkül nem lehetséges a pénzforgalom elektronizálása. A pénzforgalom biztonságát érintő aktuális folyamatok kapcsán bemutatjuk az elektronikus tranzakciókhoz köthető visszaélések helyzetét, a hazai fizetési kártya-üzletágban zajló csipmigrációt, valamint foglalkozunk a hazai utalványpiac szabályozatlanságában rejlő kockázatokkal.

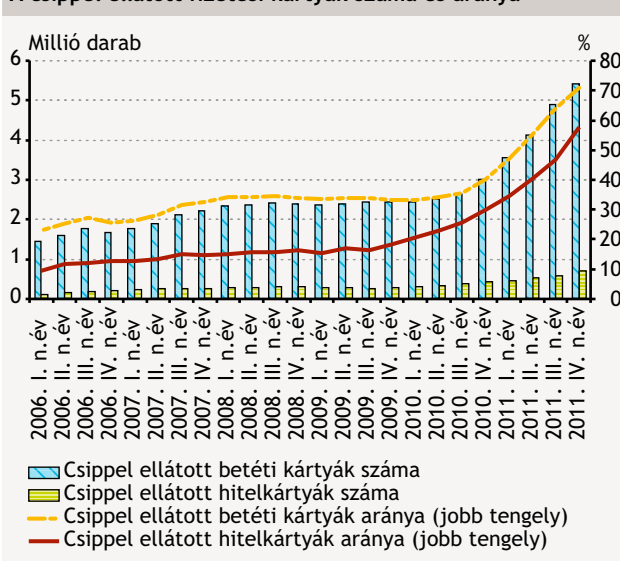
2.2.1. AZ ELEKTRONIKUS PÉNZFORGALOMHOZ KAPCSOLÓDÓ VISSZAÉLÉSEK MEGELŐZÉSE

Az elmúlt években az elektronikus pénzforgalomban nem történtek jelentős visszaélések. A hazai kibocsátású fizetési kártyákkal 2011-ben 11 595 darab visszaélés történt 568,4 millió forint értékben, ami a teljes forgalomnak mindössze 0,003 százaléka a tranzakciók száma és 0,007 százaléka az értéke alapján. Ezzel nemzetközi összehasonlításban is jónak mondható a helyzet, számos európai országban ennek a többszöröse a visszaélések aránya. Fontos azonban, hogy ez a kisszámú visszaélés is esetenként jelentős visszhangot kap a sajtóban, így ténylegesen jóval nagyobb lehet a negatív hírek hatása az ügyfelek fizetési szokásaira. Lényeges kiemelni, hogy az esetek többségében nem éri kár a visszaélések kapcsán a kártyabirtokosokat, mert azt a pénzforgalmi szolgáltatók viselik. Ennek ellenére szükséges folyamatosan fejleszteni a biztonsági megoldásokat, hiszen a határon átnyúló visszaélések (melyek aránya jelenleg is többszöröse a belföldinek) komoly hatással lehet a hazai ügyfelekre és pénzforgalmi szolgáltatókra. Abban az esetben, ha a fejlettebb kártyapiaccal rendelkező országokban nehezebb visszaélni a kártyákkal, a visszaélések nagy valószínűséggel áttérhetnek a szomszédos országokra. Éppen ezért volt szükség a csiptechnológia bevezetésére a hazai kártyákon is.

A csiptechnológia alkalmazása a fizetési kártya üzletágban jelentősen növelte a kártyás fizetések biztonságát. A fizetési kártyák és az azokat elfogadó berendezések esetében a csiptechnológia bevezetése a 2000-es évek elején kezdődött, de hosszú ideig csak viszonylag lassú ütemben. A POS terminálok és az ATM-ek terén 2007-ben, a kártyáknál pedig 2010 utolsó negyedében gyorsult fel jelentősen a folyamat. 2011 végén a betéti kártyák 70,8 százaléka a hitelkártyáknak pedig 57,5 százaléka volt csipes. 2011-ben több mint 2,7 millió csippel ellátott kártya került kibocsátásra (12. ábra). A csipkártyák nehezebben másolhatók, így növelhető a kártyás tranzakciók biztonsága, amivel csökkenthető a pénzforgalmi szolgáltatók és ügyfelek vesztesége is. Emellett a fizetési kártya többlétszolgáltatások nyújtására is alkalmassá válik annak köszönhetően, hogy a csipre egyszerre több alkalmazás is telepíthető. Így a fizetés mellett a vásárláshoz kapcsolódó további szolgáltatások (pl. pontgyűjtő rendszerek) is elérhetőek egy kártyán. A terminálok terén mindenképpen jelentős motiváló tényező lehetett a nyugat-európai csipelés hatása, hiszen az ottani csipes kártyák mágnescsíkjának ellopott adatait az adott országban már nem, csak más országokban tudták felhasználni. A kibocsátói oldalon az elsődleges motiváció a kár-

12. ábra

A csippel ellátott fizetési kártyák száma és aránya

tyatársasági kárviselési szabályok megváltozása volt. Ennek következtében megérte a kibocsátóknak csipesre cserélni az eddig csak mágnescsíkkal ellátott kártyákat, aminek több pozitív hatása is lehet.

A visszaélési statisztikákból egyértelműen látható a csipmigrációs folyamat pozitív hatása. Amellett, hogy a visszaélések összesített szintje csökkent, azok szerkezete és helyszíne is megváltozott az elmúlt években. A visszaélések nagy része nemzetközi tranzakciókhoz kötődik mind a kibocsátói, mind pedig az elfogadói oldalon. A hazai kártyák adataival elsősorban külföldön élnek vissza, míg a hazai elfogadóhelyeken elsősorban külföldi kártyákkal próbálnak visszaélni. A hazai kibocsátású kártyákkal elkövetett visszaélések 75,9 százaléka történt nemzetközi forgalomban, míg a hazai terminálok elkövetett visszaélések 73,5 százaléka köthető nem Magyarországon kibocsátott kártyához. Alapvetően elmondható, hogy miközben az elmúlt években a hazai kibocsátású kártyákkal elkövetett visszaélések szintje nem változott jelentősen, addig a hazai elfogadóhelyeket érintő visszaélések jelentősen csökkentek. 2011-ben 2074 ilyen eset történt, míg két évvel korábban ennek még több mint a háromszorosa. Ennek a fő oka, hogy a hazai kártyák adatait elsősorban a mágnescsík lemosásával szerzik meg. Ezzel az adattal viszont csak akkor tudnak visszaélni a kártya jelenlétét igénylő tranzakcióban (POS terminálon vagy ATM-en keresztül), ha az elfogadóhely nem képes kezelni csipes kártyákat. Mivel Magyarországon lényegében már nincs ilyen elfogadóhely, ezért a hazai elfogadókat nem érintik ezek a visszaélések. Ez az oka annak is, hogy a kül-

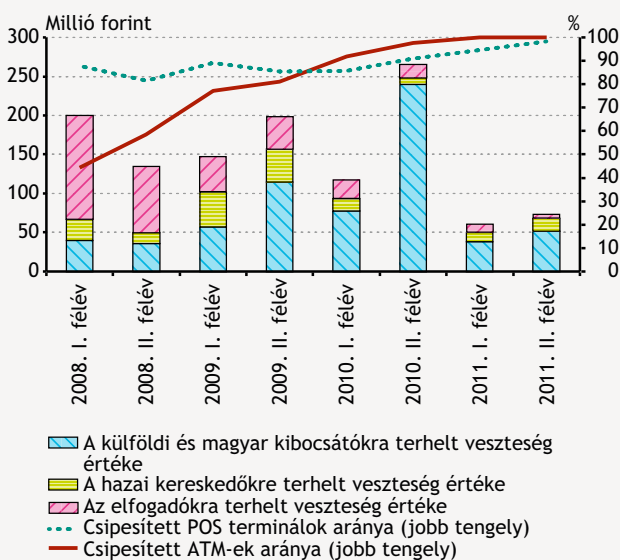
földi kártyák adataival egyre kevesebbszer élnek vissza itthon.

A visszaélések szerkezetének változásával összhangban a hazai elfogadók által viselt kár érték is töredékére esett vissza a korábbi évekhez képest (13. ábra). Ez nem mondható el a kibocsátói oldalról, ott a visszaélésekből származó kár nagyobb részét még mindig a hazai kibocsátók viselik. Ennek az a fő oka, hogy a hazai kártyák adataival elsősorban olyan országokban élnek vissza, amelyekre más kárviselési szabályok vonatkoznak (pl. USA), így a csipes kártyák ellenére a hazai kibocsátóknak kell viselniük a kárt.

Jelenleg úgy tűnik, hogy csiptechnológia az esetek többségében kellő védelmet nyújt az olyan tranzakcióknál, melyek a kártya fizikai jelenlétét igénylik. A kártyák új felhasználási lehetőségei azonban új típusú visszaélésekre adnak lehetőséget. Itt elsősorban az interneten lebonyolított kártyás fizetések esetén jelenhetnek meg új veszélyek, de az érintés nélküli technológia, illetve az okostelefonok elterjedésével átalakuló kártyahasználat is új típusú visszaélésekre adhat okot. A csipmigráció befejezése után a pénzforgalmi szolgáltatóknak a kártyás fizetések biztonsága terén elsősorban ezeknek, a jelenleg kevésbé elterjedt fizetési megoldásoknak a biztonságára kell koncentrálniuk, bár jelenleg az internetes fizetések terén szintén nem jelentős a visszaélések aránya. Már jelenleg is léteznek olyan azonosítási eljárások, amelyekkel biztonságosan lehet lebonyolítani a kártyás fizetéseket interneten keresztül. Ezek lényege, hogy a tranzakció jóváhagyásához nem elegendő a kártyán fizikailag is szereplő adatok ismerete, amellett további egyedi azonosítók is szükségesek.

13. ábra

A fizeteskártya-üzletág elfogadói oldalán az egyes szereplők által leírt veszteség értéke és a kártyát elfogadó berendezések csipesítése

2.2.2. A HAZAI UTALVÁNYPIAC SZABÁLYOZATLANSÁGA, ÉS AZ EZZEL KAPCSOLATOS KOCKÁZATOK

A hazai pénzforgalomban egyre nagyobb részt képviselnek a különböző, korlátozott körben felhasználható, készpénz-helyettesítő fizetési eszközök (utalványok). Számos típusa létezik az utalványoknak, melyek a kibocsátás, visszaváltás és felhasználás módja szerint különböző kockázatokat hordoznak. Az utalványokat kibocsáthatják különböző szervezetek, magán- vagy állami vállalkozások is. Az utalványok visszaváltása ennek megfelelően szintén ezeknél a szervezeteknél történhet. Az esetek többségében a kibocsátó és a visszaváltó szervezet megegyezik, de közben az utalvány tulajdonosa – egyszer vagy többször – megváltozhat. Vannak egy meghatározott üzletben vagy hálózatban felhasználható utalványok, ezeket leggyakrabban az elfogadóhelyek bocsátják ki. Vannak olyan utalványok, amelyeket meghatározott áruk vagy szolgáltatások vásárlá-

sára lehet felhasználni a kibocsátóval szerződött elfogadóhelyeken. Ez utóbbi esetben a kibocsátó és az elfogadó jellemzően különbözik, így az utalvány legalább egyszer gazdát cserél. Az utalvány lehet egyszer vagy többször felhasználható. Az egyszer felhasználhatóakat a kibocsátás után az utalvány birtokosa egy alkalommal tudja fizetésre használni. Amennyiben a kibocsátónál fizetett, úgy a fizetéssel meg is történik az utalvány visszaváltása, ha pedig a kibocsátóval szerződött elfogadónál, akkor a fizetés után az elfogadó váltja azt vissza. Utóbbi kategóriába tartoznak a legszélesebb körben elterjedt, bérén kívüli juttatásokhoz kapcsolódó, ételmiszer-vásárlásra vagy belföldi turizmus költségeinek fedezésére használható utalványok. A többször felhasználható (forgatható) utalványokat a kibocsátás után többször is lehet fizetésre használni anélkül, hogy visszaváltaná azokat az elfogadó. Ilyenek például a „helyi pénznek” nevezett utalványok, mint a soproni kéfrank vagy a balatoni korona. Megjelenésük szerint az utalványok lehetnek papír alapúak vagy elektronikusak. A megfelelő körültekintéssel kialakított elektronikus utalványok kibocsátása sokkal hatékonyabb a papír alapú megoldásnál. Az utalvány kibocsátójának elsősorban a névérték feletti kibocsátásból és a névérték alatti visszaváltásból, vagy az ezekhez kapcsolódó jutalékokból származhat bevétele.

Az utalványokhoz kapcsolódó kockázatok közül a legfontosabb, hogy az utalvány visszaváltásakor a kibocsátó rendelkezésére áll-e a kibocsátott utalvány fedezete. Alapvetően kétféle, de minden esetben a kibocsátóval kapcsolatos kockázat jelenik meg az utalványrendszerekben. Az egyik a felhasználó kockázataként, a másik az elfogadó vagy a visszaváltó kockázataként jelentkezik. Az utalványokat használók ezekkel a kockázatokkal gyakran nincsenek tisztában, és nem is kapnak megfelelő tájékoztatást a pontos mérlegelésükhöz. A felhasználó kockázata ahhoz kapcsolódik, hogy miután megvásárolta az utalványt, azt valóban fel is tudja-e használni. Ez azt feltételezi, hogy léteznek elfogadóhelyek, amelyek a meghatározott szabályok szerint elfogadják fizetési eszközként. Az elfogadó vagy (forgatható utalványok esetén) a visszaváltó kockázata ott jelentkezik, hogy valóban vissza tudja-e váltani az utalványt a meghatározott szabályok szerint, és megkapja-e az előre meghatározott összeget az előre meghatározott határidőn belül. Ahhoz, hogy a kibocsátó a visszaváltáskor ki tudja fizetni a visszaváltónak a meghatározott összeget, rendelkeznie kell az utalványok visszaváltásához szükséges fedezettel. A forgatható utalványok nagyobb kockázatot hordoznak magukban, mint az egyszer használhatóak, hiszen ezeknél a kibocsátás és a visszaváltás között jóval több idő is eltelhet.¹⁷

A fedezet hiánya mellett további kockázatot jelenthet a kondíciók megváltoztatásának lehetősége. Előfordulhat, hogy a kibocsátó előzetes értesítés nélkül, jelentős mértékben megváltoztatja a felhasználás vagy a visszaváltás szabályait és az ezekhez kapcsolódó díjakat. Ez szintén gyengítheti a fogyasztók pénzügyi közvetítőrendszerbe vetett bizalmát, függetlenül attól, hogy az utalványok kibocsátói nem részei annak. További fontos, szabályozásra váró kérdés az ügyfelek megfelelő tájékoztatásának meghatározása és előírása. Ennek hiányában a kibocsátók megtéveszthetik az utalványok használóit, akik a szükséges információk hiányában nem tudják pontosan mérlegelni az általuk viselt kockázatokat.

Jelenleg Magyarországon nincsen jogszabály, ami szabályozná az utalványok kibocsátását, visszaváltását és az ügyfélpénzek kezelését. Semmi sem szabályozza, hogy a kibocsátónak rendelkeznie kell a visszaváltáshoz szükséges fedezettel, az utalványt vissza kell váltania, illetve hogy bizonyos feltételek változásáról időben tájékoztatnia kell az utalványok birtokosait. Amennyiben ezen szabályok hiányában visszaélés történik, az jelentősen befolyásolhatja a pénzforgalomba vetett bizalmat, még akkor is, ha csak kis számú ügyfelet érint. Ezek az esetleges negatív hírek sokakat készpénzhasználatra ösztönözhetnek, ami pedig hátráltathatja az elektronikus fizetési eszközök elterjedését. Mivel jelenleg nem ellenőrzi senki az utalványok kibocsátóit, ezért a kockázatokra sem tudja senki időben felhívni az érintettek figyelmét. A kibocsátók érvelhetnek azzal, hogy a fedezetet a PSZÁF által felügyelt szervezeteknél helyezték el, így ez nem jelenthet problémát. Fontos azonban ebben az esetben kettéválasztani a kérdést, hiszen az, hogy a PSZÁF ellenőrzi az adott pénzforgalmi szolgáltatót, még nem jelenti azt, hogy a kibocsátó valóban kellő mértékű fedezetet helyezett ott el.

A fenti kockázatok elemzése alapján a MNB arra a következtetésre jutott, hogy mindenképpen szükséges lenne az utalványok kibocsátásának szabályozása annak érdekében, hogy átlátható, mindenki számára kiszámítható és biztonságos módon működhessen ez a piac. A szabályozás létrehozásával jelentősen csökkenthető lenne a rendszerben résztvevők kockázata, és létrejönnének az utalványpiac biztonságos működésének keretei. A szabályozás során szükséges a megfelelő felügyelő szervezetek kijelölése is, amelyek rendszeresen figyelemmel kísérik az utalványkibocsátók működését, és szükség esetén olyan intézkedéseket hoznak, amelyekkel biztosítható az adott utalványok biztonságos működése. Az MNB a szabályozásra vonatkozó szakmai koncepcióját eljuttatta az NGM-nek.

¹⁷ Az utalványok kibocsátásához kapcsolódó kockázatokról lásd részletesen HELMECZI ISTVÁN NÁNDOR-KÓCZÁN GERGELY (2011): A „helyi pénznek” nevezett utalványokról. *MNB-szemle*, április, pp. 30–43.

A javaslat szerint kettéválna az utalványok szabályozása. Az egyszer felhasználható utalványokat egy kormányrendelet szabályozná és a Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal ellenőrizné, míg a forgatható utalványokra a Hpt.

tartalmazna szabályokat, az ellenőrzést pedig az MNB végezné. A szabályozási kezdeményezéssel párhuzamosan szükséges felhívni a gazdasági szereplők figyelmét is az utalványok használatával kapcsolatos kockázatokra.

3. A hazai fizetési és elszámolási rendszerek működése és azok felvigyázása

A fizetési, értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerek felvigyázása alapvető jegybanki feladat. A felvigyázás Magyarországon a VIBER-re, a BKR-re, valamint az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerre – ideértve a központi szerződő fél tevékenységet – terjed ki. A felvigyázói munka keretét két szempont, a fizetési és elszámolási rendszerek működésének megbízhatósága és

hatékonysága adja. A megbízhatóság nyomon követése egy kockázat alapú szempontrendszer alapján történik (lásd 5. keretes írás). A szempontrendszer által meghatározott kockázattípusok: a szolgáltatás ellátásának kockázata, az elszámolási és kiegyenlítési kockázat és a kapcsolódó rendszer kockázata.

5. keretes írás

Kockázat alapú felvigyázói keretrendszer

A kockázat alapú felvigyázói keretrendszer egységes szereplő- és kockázattípusokra épül. A fizetési és értékpapír-tranzakciókkal kapcsolatos szolgáltatói és résztvevői tér sokszereplős. A szereplők az egész értéklánc mentén jelen vannak, egészen a fizetési megbízások benyújtásától, az értékpapírügyletek megkötésétől a fizetési és értékpapír-tranzakciók elszámolásáig és kiegyenlítéséig. A sokszereplős térben a következő szereplőtípusok vannak: teljesítő fél, elszámolóház, központi értéktár, központi szerződő fél, harmadik fél szolgáltató (együtt: *szolgáltatók*) és közvetlen résztvevő, közvetett résztvevő, közvetlen benyújtó (együtt: *résztvevők*).

A fizetési és elszámolási rendszerekben jelentkező kockázatok minden esetben vagy a szolgáltatóknál vagy a szolgáltatás kedvezményezettjénél (általában résztvevőnél) fellépő probléma következtében realizálódhatnak. Az MNB kockázat alapú felvigyázói keretrendszerében meghatározott kockázattípusok:

- A **szolgáltatás ellátásának kockázata**, amely a rendszerben az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás fennakadását, ellehetetlenülését jelenti. Ez általában a szolgáltatónál kialakult működési rendellenességre vezethető vissza, vagy annak finanszírozási, üzleti problémájából adódhat.
- Az **elszámolási és kiegyenlítési kockázat**, amely az elszámolás, illetve a kiegyenlítés késedelmét vagy elmaradását jelenti a rendszerben, annak ellenére, hogy az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás nyújtása folyamatos. Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat megnevezést a két fázis (elszámolás és kiegyenlítés) egyes rendszerekben történő elkülönülése indokolja. A rendszer felépítésétől függően az elszámolási kockázat realizálódása nem feltétlenül vonja maga után a kiegyenlítés megghiúsulását is, illetve a kiegyenlítési kockázat az elszámolási fázis hibátlansága esetén is realizálódhat. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat a résztvevő likviditásihiányából, fizetéseképtelenségéből vagy működési problémájából adódhat.
- A **kapcsolódó rendszer kockázata**, amely abból fakadhat, hogy az elszámolási és kiegyenlítési folyamat egyes egymásra épülő lépéseit nem ugyanazok a szolgáltatók hajtják végre. A rendszerek közötti, alapvetően likviditási függőségi viszonyok akár fertőzés forrásai is lehetnek.

A fent felsorolt kockázatok nyomon követésének vannak korlátai. Így a felvigyázás nem terjed ki a rendszer egyes szereplőinek hitelkockázati vizsgálatára. A felvigyázás a szolgáltatókra és a rendszer résztvevőire csak a rendszer kockázatainak szempontjából, korlátozottan terjed ki.

A jegybanki felvigyázói tevékenység lényege az előzőekben ismertetett kockázatok folyamatos nyomon követése, elemzése és javaslattevés a kockázatok csökkentése és a kockázatkezelés módjainak javítása céljából. A felvigyázás

eszközrendszerébe a hatósági jellegű (felügyelet, szabályozás és ellenőrzés) és a puhább (felvigyázói ajánlások, elvárások megfogalmazása) eszközök egyaránt beletartoznak.

3.1. Szolgáltatás ellátásának kockázata

A rendszerkockázati szempontból kiemelt fizetési és elszámolási rendszerek (felvigyázott rendszerek) 2011-ben alapvetően rendben működtek, így a működési problémákból fakadó szolgáltatás ellátásának kockázata az előző évekhez képest csökkent, illetve (a BKR esetében) alacsony szinten maradt.

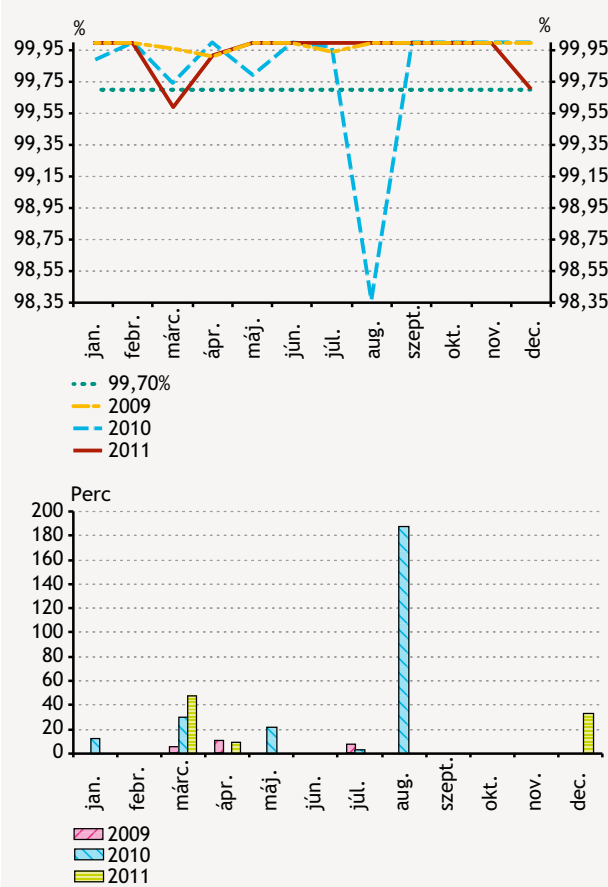
3.1.1. MŰKÖDÉSI PROBLÉMÁK A KÖZPONTI INFRASTRUKTÚRÁBAN

A VIBER havi teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutatójának¹⁸ értéke az év során mindössze egy hónapban maradt az elvárásként rögzített 99,7 százalék alatt (99,59 százalék). 2011-ben összesen 29 esetben történt teljes szolgáltatáskiesést vagy részleges funkciócsökkenést¹⁹ okozó incidens, amely a VIBER működését és szolgáltatási színvonalát, így az üzleti feltételekben foglaltak teljesítését érintette. Kevesebb VIBER teljes szolgáltatáskiesést okozó incidens történt, és az összesített incidensidő is csökkent. Ugyanakkor a korábbi évekhez képest a rendkívüli események egyedi szintjén az incidensek kezdete és elhárítása közötti idő meghosszabbodott (14. ábra). Az incidensek okozójaként 5 hibatípus fordult elő: szoftverhiba; informatikai (üzemeltetői) hiba; szoftver- és informatikai hiba együttesen; szabályozási hiba²⁰; ügyintézői hiba. A felvigyázói ajánlások mentén az MNB, mint a VIBER rendszer működtetője javaslatokat dolgozott ki annak érdekében, hogy hasonló működési problémák a jövőben ne fordulhassanak elő. A felvigyázói ajánlások többek között a változáskezelés és a napi működési folyamatokba épített kontrollok, valamint a belső tudásmegosztás erősítésére hívták fel a figyelmet.

A VIBER-ben a teljes szolgáltatás kiesését és részleges funkciócsökkenést okozó incidensek előfordulása az MNB-n kívül külső szolgáltatóknak is tulajdonítható. A VIBER-ben 2011-ben előforduló 29 incidens közül 18 ese-

14. ábra

A VIBER teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató havi alakulása (felső ábra), illetve adott hónapban a teljes szolgáltatáskiesések előfordulása és hossza percben kifejezve (alsó ábra)

tért külső szolgáltató felelt. Megemelkedett azon esetek száma, amikor a külső szolgáltató által okozott részleges funkciócsökkenés okát a rendszerműködtető (MNB) és a külső szolgáltatók nem tudták megállapítani. Az incidensek alapján megfogalmazott felvigyázói ajánlások felhívták a

¹⁸ A mutató a teljes szolgáltatás kiesését okozó incidensek időtartamai alapján készül. Teljes szolgáltatáskiesésről beszélünk, amikor az MNB-ben bekövetkezett incidens a résztvevők számára is érzékelhető üzemidő-kiesést okoz.

¹⁹ A részleges funkciócsökkenés a VIBER működését érinti, de nem okoz üzemidő-kiesést (pl. készpénzbefizetés problémái, napközbeni hitelkeret-módosítási nehézségek), így a teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató értékébe nem számít bele.

²⁰ Szabályozási hibáról beszélünk, amikor egy változás előkészítése során bizonyos folyamatoknál, teszteseteknél a tervezés nem körültekintő, minden részletre kiterjedő, így a „hiányosság” incidens eredményez a változás bevezetése után.

figyelmet a külső szolgáltatóval kötött szerződés tartalmának fontosságára (elvárt szolgáltatási szint rögzítése, folyamatos értékelése és betartatása), valamint arra, hogy a

változáskezelés során a külső szolgáltatók által biztosított támogatás kulcsfontosságú.

6. keretes írás

A VIBER rendelkezésre állás számítási módszertanának megújítása

2011-ben sor került a VIBER rendelkezésre állás mérési módszertanának megújítására. A módszertani változások alapvetően a VIBER-ben esetlegesen realizálódó működési kockázatok nyomon követését biztosító felvigyázói eszközrendszer kibővítését jelentették. Így a VIBER szolgáltatási szintjének nyomon követése kiterjed – a VIBER-résztevőknél érzékelhető üzleti hatás alapján – a fizetési tranzakciókon és a VIBER-monitorfunkciókon túl az összes VIBER üzleti eseményre (pl. hitelkeret módosítása, napzárási folyamatok, lekérdezések, parancsok teljesítése).

A módszertan módosítása a fent jelzett, üzleti alapon történő kiterjesztésen túl két további jelentős változást tartalmazott, amelyek a teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutatójának számítását érintik. Egyrészt a jövőben az MNB belső számlavezetési rendszere és a VIBER közötti adatkapcsolatot megvalósító komponens kiesése és leállása is „teljes szolgáltatáskiesésnek” minősül, mivel ezen a csatornán érkeznek a VIBER-be többek között a reggeli nyitóegyenlegek, a hitelkeret-módosító üzenetek és az MNB pénztári tételek. Másrészt rögzítésre került, hogy a „teljes szolgáltatáskiesés” ténye független attól, hogy az incidens hány részttevőt, illetve milyen fizetésiüzenet-típust érintett.

A módszertan átdolgozásakor meghatározásra kerültek a VIBER üzleti funkciók, az üzleti funkciók szerint olykor változó informatikai-környezet- és -rendszerhatárok, az üzleti funkciók életciklusa, illetve az egyes üzleti funkciókat érintő incidensek üzleti hatása. Az új módszertan három **alapvető üzleti hatást** különít el:

- a „valami nem történt meg, aminek meg kellett volna történnie” üzleti hatás esetében egy incidens az MNB Üzleti feltételekben²¹ vállaltak teljesítését átmenetileg akadályozza vagy meghiúsítja;
- „valami megtörtént, de rossz eredményt adott” üzleti hatás jelentkezik, amennyiben rosszul működik egy funkció;
- „rendszerlassulás” üzleti hatás áll fenn, ha a rendszer működik, de pl. technikai feldolgozási sorok miatt lassan – a rendszerlassulást a módszertan egyelőre nem méri, ugyanakkor tervben van a módszertan ilyen irányú kiterjesztése.

A fizetési megbízások, valamint a VIBER-monitor rendelkezésre állási mutatóján túl új mutatók bevezetésére is sor került (hitelkeret; a jegybanki munkaállomás; SWIFT-parancsok, lekérdezések, értesítések; napzárási folyamatok, SWIFT nap végi kivonat; helyes likviditás, illetve kapcsolódó rendszer rendelkezésre állási mutató).

2011-ben a BKR magas megbízhatósággal üzemelt, így az Üzletszabályzatában, az elszámolási folyamatban vállalt határidőket minden esetben tartani tudta. Az év során az elszámolómű minden elszámolási napon kevesebb mint 20 perc alatt feldolgozta a BKR által átvett és befogadott tranzakciókat. A korábbi évekhez képest a feldolgozási idő jelentősen csökkent.²² 2011-ben több változtatás (STP bevezetése, háttértároló bővítése, fejlesztése) történt, aminek

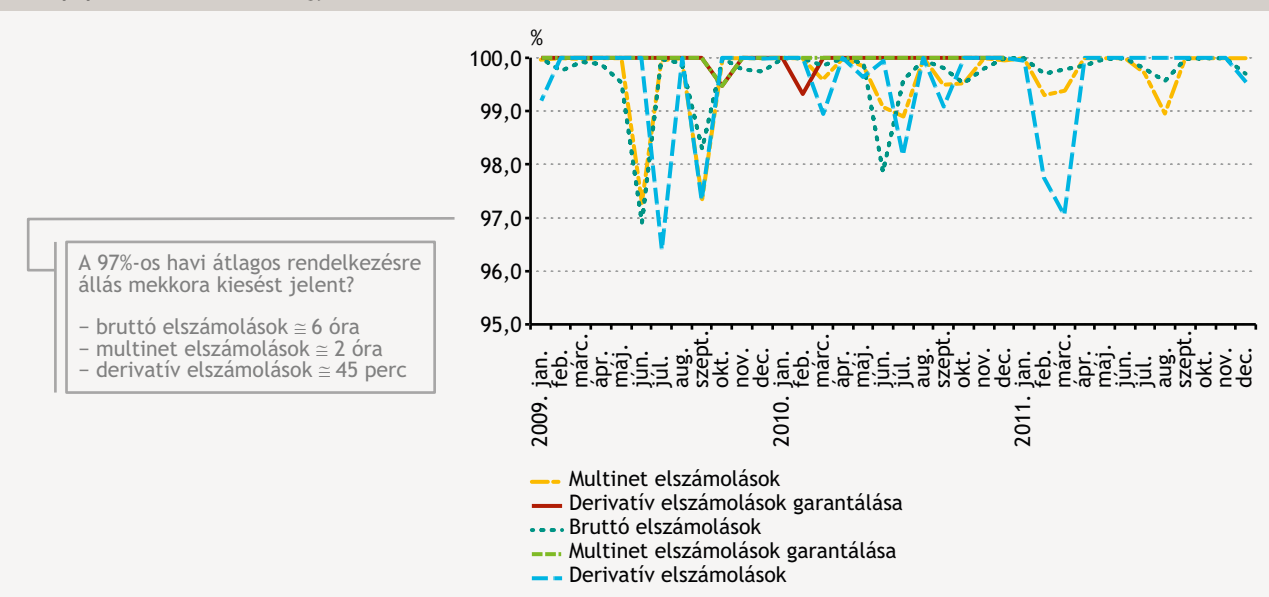
köszönhetően a tranzakciók feldolgozási sebessége nőtt. A BKR késleltetett bruttó elszámolási rendszerként üzemel. 2012. július 2-ig az elszámolás kizárólag este történt, ezért a rendszerben jelentős tartalékidők álltak rendelkezésre egy esetlegesen bekövetkező hiba javítására. 2012. július 2-től a napközbeni elszámolás bevezetésével az egyes feldolgozási lépések elvégzésére szűkebb időkorlátok állnak rendelkezésre.

²¹ A Magyar Nemzeti Bank által vezetett bankszámlákra, a forint- és devizaforgalmi elszámolásokra vonatkozó Üzleti feltételek.

²² A BKR által átvett és befogadott tételek feldolgozási ideje.

15. ábra

Értékpapír-elszámolás és -kiegyenlítés rendelkezésre állása 2009–2011

2011-ben a meghatározó értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési szolgáltatások rendelkezésre állása csökkenő mértékű működési kockázatról tanúskodott.²³ Az üzemzavarok száma is csökkenő tendenciát mutat, ebből kifolyólag az értékpapír-elszámolási és kiegyenlítési rendszer rendelkezésre állása elfogadható mértékű (15. ábra). 2010 júliusától a KELER és KELER KSZF közösen gázpiaci elszámolási szolgáltatást is nyújt, ezért 2011-ben az MNB közreműködésével megtörtént a rendelkezésre állási módszertan módosítása, így a gázpiaci elszámolás esetében is nyomon követhetővé vált a működési kockázatok alakulása. Emellett az MNB kezdeményezésére folyamatban van az árampiaci rendelkezésre állási módszertan kialakítása is, amely várhatóan 2012 második felévére készül el.

3.1.2. PIACI VÁLTOZÁSOK OKOZTA ÖSSZETETT KOCKÁZAT ÉS FINANSZÍROZÁSI KOCKÁZAT

Az értékpapír-elszámolásban a finanszírozási kockázatot alapvetően a központi szerződő fél funkció működése határozza meg. A KELER KSZF központi szerződő félként garatálja a teljesítést arra az esetre, ha az ügyletben résztvevő felek kötelezettségüket nem teljesítik. A KELER

KSZF szerepe hitelkockázati esemény bekövetkezésekor válik jelentőssé, hiszen ekkor lehet szükség a garanciális biztosítékok igénybevételére, valamint ezek elégtelensége esetén a KELER által a KELER KSZF részére nyújtott készfizető kezesség lehívására, s ezen keresztül a KELER tőkéjének felhasználására (16. ábra).

2011-ben az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben hitelkockázati esemény nem történt, biztosíték igénybevételére (beleértve a KELER csoport garanciális tőkéjét is) nem került sor. Erőteljes tőzsdei árelmozdulás két esetben alakult ki, amikor átmenetileg megnövekedtek a biztosítékkal nem fedezett kockázatok – a szélsőséges árelmozdulásokat azonban a rendszer képes volt kezelni.²⁴ A KELER KSZF saját pénzügyi erőforrással való ellátottsága a stresszteszt alapján 2011-ben megfelelő volt, tekintettel arra, hogy a KELER által vállalt 12 milliárdos készfizető kezesség²⁵ bőven meghaladta az egyéni és kollektív garanciaelemekkel nem fedezett, számított kockázatok.

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer részére megfogalmazott felvigyázói ajánlás szerint a készfizetőkezesség-vállalásos modellt a jövőben javasolt

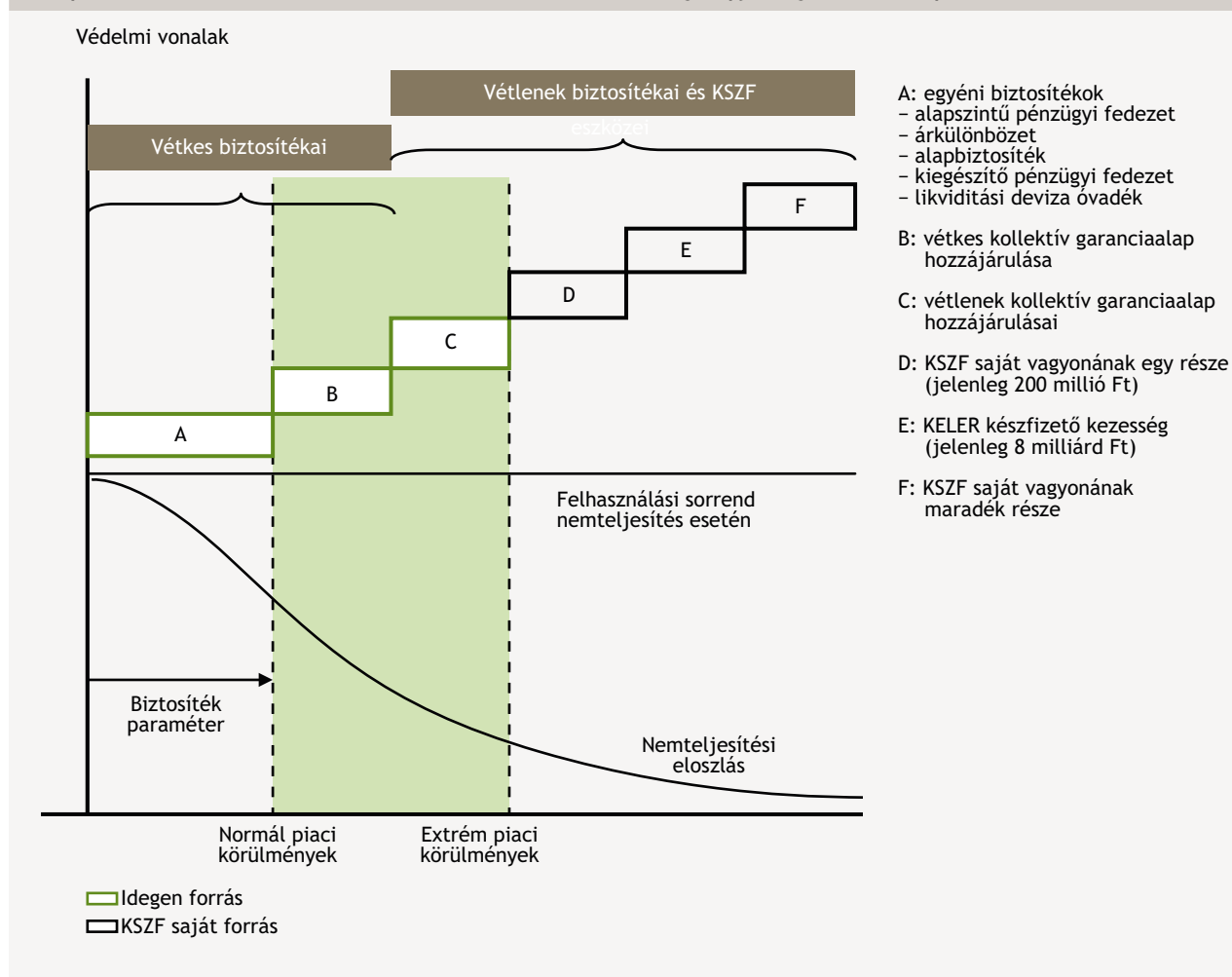
²³ Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer komplex és szolgáltatások széles skáláját nyújtó rendszer, ezért rendelkezésre állásának szintje egyetlen mutatószámmal jelentős torzítás nélkül nem jellemezhető, így a rendelkezésre állási mutatókat az egyes szolgáltatásokra külön-külön nézzük. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer hozzávetőlegesen húszféle szolgáltatást nyújt ügyfeleinek, ezért a rendelkezésre állása egyöntetűen nem összehasonlítható a VIBER és a BKR rendelkezésre állásával. A szolgáltatás lebonyolítását és funkcionálisát tekintve a bruttó elszámolást lehet a leginkább összehasonlítani a VIBER és a BKR rendelkezésre állásával.

²⁴ Normál piaci árelmozdulásra a KELER KSZF egyéni biztosítékokat szed, melyeket historikus adatok alapján kalkulál. Szélsőséges ármozgás esetén előfordulhat azonban, hogy ezek a biztosítékok nem fedezik a kockázatokat.

²⁵ 2012-re a készfizető kezesség mértéke 8 milliárd Ft-ra csökkent.

16. ábra

A központi szerződő fél funkció védelmi vonalai a várható veszteség alapján a garantált tőkepiacokon

megszüntetni a KELLER KSZF egyidejű, megfelelő mértékű feltőkésítésével. Extrém helyzetben ugyanis (többszörös hitelkockázati események, piaci turbulencia esetén) a rögzített értékű készfizető kezesség felhasználhatja a KELLER piaci turbulencia következtében leértékelődésnek kitett eszközeit, kockáztatva ezzel az értéktár stabil működését.

A KELLER KSZF jelenlegi működési modellje és alkalmazott garanciarendszere nem felel meg teljes egészében a hamarosan hatályba lépő, központi szerződő felek működését is szabályozó EU-s rendeletnek (EMIR). Mind az EMIR, mind pedig az MNB által megfogalmazott felvigyázói

elvárások olyan irányba történő elmozdulást szorgalmaznak, hogy a kockázatokat az az intézmény kezelje, ahol azok felmerülnek, és a központi szerződő fél tőkeszintje kockázati alapon kerüljön meghatározásra. Ez a korábban említett készfizető kezességre épülő modell megszüntetését, ebből következően a KELLER KSZF feltőkésítését jelenti. A kiadás előtt lévő uniós szabályozás (EMIR) szintén ezt az irányt támogatja. Az EMIR a kollektív garanciaalapok szintjét is érintheti. Ugyanakkor a KELLER KSZF-nél felmerülő alkalmazkodási igény akkor becsülhető meg pontosan, ha az EMIR-szabályokat részletező előírásokat tartalmazó szten-derdek elfogadásra kerülnek.

7. keretes írás

A készülő európai uniós jogszabályok (CSDR és EMIR) kereskedés utáni pénzügyi infrastruktúrára vonatkozó elemei

Az Európai Bizottság jelenleg egy komplex, a kereskedés utáni infrastruktúrákat lefedő és azok működését szabályozni kívánó jogszabálycsomag kialakításán dolgozik. A készülő EU-s jogszabályok érinteni fogják a kereskedés utáni infrastruktúra működését. Bár a jogszabályok még nem nyerték el teljes egészében végleges formájukat, azonban már több olyan elem is körvonalazódott, amelyek hatással lesznek a hazai pénzügyi infrastruktúrára.

A központi szerződő felek működését szabályozó EMIR elérte végső formáját, azonban a részletszabályok még nem ismertek, azokat az európai felügyelet által kidolgozott sztenderdek fogják meghatározni. Az EMIR bizonyos feltételek meglétekor az OTC származtatott termékek esetében központi szerződő félén keresztül elszámolási, valamint jelentési kötelezettséget vezet be. Ezen előírások következtében a szerződő felek, valamint a kereskedési adatokat gyűjtő adattárak jelentősége a pénzügyi infrastruktúrán belül tovább nő. Ezért az EMIR a központi szerződő felek és az adattárak részletes működési feltételeit, valamint engedélyezési folyamatát is szabályozza. Ezen túl az EMIR és a hamarosan elkészülő sztenderdek kockázatszámítási és -kezelési, ezen keresztül tőkemegfelelésre vonatkozó, valamint részletes szegregációs előírásokat tartalmaznak majd. Valamint többek között foglalkoznak a pénzügyi infrastruktúrák közötti megkülönböztetésmentes hozzáférés, a kiegyenlítés eszköze (lehetőség szerint jegybankpénz) és az interoperabilitás kérdéskörével.

A központi értéktárakról szóló rendelettervezet (CSDR) a központi szerződő felek után a központi értéktári tevékenységgel kapcsolatos szabályokat is európai uniós szintre emeli. A rendelettervezet tárgyalása egyelőre folyamatban van. A CSDR a központi értéktárak működési feltételeit és engedélyezési folyamatát szabályozza majd. Ezenkívül többek között lefedi a hozzáférés, az elszámolási és kiegyenlítési ciklusok, valamint az értékpapírszámlán történő értékpapír-kibocsátás kérdésköreit. A CSDR jelenlegi tervezete szerint főszabályként nem engedi, hogy a központi értéktárak banki jellegű kiegészítő szolgáltatásokat nyújtsanak, ettől azonban a Bizottság által kiadott egyedi (külön) engedély birtokában el lehet térni (derogációs rezsim). Az engedély az értékpapír-kiegyenlítéshez kapcsolódó banki tevékenységek végzésére terjedne ki, az energiapiaci termékek kiegyenlítéséhez kötődő banki feladatokra azonban már nem. Amennyiben a központi értéktár az értéktári alaptevékenységhez kapcsolódó banki típusú szolgáltatásokat nem maga végzi (s a kiegyenlítés nem jegybankpénzben a központi bankban történik), akkor a kiegyenlítésre egy jogilag különálló hitelintézetet jelölhet ki.

Az energiapiaci kockázatok értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerre való átgűrűzésének kockázatát minimalizálni kell. A KELER KSZF a tőkepiaci ügyletek (az azonnali piacon a multinettségű pozíciók, a derivatív piacon pedig az árkülönbözetek) garantálása mellett a gázpiaci ügyleteknél központi szerződő félként jár el, míg az árampiac esetében az árampiaci ügyletek elszámolásáért és garantálásáért felelős elszámolóház, az ECC (European

Commodity Clearing AG) általános klíringtagjaként garantálja az ügyletek teljesítését saját ügyfelei részére. Annak érdekében, hogy az energiapiaci központi szerződő fél funkció a tőkepiaci szerződő fél funkciót ne veszélyeztesse, az átgűrűző kockázatokat kezelni szükséges. Az MNB felvigyázói ajánlást tett a KELER Csoport részére, hogy vizsgálja meg az energiapiaci és tőkepiaci elszámolási és garanciavállalási funkciók (jogi) szétválasztásának lehetőségét.

3.2. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat

Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat a felvigyázott rendszerekben alacsony volt. Elszámolási és kiegyenlítési kockázatot a résztvevő fizetéseképtelensége, átmeneti likviditáshiánya, valamint működési problémája jelezhet.

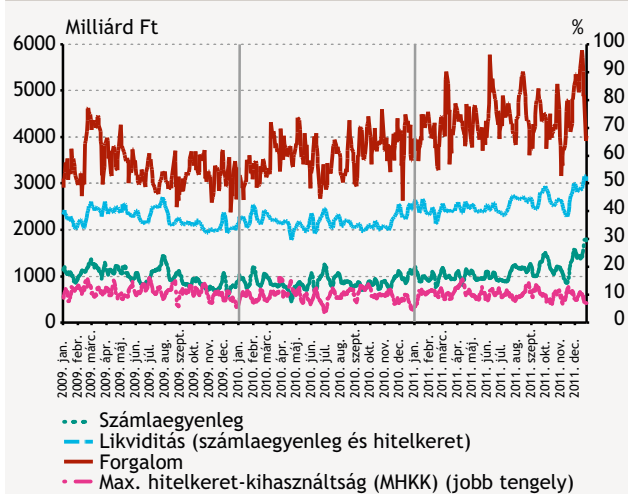
A VIBER rendszerszintű likviditásellátottsága a forgalom alakulásától függ, illetve attól, hogy a rendszer résztvevői mennyire tudatosan és aktívan használják a napközi tétel- és likviditásmenedzsment eszközeit. A résztvevőknek lehetőségük van a rendelkezésre álló likviditásuk növelésére. Ezt egyrészt magasabb (havi átlagos) számlaegyenleggel biztosíthatják, mivel a kötelező tartalékot szabadon választhatják meg (2–5 százalékgig). Másrészt a rendelkezésre álló hitelkeret mértékét a jegybank által elfogadható fedezetek zárolásával változtathatják. A hitelkeret maximális értékét a jegybank által elfogadott értékpapír-állomány egyéb okból²⁶ nem zároltatott, befogadási értéken vett állománya határozza meg. A napközi tételmenedzsment során tudatosan alkalmazható a tételidőzítés és a széles prioritásskála, ugyanakkor nyilván figyelembe kell venni az adott tétel időkritikusságát.

A 2011-es év a VIBER-ben likviditási szempontból rendkívüli eseményektől mentes időszak volt. A rendszert továbbra is napközi likviditásbőség, illetve a korábbinál lényegesen magasabb szinten stabilizálódó forgalom jellemezte (17. ábra). Lévén a VIBER elsősorban a nagy értékű pénz- és tőkepiaci tranzakciók elszámolására és kiegyenlítésére szolgál, így értelemszerűen a forgalom leköveti a piacok aktivitását. A VIBER-forgalom növekedésében elsősorban a bankközi és értékpapírügyletek forgalmának, illetve a DvP-elven elszámolt értékpapírügyleteknek az emelkedése játszott a kulcsszerepet, míg az ügyféltételek aránya csökkent az előző évhez viszonyítva. A 2010-es értéknél éves szinten mintegy 20 százalékkal magasabb forgalom lebonyolítására a résztvevők rendelkezésére álló likviditás²⁷ az előző évekhez hasonlóan bőségesen elegendő volt.

17. ábra

A VIBER-tagok forgalmának, számlaegyenlegeinek és likviditásának, valamint a rendszer maximális hitelkeret-kihasználtságának (MHKK) az alakulása

(2009–2011)

Ugyanakkor az MNB javára zároltatott értékpapírok állománya fedezeti értéken számolva kisebb mértékben növekedett, mint a VIBER-forgalom.

A rendszer résztvevői 2011-ben sem csökkentették nagymértékben a 2008 óta jelentősen megnövelt jegybanki napközi hitelkeretüket, aminek köszönhetően a napközi likviditás rendszerszinten és egyedi banki szinten is bőséges maradt (17. ábra). A résztvevők hitelkeretének összetételében kisebb változások történtek. Az MNB-kötvény részesedésének további növekedése figyelhető meg a többi elfogadható fedezeti kategóriával szemben. A fizetési rendszerek számára zároltatott fedezetek jellemzően az értékpapír lejáratáig zárolva maradnak, a lejáratot megelőző zárfeloldásra – így az értékpapír forgatási célú felhasználására – a zárolt állomány közel 20 százalékánál kerül sor.

²⁶ A potenciálisan, napközi hitel fedezetül zárolható fedezetek mennyiségét több tényező befolyásolja. Egyrészt a fedezetportfóliók azon része zárolható, amelyekre az adott napi pénz- és tőkepiaci tranzakciók során nincsen szükség. A portfólióknak mindig van egy olyan része, amelyet a piaci szereplők egyéb céllal (pl. egynapos vagy hosszabb lejáratú fedezett jegybanki hitelek fedezete, a KELER KSZF által megkövetelt egyéni és kollektív biztosítékrendszerek, bankkártya-elszámolások garanciaalapja) zárolnak.

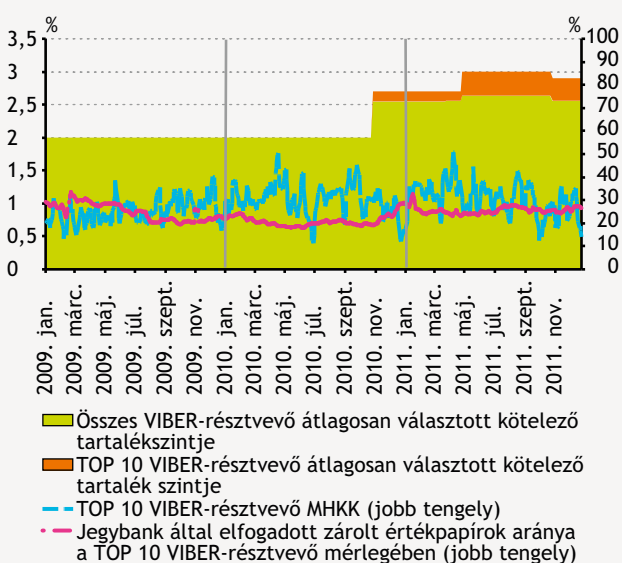
²⁷ A VIBER-likviditás két részből tevődik össze: 1. számlaegyenleg, 2. az MNB javára zárolt értékpapír-állomány monetáris hitelre fel nem használt része.

2011-ben a VIBER-ben a likviditásellátottságot tovább segítette a 2010 novemberében bevezetett szabadon választható tartalékráta intézménye. 2011-ben az első tíz legnagyobb VIBER-forgalmú résztvevő (TOP10 VIBER-résztvevő) éves szinten a forgalom 95 százalékát bonyolította le. A TOP10 VIBER-résztvevő közül többen kihasználták, hogy a kötelező tartalékráta meghatározott időszakonként rugalmasan változtatható. A VIBER-résztvevőkre általában jellemző, hogy azok a hitelintézetek, amelyek a korábbi fix ráta alapján adódó alacsony tartalékkötelezettségükhöz képest viszonylag nagy forgalmat bonyolítottak le, egy lépésben vagy fokozatosan 2 százaléknál magasabb értékre emelték a tartalékrátájukat.

Egyedi résztvevői szinten a jelentősebb forgalmú napokon előfordult magas maximális hitelkeret-kihasználtság. Ugyanakkor ez nem jelzett a rendszerben likviditási kockázatot, mert az egyedi mérlegekben (a TOP10 résztvevő esetében is) pufferként még rendelkezésre állt potenciálisan zárolható elfogadható fedezetállomány. Éves összehasonlításban a maximális hitelkeret-kihasználtság (MHKK) 2010-hez képest rendszerszinten nem változott. A TOP10 VIBER-résztvevő közül a kiemelten magas forgalmúak továbbra is átlagosan magasabb MHKK mellett működtek (18. ábra). Ugyanakkor ezen résztvevőknél az MHKK az év során a korábban tapasztaltakhoz képest nagyobb ingado-

18. ábra

A rendszer maximális hitelkeret-kihasználtságának (MHKK) és a potenciálisan zárolható elfogadható fedezetállománynak az aránya a TOP10 VIBER-résztvevő esetében, valamint a TOP10 VIBER-résztvevő és a rendszerszinten átlagosan választott kötelező tartalékráták

Megjegyzés: 5 napos mozgó átlaggal számítva. A szabad és a jegybank javára zárolt értékpapír-állományok az MNB által meghatározott befogadási értéken kerültek összehasonlításra.

Forrás: MNB és KELER adatszolgáltatás.

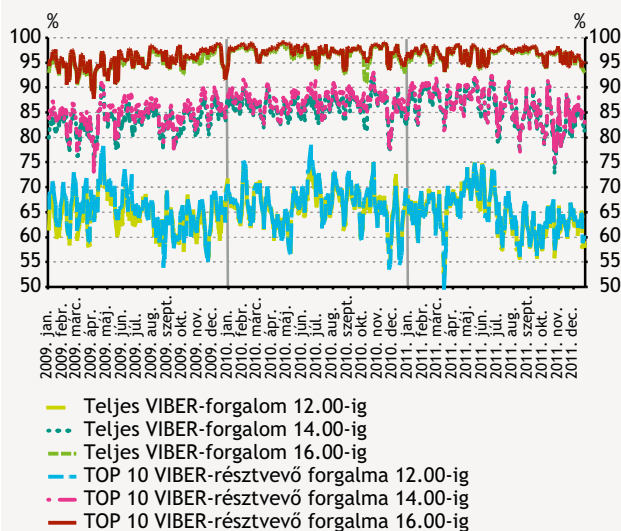
zást mutatott, mivel a megemelt kötelező tartalékráta következtében a hitelkeret egyenletesen kifizített igénybevitelére nem volt szükség.

A VIBER-résztvevők napon belüli tételidőzíttési szokásában előző évhez képest változás volt megfigyelhető, ugyanakkor ez rendszerszintű likviditási problémát nem okozott. A VIBER-résztvevők a napi forgalmat 2011 első félévében 2010-hez hasonló napi időzíttéssel, míg 2011 második félévében napközben később bonyolították le (19. ábra). 2011 második félévében a 12.00-ig lebonyolított, napi forgalomból való részesedés átlagosan 8 százalékkal csökkent. A 14.00-ig lebonyolított napi forgalomból való részesedés korábbi időszakhoz viszonyított késleltetése már nem volt ilyen mértékű (a VIBER-zárásig az adott napra szándékolt teljes forgalmat le kell bonyolítani). Az üzemidő kezdő szakaszában, a korábbi tapasztalatokhoz képest megfigyelt késleltetést elsősorban a tételeiket jellemzően korábbra időzíttő, magas forgalmú, hitelkeretet aktívan kihasználó résztvevők forgalomemelkedése okozhatta, amivel nem tartott lépést a rendelkezésre álló likviditás növekedése, ezért a tételidőzíttés időben kitolódott.

2011 folyamán a BKR-ben rendelkezésre álló likviditás bőséges volt. A klíringtagok a BKR-ben az elszámoláshoz alapvetően ugyanazt a likviditást használják, mint a VIBER-ben, ezért az ott tapasztalható, rendszerszinten megnövekedett likviditás – így a megnövekedett hitelkeret mellett a szabadon választható tartalékráta is – jótékony hatással volt a BKR likviditására. A szabadon választható tartalékráta hatására a pénzforgalmi szerepükhöz képest kis mérlegfőösszegű bankok számára a magasabb tartalékráta választása következtében nemcsak a VIBER-ben, hanem a BKR-

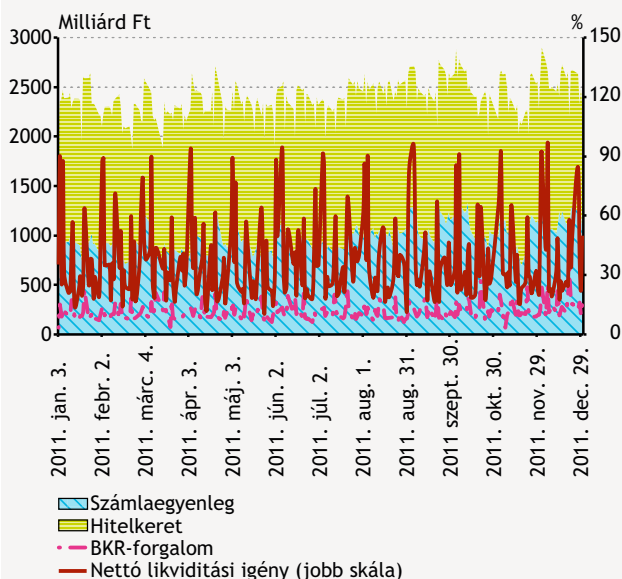
19. ábra

A VIBER-forgalom időzíttésének alakulása (2009–2011)

20. ábra

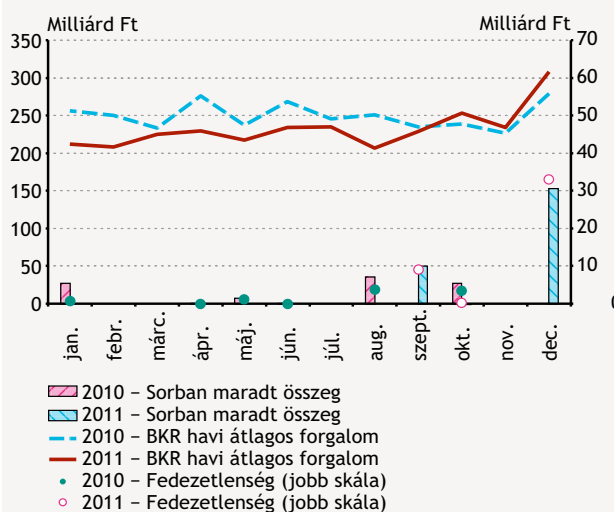
A KERET összetételének és a BKR-forgalomnak az alakulása

21. ábra

BKR-forgalom és sorban állások (fedezetlenségek) összehasonlítása

(2010–2011)

ben is gördülékenyebben tudták a forgalmukat lebonyolítani. A BKR nettó likviditási igénye²⁸ általában 15 és 60 százalék között ingadozott (20. ábra), éves átlagban a nettó napi terhelés a rendelkezésre álló napi átlagos likviditásnak 38,52 százaléka. A BKR bruttó elszámolási rendszer, de az elszámolás a klíringtagok egymás felé indított tételeit a fogadó banknál fedezetként figyelembe veszi, ezért beszélünk nettósítási hatásról, hiszen csak a bejövő elszámolt tételek értékén felül küldött tranzakciókat kell finanszírozni. Az MNB által, bruttó elszámolás céljára átadott likviditás csak akkor kerül felhasználásra, ha az adott hitelintézet kifizetései meghaladják a más rendszertagoktól fogadott utalások összegét. A rendszerben nagyobb nettó likviditási igény az adófizetési napokon, illetve a nagy összegű állami kifizetések (bérek, nyugdíjak, segélyek) esetén jelentkezik, de ezek általában nem veszélyeztetik az elszámolás és kiegyenlítés biztonságát.

Az előző évekhez képest csökkent a BKR-sorbanállások száma, körbetartozás nem alakult ki. A BKR-elszámoláskor sorban maradt kötegeknél azonosított fedezetlenség forgalomhoz viszonyított aránya továbbra is elenyésző. A sorban állások darabszámának csökkenése ellenére azonban azok összesített értéke növekedett. A rendelkezésre álló likviditás eseti jelleggel bizonyult kevésnek a BKR-ben a jegybanki hitelkeret mögötti értékpapírok lejáratára, illetve a klíringtag szokásos kötelező artalék-teljesítési magatartása alapján adódó, vagy éppen a túltartalékolás elkerülésére opti-

malizált számlaegyenleg miatt. Több esetben a fedezetként zárolt MNB-kötvények lejáratával összefüggésben alakult ki a sor. Ennek oka, hogy a kötvények lejáratának napján az értékpapírok már nem minősülnek elfogadhatónak, ugyanakkor az értékpapír-kibocsátásra még nem kerül sor. Így az éjszakai elszámolásban átmenetileg a hiányzó fedezetet egyéb értékpapírok zárolásával kell pótolni. Más esetekben a klíringtagok kimenő BKR-forgalmában többnyire akadtak olyan tételek, amelyekkel azok váratlansága, vagy viszonylag kései órákban történő befogadása miatt a klíringtag már nem tudott számolni. A sorban állások során hiányzó likviditást a klíringtagok a mérlegeikben rendelkezésre álló elfogadható fedezetekből pótolni tudták volna. A napközbeni elszámolás bevezetését követően az éjszakai sorban állások kialakulásának elenyésző valószínűsége tovább csökken (21. ábra).

Amennyiben az érintett klíringtagok napközbeni tétel- és likviditásmenedzsmentjükben alkalmazkodnak, valamint erősítik az egymás közötti koordinációt, akkor a napközbeni elszámolás bevezetése várhatóan nem okoz jelentős változást a BKR elszámolási és kiegyenlítési szokásaiban. A napközbeni elszámolásban a napi átutalási forgalom több elszámolási ciklusra elosztva jelentkezik, azonban a ciklusok elszámolásának és kiegyenlítésének szigorú menetrendje van. Az új elszámolási mód bevezetésével a hitelintézeteknek szorosabban kell figyelniük aktuális likviditási pozíciójukat. Az elszámolási ciklus függvényé-

²⁸ A nettó likviditási igény számítása úgy történik, hogy az adott napon az összes tartozik pozícióban lévő bank nettó tartozik egyenlege (az MNB-nél vezetett számláról teljesítendő részt, amelyre más bankoktól bejövő tételek nem adnak fedezetet) elosztásra kerül ugyanezen bankok MNB-nél rendelkezésre álló összesített likviditásával.

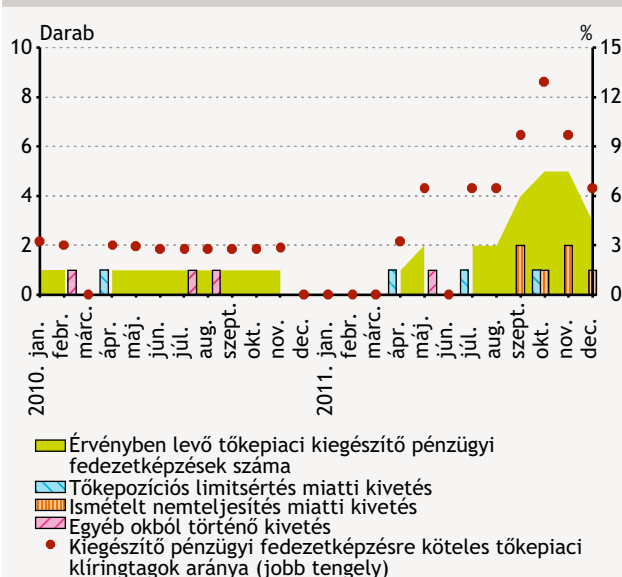
ben a fedezetbiztosításra 15, illetve 60 perc áll a klíringtagok rendelkezésére. Ez elegendő időt biztosít addicionális fedezetek zárolására. További segítség a gördülékeny napon belüli elszámolás lebonyolításához, hogy a BKR-elszámolás kiegyenlítése a jegybanki tételek utáni legmagasabb prioritást kapja, így a ciklus kiegyenlítési megbízásai a többi VIBER-tranzakciót megelőzve teljesülhetnek megfelelő fedezet rendelkezésre állása esetén. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a VIBER-ből nagy értékű tranzakciók vándorolnak át a BKR napközbeni elszámolásába. Ez nem feltétlenül vezet elszámolási és kiegyenlítési kockázati eseményhez, hiszen a BKR napközbeni elszámoláskiegyenlítő platformja a VIBER. Amennyiben a klíringtagok között van információ-áramlás és koordináció, valamint a napközbeni elszámolás fedezetbiztosítási paraméterét megfelelően használják a VIBER-ben rendszeres időközönként futó körbetartozást lebontó algoritmus segítségével, a VIBER-ben utalt összegek a napközbeni elszámolást finanszírozni tudják. Az MNB és a klíringtagok többször egyeztettek ezekről a kérdésekről. Az MNB a napközbeni elszámolás indulását követően monitorozni fogja az alkalmazkodási folyamatot, valamint a BKR és a VIBER párhuzamos működését. Amennyiben az MNB növekvő elszámolási és kiegyenlítési kockázatot észlel, akkor be fog avatkozni.

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben elszámolási és kiegyenlítési kockázat tőkepiaci résztvevő fizetéseképtelenné válása miatt 2011-ben sem realizálódott. A garantált tőkepiacokon a klíringtagi fizetéseképtelenségből fakadó elszámolási és kiegyenlítési kockázat kezelésére többféle fék épült be a rendszerbe. Szélsőséges esetben felfüggesztésre kerülhet a klíringtag klíringjoga, kevésbé szélsőséges esetben pedig a klíringtagot kiegészítő pénzügyi fedezet képzésére kötelezhetik. A kiegészítő pénzügyi fedezet likviditási tartalék, amelyet kivetni például ismételt nemteljesítés, a saját tőkéhez mérten aránytalanul nagy kötelezettségvállalás (tőkepozíciós limittúllépés) és klíringtagi adatszolgáltatás elmulasztása esetén lehet. Felvigyázói ajánlásra 2011-ben bevezetésre került, hogy a sajáttőke-követelmény nemteljesítése esetén a klíringtaggal szemben automatikusan kiegészítő pénzügyi fedezet kerül kivetésre, amellyel a klíringtag saját tőkéjével együtt el kell érje a sajáttőke-követelményt. A kiegészítő pénzügyi fedezet nemteljesítése a klíringtagság azonnali megszűnéséhez vezet. A sajáttőke-követelménynek való megfelelés a klíringtagság létrejöttének és folyamatos fenntartásának egyik legfontosabb pénzügyi feltétele, a partnerkockázatok kezelését szolgáló elsődleges szűrő.

A garantált tőkepiacokon a kiegészítő pénzügyi fedezetek kivetésének gyakorisága 2011-ben megnőtt. Kiegészítő pénzügyi fedezet kivetésére több alkalommal és több klíringtaggal szemben is sor került (többszöri nemteljesítések

22. ábra

Klíringtagi kockázat a garantált tőkepiacokon a kiegészítő pénzügyi fedezetképzések alapján

Megjegyzés: Az ábrán az oszlopok azt mutatják, hány esetben rendelt el a központi szerződő fél kiegészítő pénzügyi fedezetet, amit visszavonásig kell teljesíteni. A kiegészítő pénzügyi fedezetképzési kötelezettség így akár több hónapra keresztül is fennállhat, ez utóbbit a zölddel sátozott terület mutatja.

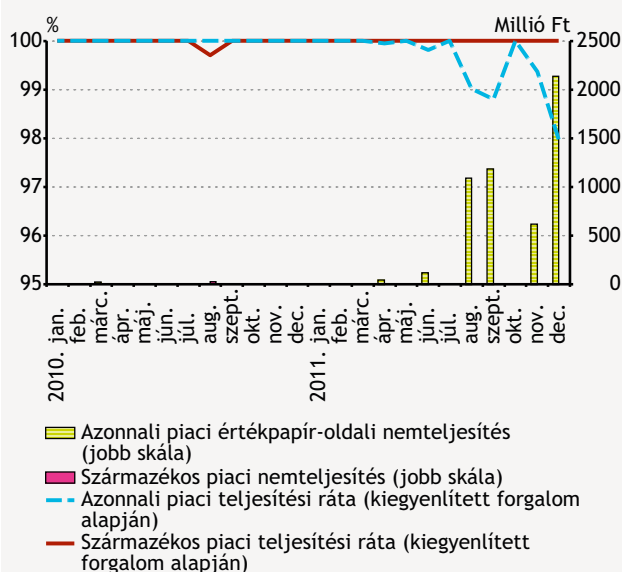
miatt, az árupiacon kialakult aránytalanul nagy kötelezettségvállalás következtében és a sajáttőke-követelmény teljesítésének érdekében). Ezek az esetek (22. ábra) a rendszer biztonságos működését nem veszélyeztették. A kiegészítő pénzügyi fedezetek elhelyezésére minden esetben sor került.

A kiegészítő pénzügyi fedezeten túl a nemteljesítések utalhatnak a rendszerben elszámolási és kiegyenlítési kockázatra. Nemteljesítésre a KELER KSZF által garantált piacokon akkor kerül sor, ha a teljesítésre kötelezett klíringtag az ügyletek, vagy pozíciók elszámolásához kapcsolódó pénzügyi, biztosíték-, értékpapír- vagy egyéb kötelezettségét egyáltalán nem, vagy nem előírt időben teljesíti. Míg 2010-ben a garantált tőkepiaci nemteljesítések elsősorban a származékos piacokhoz kapcsolódtak (23. ábra) – ahol a klíringtagok 2 esetben pénzügyi, míg 5 esetben biztosítékképzési kötelezettségüknek összesen 64,3 millió forint értékben nem tettek eleget –, addig a származékos piacon 2011-ben nem fordult elő nemteljesítés. A 2010-es nemteljesítések oka két klíringtag esetében az volt, hogy a szükséges likviditást nem tudta előteremteni, míg egy klíringtagnál technikai hiba vezetett a nemteljesítéshez.

2011-ben a garantált azonnali piacon a nemteljesítések gyakorisága és értéke az előző évhez képest növekvő mértékű elszámolási és kiegyenlítési kockázatról tanúsodott. A nemteljesítések közel fele napon túl nyúló

23. ábra

Nemteljesítések és teljesítési ráták a garantált tőkepiacokon

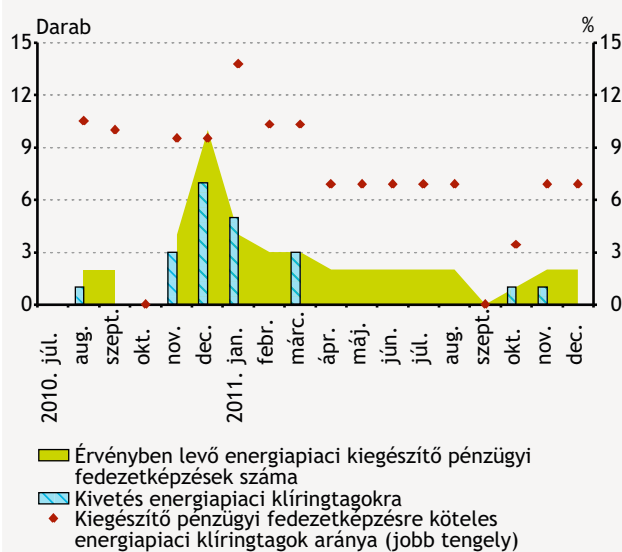

volt. 22 alkalommal összesen 5,2 milliárd forint értékben alakult ki nemteljesítés az azonnali piacon (23. ábra), minden esetben az értékpapír-oldali likviditás hiányzott az esedékességgel. Az azonnali piaci teljesítési ráta 2011 júliusa óta folyamatosan ingadozott, mélypontját (97,9 százaléka) 2011 decemberében érte el.

Az azonnali piacon bekövetkezett nemteljesítésekért 5 klíringtag felelt (a 31-ből). A nemteljesítések koncentrációja mind előfordulási gyakoriság, mind érték szerint igen magas volt. A nemteljesítések hátterében jellemzően a partnerláncban kialakult körbetartozások állnak, azaz a klíringtag az ügyfelétől várta az értékpapír leszállítását, így addig nem tudott eleget tenni a kötelezettségének, amíg a várt értékpapírt nem kapta meg. Eseti jelleggel technikai okok is előfordultak a nemteljesítések hátterében. A nemteljesítések arra utalhatnak, hogy a tőzsdei azonnali piac viszonylag korai (11.30) teljesítési határideje kevés időt hagy az aznapi szállítású OTC-piacról történő fedezésre. Ez főként azokon az üzleti napokon jelenthet nagyobb nehézséget, amikor az elszámolt forgalom megugrik. **2012. június 4-től a tőzsdei azonnali piac teljesítési határideje 14.00 órára tolódott ki, így ez várhatóan csökkenti a nemteljesítések előfordulásának a valószínűségét.** Amennyiben a nemteljesítések előfordulásának gyakorisága, illetve értéke nem csökken, felvigyázói ajánlások megfogalmazására kerül sor.

24. ábra

Klíringtagi kockázat a garantált energiapiacokon a kiegészítő pénzügyi fedezetképzések alapján

Megjegyzés: Az ábrán az oszlopok azt mutatják, hány esetben rendelt el a központi szerződő fél kiegészítő pénzügyi fedezetet, amit visszavonásig kell teljesíteni. A kiegészítő pénzügyi fedezetképzési kötelezettség így akár több hónapon keresztül is fennállhat, ez utóbbit a zölddel sátozott terület mutatja.

Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat 2011-ben az energiapiacokon (gázpiac, árampiac) átmenetileg megnövekedett. Ez egy gázpiaci klíringtag, az EMFESZ Kft. (EMFESZ) nemteljesítéséből adódott (lásd 8. keretes írás). A nemteljesítés kezelése során az EMFESZ biztosítékai, majd a kollektív biztosítékok felhasználására több alkalommal is sor került. A korábban részletezett készfizető kezeség miatt, valamint annak következtében, hogy a KELER KSZF egyidejűleg garantálja a tőke- és energiapiacokat, az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer az energiapiaci elszámolás kockázatainak is ki van téve. Ezért fontos, hogy a KELER KSZF az energiapiaci elszámolási kockázatokat megfelelően kezelje és azok garantált tőkepiaci elszámolásra való átgűrűzését megakadályozza. Az MNB az EMFESZ esete kapcsán 11 felvigyázói ajánlást fogalmazott meg a gázpiaci elszámolásra vonatkozóan a KELER KSZF részére. Az ajánlások közül az egyik legfontosabb, hogy a KELER KSZF vizsgálja meg az energiapiaci központi szerződő fél (jogi) leválasztásának lehetőségeit, vagyis az egyes garantált piacok mögötti pénzügyi erőforrások egymástól való elkülönítésének módjait.

8. keretes írás

Az EMFESZ nemteljesítéséről

A gázpiaci ügyletek két piacon kötődnek: a szabadpiacon, illetve az egyensúlyozó piacon. A klíringtag szabadpiaci ügyletkötésére a központi szerződő fél hatással lehet, hiszen a klíringtag klíringtagsági jogviszonyának megszűnését követően szabadpiaci ügyleteket már nem köthet. Az egyensúlytalansági ügyletekből azonban a központi szerződő fél a klíringtagot klíringtagságának megszüntetésével nem zárhatja ki, mivel a gázpiaci jogszabályok alapján azokban a klíringtagnak kötelezően szerepet kell vállalni, e kötelezettsége akkor szűnik meg, ha az engedélyét a Magyar Energia Hivatal felfüggeszti vagy visszavonja.

A gázpiaci elszámolás és kiegyenlítés havi elszámolási ciklusban történik, ez azt jelenti, hogy az adott havi kiegyensúlyozó ügyletek a gázhónap lezárását követő 15. napon kerülnek pénzügyi rendezésre. Összehasonlításként, a tőkepiaci ügyletek esetében ez az időtartam a 45 naphoz képest ügylettípustól függően 2, illetve 3 nap. Az elszámolási ciklus azért fontos, mert a központi szerződő félnek a gázhónap pénzügyi elszámolásáig és kiegyenlítéséig eltelt időszak nyitott kockázatait kell kezelnie.

Az EMFESZ kiegyensúlyozó gázpiaci forgalma 2010. október közepétől jelentősen megnövekedett, november elején pedig meghaladta a zárt egyéni biztosítékainak 100 százalékát. Bár nemteljesítés nem alakult ki, a megnövekedett kockázat már ekkor látható volt. A kockázatok folyamatos növekedése miatt a KELER KSZF több alkalommal vetett ki kiegészítő pénzügyi fedezetet. Fedezetképzési kötelezettségének az EMFESZ egyik alkalommal sem tett eleget, ezért a KELER KSZF felmondta a klíringtagsági szerződését. Az EMFESZ a klíringtagságból való kizárást követően kezdte meg a pénzügyi elszámolási kötelezettségeinek a teljesítését, végül azonban minden elszámolási és díjfizetési kötelezettségét maradéktalanul teljesítette.

Az EMFESZ esete elsősorban arra mutatott rá, hogy a gázpiaci elszámolási működési modellben olyan exogén tényezők vannak (pl. az elszámolási ciklus hossza, a historikus adatokból nem levezethető jelentős egyensúlytalanságok keletkezése), amelyekre a KELER KSZF-nek limitált a ráhatása. Az EMFESZ-nemteljesítések tanulságai alapján a hasonló esetek elkerülése végett a rendszert módosítani kellett, hogy az lehetővé tegye a korai beavatkozást már akkor, amikor a központi szerződő fél észleli a kockázatok (fokozatos) felépülését, így lehetővé tegye a kockázatos gázpiaci klíringtagok rendszerből való mielőbbi kizárását.

A teljesítés véglegességével kapcsolatos folyamatok alkalmazása során korábban felmerült problémák tapasztalatai alapján módosult a Tvt. és a Hpt.²⁹, valamint kijelölt rendszerüzemeltetői tesztekre került sor. A fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerekben történő teljesítés véglegességéről szóló 2003. évi XXIII. törvény (Tvt.) tartalmazza e rendszerek résztvevői ellen fizetést korlátozó eljárás elrendelésekor követendő előírásokat a rendszerüzemeltetők számára. Az Általános Közlekedési Hitelszövetkezet és a Jógazda Takarékszövetkezet fizetésektelenségéből fakadó pénzforgalmi tanulságok indították el azt a közös munkát, amelyben az MNB, a GIRO Zrt., a KELER Zrt., a PSZÁF és egyes kérdésekben az

NGM vesz részt. Az érintettek felülvizsgálták a fizetéskorlátozáshoz kapcsolódó folyamataikat, azokkal kapcsolatban felvigyázói elvárások mentén kommunikációs és rendszerüzemeltetői teszteket végeztek. A szakmai egyeztetések alapján szükségessé vált a Tvt. és a Hpt. egyes részeinek módosítása, amit az MNB javaslatára az NGM 2011 végén meg is tett. A Tvt. számos ponton módosult, többek között a hatósági döntés közlésének kommunikációs csatornájára (elektronikus csatorna elsődlegessége a PSZÁF-eljárások során, elektronikus csatornával szembeni elvárások), a hatósági döntés tartalmára (expliciten tartalmaznia kell, hogy az adott döntés a Tvt. értelmében fizetéskorlátozásnak minősül) vonatkozóan.

²⁹ 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról.

3.3. Kapcsolódó rendszerek kockázata

A három felvigyázott rendszer számos ponton kapcsolódik össze annak érdekében, hogy a fizetések és értékpapír-tranzakciók elszámolása és kiegyenlítése zökkenőmentesen megtörténhessen. A rendszerek egymásra utaltsága miatt kapcsolódó rendszerek kockázata realizálódhat. A BKR és a VIBER résztvevői gyakorlatilag „ugyanazt” a likviditást – MNB-nél lévő számlaállomány és hitelkeret összege – használják, ezért a BKR üzemidőcsúszása, komolyabb incidense kihathat a VIBER működésére (napnyitásra). Ugyanakkor ez fordítva is igaz, ha az MNB a BKR éjszakai elszámoláshoz nem tudja átadni a likviditásról szóló információt, akkor a BKR elszámolási folyamatai megcsúszhatnak. A napközbeni elszámolás bevezetése a viszonyrendszert tovább bonyolítja, hiszen a BKR napközbeni elszámolás kiegyenlítési platformja a VIBER, ráadásul az elszámolás és kiegyenlítés időkritikus lesz. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer fontos a VIBER és a BKR szempontjából is, mivel a fizetési rendszerek likviditásának egyik összetevője a napközbeni hitelkeret, amely mögötti fedezetek a KELER rendszerében zárolhatók. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer szintén függ a VIBER-től, hisz az a DvP-elven teljesített értékpapírügyletek kiegyenlítő platformja.

A kapcsolódó rendszerek kockázata az előző évhez képest intézményközi viszonylatban csökkent mindhárom felvigyázott rendszer esetében. 2011-ben a BKR irányából kapcsolódórendszer-kockázat nem realizálódott a VIBER-ben, így a VIBER-nyitás csúszására BKR-probléma miatt nem került sor. A VIBER-ben a KELER irányából egy alkalommal realizálódott a kapcsolódó rendszerek kockázata, amikor a KELER belső technikai problémája miatt rövid ideig a VIBER-ből kiküldött válaszüzeneteket nem kapta meg. A VIBER irányából egy hibás paraméterezésből szár-

mazó incidens okozott problémát a BKR-ben, mivel a sorle-bontási engedélyt az MNB később adta meg. A VIBER egyes KELER által benyújtott ügyletek teljesítéséhez kapcsolódó válaszüzenetei némely elszámolási napon reggeli tételtorlódás következtében az elvárt időnél később érkeznek meg a KELER-hez. Az MNB mint a VIBER rendszer üzemeltetője vizsgálja a reggeli tranzakciók torlódását, illetve annak megoldási lehetőségeit.

Tekintettel az MNB készpénzforgalmazásban betöltött szerepére és arra, hogy az MNB hitelt kizárólag fedezet ellenében nyújt, amely fedezetek kezelésére és értékelésére az MNB belső rendszereiben kerül sor, a VIBER estében MNB-n belül is felmerülhet kapcsolódó rendszerek kockázata. Az MNB-vel végzett készpénzes műveletek számlapénz mozgásával is járnak, ami a VIBER nyitva tartása alatt a VIBER-ben történik meg. Így a készpénz-ellátási tevékenység során a VIBER kapcsolódik az MNB nagybani pénztárkönyvelési rendszeréhez, az adatátvitelt biztosító titkosított csatornához és az MNB ügyfélszámla-vezető rendszeréhez. A fedezetkezelést szintén az MNB ügyfélszámla-vezető rendszere, azon belül speciális modulok végzik.

Az előzőekben említett három belső kapcsolódó rendszer – a pénztár könyvelési rendszere, az ügyfélszámla-vezető rendszer és az adatátviteli csatorna – közül az első kettő kapcsolódó kockázata a VIBER irányában csökkent, míg az adatátviteli csatorna esetében a kockázat növekedése volt megfigyelhető. Az utóbbi probléma kivizsgálása folyamatban van, ugyanakkor annak elhárításáig az adatáramlás folyamatos monitorozása zajlik annak érdekében, hogy a folyamatos és megfelelő adatáramlás biztosított legyen.

3.4. Hatékonyság: fejlesztések

Az MNB, elsősorban preventív céllal, a nagy ügyfélforgalmat lebonyolító VIBER-résztvevők kérésére megteremtette az ún. **fizetés fizetés ellenében (Payment versus Payment, PvP)** kiegyenlítési mód lehetőségét a VIBER-ben. 2011. december 12-től a „fizetés fizetés ellenében” kiegyenlítési mód lehetőséget teremt a nagy értékű ügyfél-tételek kisebb likviditás melletti, biztonságos lebonyolítására, ami a VIBER-ben résztvevő hazai hitelintézetek nagy ügyfél-tételeinek kockázatmentes teljesítését támogatja. Az MNB a teljes költségmegtérülés elve alapján a fejlesztés költségeit a VIBER-díjak meghatározása során figyelembe veszi. 2010-től a VIBER-szolgáltatások önköltsége idővezérelt tevékenység alapú költségszámítással kerül meghatározásra, aminek segítségével biztosítható a kapcsolódó költségek pontos körének hozzárendelése az adott szolgáltatáshoz.

A BKR esetében a 2011. év a napközbeni elszámolásra való felkészülés jegyében telt. A fejlesztés teljes folyamatában, a bankszakmai munkacsoportokon keresztül, a rendszer tagjainak képviselői is részt vettek. A többszörös napközbeni elszámolás öt ciklussal 2012. július 2-i elszámolási nappal indult el. A napközbeni elszámolás bevezetéséhez kapcsolódóan az MNB a BKR szabályzatait engedélyezte. Az

új rendszer átfogó felvigyázói értékelésére az indulás után kerül sor. A GIRO Zrt. a napközbeni elszámolás bevezetésével összefüggésben nem emelte meg a tranzakciós díjakat. A BKR díjpolitikájának esetében is érvényesül a teljes költségmegtérülés elve, ugyanakkor a díjak a költségeken felül bizonyos tőkearányos megtérülést is biztosítanak. A GIRO üzleti működése a napközbeni elszámoláshoz kapcsolódó fejlesztések után változatlan díjak mellett is biztosított.

A KELER Csoport a szolgáltatásait folyamatosan fejleszti, a fejlesztések során az üzleti hatásokon túl a piac véleményét is folyamatosan figyelembe veszi. 2011 folyamán elindult a BÉT alternatív piacának (BÉTa) elszámolása és központi szerződő fél általi garانتálása. A BÉTa-n külföldön kibocsátott blue-chip részvényekkel lehet kereskedni. Az Állami Adósságkezelő Központ javaslatára 2011 végével a magyar állampapírok tőzsdei kereskedése a BÉT-ről az MTS platformjára került át, amelyen megkötött ügyletek elszámolását és garانتálását továbbiakban is a KELER Csoport végzi. 2011-ben elindult az elektronikus ügyfél-kommunikációs rendszer (KID) és a társasági eseményeket kezelő rendszer modernizációja, valamint a nemzetközi elszámolások fejlesztése.

Fogalomtár

4 órás szabály

Az MNB 15/2010. (X. 12.) rendelete szerint a fizető fél (átutaló) pénzforgalmi szolgáltatójának 2012. július 1-jét követően biztosítania kell, hogy az ügyfelei által az ún. tárgynapi (vagyis aznapi) teljesítésre meghatározott időszak alatt (a végső benyújtási határidőig) elektronikus úton indított belföldi forintátutalás a befogadástól számított 4 órán belül eljusson a kedvezményezett ügyfél pénzforgalmi szolgáltatójához.

ATM (Automated Teller Machine)

Bankjegykiadó automata, amelyen fizetési kártya használatával a készpénzfelvétel mellett egyéb tranzakciók (pl. átutalás) is lebonyolíthatók.

bankközi jutalék

A fizetési kártyákkal lebonyolított vásárlások esetén az elfogadó pénzforgalmi szolgáltató által a kibocsátónak fizetett, a vásárlás értékével arányos jutalék.

BÉT

Budapesti Értéktőzsde Zrt.

BÉTa

A BÉT által működtetett multilaterális kereskedési rendszer (MTF), a külföldi részvények forintban történő kereskedésére alkalmas platform. A BÉTa piacon megvásárolt részvény teljesen megegyezik a külföldi tőzsdéken jegyzett részvényekkel.

BKR

Bankközi Klíring Rendszer, a GIRO Zrt. által üzemeltetett, bruttó elszámolású, késleltetett kiegyenlítésű fizetési rendszer, amelynek két elszámolási módja az éjszakai elszámolás és 2012. július 2-tól a napközbeni többszöri elszámolás.

blue-chip részvények

Egy adott piac leglikvidebb és legtöbbet forgatott részvényei.

CSDR (Regulation on improving securities settlement in the European Union and on central securities depositories)

Az Európai Unió belüli értékpapír-elszámolás javításáról és a központi értéktárakról szóló rendelet.

csipmigráció

A kizárólag mágnescsíkkal ellátott fizetési kártyák csippel való ellátása, ezzel párhuzamosan pedig a fizetési kártyákat kezelő berendezések alkalmassá tétele a csipes kártyák elfogadására.

DvP (Delivery versus Payment)

Szállítás fizetés ellenében. Az értékpapír-adásvételi ügyletek kiegyenlítését szolgáló pénz- és értékpapír-megbízások összekapcsolása, amely biztosítja, hogy az értékpapír-oldali kiegyenlítésre akkor, és csakis akkor kerüljön sor, amikor a pénzoldali kiegyenlítés megtörtént, illetve fordítva, a pénzoldali kiegyenlítésre kizárólag akkor kerüljön sor, ha az értékpapír-fedezet rendelkezésre áll és a kiegyenlítés biztosított.

EBPP (Electronic Bill Presentment and Payment)	Elektronikus számlabemutató és -fizetés.
ECC (European Commodity Clearing AG)	Lipcsei székhelyű, alapvetően energiapiaci elszámolásokkal foglalkozó, központi szerződő félként működő elszámolóház.
egyéni garanciaelemek	A nettó elszámolású rendszerek által támasztott biztosítékgények, amelyek a garanciarendszer részeit képezik, és amelyek felhasználására kizárólag akkor kerülhet sor, ha a biztosítékot képző intézmény nem teljesít (KELER KSZF esetében: alapszintű pénzügyi fedezet, árkülönbözet, alapbiztosíték, kiegészítő pénzügyi fedezet, likviditási deviza óvadék).
elfogadó (fizetési kártya)	Az a pénzforgalmi szolgáltató, amellyel a fizetési kártyás vásárlást lehetővé tevő kereskedő szerződést köt a tranzakciók lebonyolítására. A tranzakciók elszámolása és kiegyenlítése során az elfogadó gyűjti be és továbbítja a kereskedőnek a kártyás tranzakciók értékét.
elszámolás	A megbízások fogadásának, formai és tartalmi ellenőrzésének, majd a klíringtagok kétoldalú vagy többoldalú kötelezettségeinek kiszámítását jelenti. A kötelezettségek kiszámítása történhet bruttó, illetve nettó alapon.
elszámolás bruttó módon	Olyan elszámolási mechanizmus, amely során kizárólag a fedezettel rendelkező tranzakciók kerülnek elszámolásra.
elszámolás nettó módon	A nettósítás során a klíringtagok egymással szemben fennálló tartozásainak és követeléseinek egyetlen tartozássá vagy követeléssé alakítása úgy, hogy a tartozásaik összegét csökkentik a követelések összegével. A nettósítás lehet kétoldalú vagy többoldalú. Ezt követően az így számított nettó tartozik pozíciók kiegyenlítésére kerül sor. Amennyiben nincsen elegendő fedezet, a nettó elszámolás garanciarendszerét kell felhasználni.
elszámolási és kiegyenlítési kockázat	Az elszámolás, illetve a kiegyenlítés késedelmét vagy elmaradását jelenti a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben annak ellenére, hogy az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás nyújtása folyamatos. Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat megnevezést a két fázis (elszámolás és kiegyenlítés) egyes rendszerekben történő elkülönülése indokolja. A rendszer felépítésétől függően az elszámolási kockázat realizálódása nem feltétlenül vonja maga után a kiegyenlítés megghiúsulását is, illetve a kiegyenlítési kockázat az elszámolási fázis hibátlansága esetén is realizálódhat. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat a résztvevő likviditáshiányából, fizetéseképtelenségből vagy működési problémájából adódhat.
elszámolóház	A megbízások feldolgozását, elszámolását és teljesítő fél hiányában azok teljesítését végző szervezet.
EMIR (Regulation on OTC derivative transactions Central counterparties and trade repositories)	Az OTC derivatív ügyletekről, központi szerződő felekről és kereskedési adattárházakról szóló rendelet.
EuroMTS	Alapvetően államkötvények másodpiaci kereskedésével foglalkozó multilaterális kereskedési helyszín, amelyre bevezetésre kerültek a legtöbb európai ország által kibocsátott, 5 milliárd euro feletti államkötvény-sorozatok.

fizetési rendszer	A felvigyázott rendszerek esetében a Hpt. 2. számú melléklet I. fejezet 18. pontjában meghatározott rendszer működtetésére az együttműködő felek közötti megállapodás alapján létrejött együttműködési forma. A pénzügyi infrastruktúra része. Magában foglalja a fizetési eszközöket, banki eljárásokat, valamint a bankközi fizetési rendszereket, amelyek együttesen teszik lehetővé a pénzforgalom lebonyolítását.
fizetési számla	Fizetési műveletek teljesítésére szolgáló, a pénzforgalmi szolgáltató egy vagy több ügyfele nevére megnyitott számla, ideértve a bankszámlát is.
GIRO	GIRO Elszámolásforgalmi Zrt.
harmadik fél, külső szolgáltató	Az elszámolás és kiegyenlítés folyamatában nem közvetlenül érintett szereplő. Többségében kommunikációs szolgáltatást, szoftver-, hardverszállítást, egyéb támogató, illetve kiszervezett tevékenységet végez.
HHI (Herfindahl–Hirschman-index)	A piaci koncentráció mérésére használt mutató, az egyes piaci szereplők piaci részesedésének négyzetösszegeként számítható ki, értéke 0 és 1 között lehet. A 0 közeli érték a koncentráció hiányát jelzi, míg az 1 a monopol piac-szerkezetet.
Hpt.	1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról.
információs aszimmetria	Olyan (döntési) helyzetet jelöl, amikor a tranzakcióban résztvevő felek egyike több vagy pontosabb információval rendelkezik, mint a másik. Ez felborítja a tranzakcióban résztvevő felek közötti erőegyensúlyt, rosszabb esetben piaci kudarchoz vezet.
integrált takarékszövetkezetek	A „takarékszövetkezeti integrációs szerződést” aláírt takarékszövetkezetek. Közvetetten a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.-n mint levelező bankjukon keresztül csatlakoznak a fizetési és elszámolási rendszerekhez, és fizetési forgalmukat a levelezőbankjukon keresztül bonyolítják le.
jegybank által elfogadható fedezetek	Azon fedezetek köre, amelyeket a jegybank a vele kötött fedezett hitelügyletek (beleértve a napközi hitelkeretet is) fedezeteként elfogad. Az MNB által elfogadott fedezeteket „A jegybank forint- és devizapiaci műveleteinek üzleti feltételei” c. dokumentum tartalmazza.
kapcsolódó rendszerek kockázata	Akkor jöhet létre, ha az elszámolási és kiegyenlítési folyamat egyes egymásra épülő lépéseit nem ugyanazok a szolgáltatók hajtják végre. A rendszerek közötti, alapvetően likviditási függőségi viszonyok akár fertőzés forrásai is lehetnek.
KELER	Központi Elszámolóház és Értéktár Zrt.
KELER KSZF	KELER KSZF Központi Szerződő Fél Zrt.
kereskedés	A felek kölcsönös szerződéses megállapodása, amelynek célja pénzügyi termékek adásvétele. Az adásvétel lehet leszállítási vagy eredményelszámolásos.
kereskedés utáni pénzügyi infrastruktúra	Az ügylet megkötését követően az elszámolási és kiegyenlítő funkciót ellátó intézmények összessége.

készfizető kezesség	A KELER KSZF által garantált ügyletek teljesítéséhez az egyéni és kollektív garanciaelemek nyújtotta védelem mellett a KELER saját tőkéjének meghatározott mértékéig garanciát nyújt a KELER KSZF-nek. Amennyiben a KELER KSZF-nek a nemteljesítési eljárások kezelése során az egyéni és a kollektív garanciaelemek felhasználásán túl a készfizető kezesség lehívására is szüksége van, a KELER köteles maximum a készfizető kezesség értékének megfelelő fedezetet a KELER KSZF rendelkezésére bocsátani.
kibocsátó (fizetési kártya)	Az a pénzforgalmi szolgáltató, amelyik a kártyabirtokos rendelkezésére bocsátja a fizetési kártyát, és a tranzakciók kiegyenlítése során eljuttatja az elfogadókon keresztül a kereskedőkhöz a tranzakciók értékét.
KID rendszer	A KELER és ügyfelei közötti elektronikus kommunikációt megvalósító rendszer.
kiegészítő pénzügyi fedezet	A KELER KSZF által garantált tőkepiaci, a gázpiaci és az árampiaci ügyletekhez a klíringtag, árampiaci alklíringtag részére előírt többletbiztosíték.
kiegyenlítés	A fizetési és értékpapír-szállítási kötelezettségeknek a rendszer résztvevői közötti teljesítése. A kiegyenlítés a teljesítő fél funkcióját betöltő intézménynél vezetett számlákon könyveléssel történik meg.
kollektív garanciaalap	A nettó elszámolású rendszerek által támasztott biztosítékgények, amelyek a garanciarendszer részeit képezik, és amelyek felhasználására akkor kerülhet sor, ha a kockázatközösség tagjai közül valamely intézmény nem teljesít. Célja a fizetési kötelezettségek teljesítésének késedelméből vagy elmaradásából eredő veszteség csökkentése egy közös tulajdont képező biztosítékalap által.
körbetartozás	Akkor jöhet létre, ha a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben egy, vagy néhány résztvevő által benyújtott és teljesítésre váró megbízások a pénz- vagy az értékpapírszámlák fedezetlensége miatt nem teljesülnek. Ennek következtében számos más résztvevő megbízásai is teljesíthetetlenek maradnak.
kötegetelt feldolgozás	A különböző időpontban beérkezett, azonos meghatározott ismérvek alapján egy csoportba sorolt tételek egy időben történő, együttes feldolgozása.
központi értéktár	Alapvető feladata a nyomdai úton előállított (fizikai formában létező) értékpapírok őrzése, az immobilizált vagy dematerializált (elektronikus jel formájában létező) értékpapírok nyilvántartása, valamint az értékpapír-tulajdonosok főszámlák szerinti nyilvántartása. A központi értéktárak működtetik az értékpapír-kiegyenlítési rendszereket, amelyekben az értékpapírügyletek teljesítése könyvelés útján (azaz az értékpapírok fizikai mozgatása nélkül) történik.
központi szerződő fél	Az a központi szereplő, amely az ügyletben résztvevő felek közé áll, és garantálja az ügylet teljesítését abban az esetben is, ha az ügyletben résztvevő felek valamelyike kötelezettségének nem tesz eleget.
közvetlen benyújtó	Az elszámolóházzal egy közvetlen résztvevő felhatalmazása alapján és a vele történő elszámolás mellett, kizárólag a közvetlen benyújtó saját gazdálkodásával összefüggő fizetési megbízások elszámolóházhoz közvetlenül történő

	benyújtására megállapodást kötő, a fizetési rendszerben résztvevőnek nem minősülő ügyfél.
likviditás	A fizetési és elszámolási rendszerekben a megbízások teljesítésére felhasználható pénzügyi eszközök összessége.
MHKK	Maximális hitelkeret-kihasználtság, a jegybanki napközbeni hitelkeret igénybevétele esetén számított mutató, amely megmutatja, hogy az adott üzleti napon maximálisan a teljes hitelkeret mekkora százaléka került felhasználásra a megbízások teljesítése során.
MNB	Magyar Nemzeti Bank.
MTF (Multilateral Trading Facility)	Multilaterális (alternatív) kereskedési platform.
MTS	Az EuroMTS által működtetett multilaterális kereskedési platform.
napközbeni hitelkeret	A teljesítő fél (többnyire jegybank) fedezet mellett hitelkeretet biztosít a rendszer résztvevői számára annak érdekében, hogy a rendszerben elszámolt megbízások teljesítése minél előbb megtörténhessen. Az elfogadható fedezetek körét a teljesítő fél határozza meg. A hitelkeret a résztvevők számla-egyenlegével együtt adja ki a megbízások fedezetéül rendelkezésre álló likviditást.
OTC (Over the Counter)	Tőzsdén kívüli piac (ideértve az MTF és az OTF platformokat is).
OTF (Organised Trading Facility)	Szervezett kereskedési platform.
pénzforgalmi szolgáltató	Az a hitelintézet, elektronikuspénz-kibocsátó intézmény, Posta Elszámoló Központot működtető intézmény, pénzforgalmi intézmény, MNB és kincstár, amely pénzforgalmi szolgáltatási tevékenységet végez.
Pftv.	2009. évi LXXXV. törvény a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról.
POS terminál	Azok a berendezések, amelyek lehetővé teszik a fizetési kártyával történő fizetések lebonyolítását (esetenként a készpénzfelvételt is) a kereskedői elfogadó helyeken. A műveletekre vonatkozó információt elektronikusan vagy papír alapon gyűjtik; az előbbi az elektronikus POS (EFTPOS: Electronic Funds Transfer POS), az utóbbi az imprinter.
PSD (Payment Services Directive)	A belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK irányelv.
PSZÁF	Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete.
PvP (Payment versus Payment)	Fizetés fizetés ellenében. Két fizetésrendszer-résztvevő egymással szemben álló bankközi és ügyfélfizetési megbízásainak egyidejű teljesítése, amely biztosítja, hogy azok kiegyenlítésére akkor, és csakis akkor kerüljön sor, ha a másik teljesítésére a fedezet rendelkezésre áll, és mindkét megbízás kiegyenlítése biztosított.

részrtvevő	Jogosult a fizetési vagy értékpapír-elszámolási rendszerbe megbízást eljuttatni maga, illetve ügyfele nevében. A résztvevő lehet közvetlen vagy közvetett attól függően, hogy saját maga csatlakozik, vagy egy másik résztvevőn keresztül.
sorkezelés	Központi eljárás, amely során a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben átmenetileg fedezetlen megbízásokat a rendszer nem utasítja vissza, hanem sorba állítja, majd elégséges fedezet rendelkezésre állása esetén automatikusan feldolgozza.
szabadon választható tartalékráta	A 2010. novemberi tartalékteljesítési periódustól a tartalékköteles hitelintézetek szabadon megválaszthatják kötelező tartalékszintjüket. Választásukat félévente (áprilisban és októberben) módosíthatják, ami során választhatnak a 2, 3, 4 és 5 százalékos tartalékráta közül.
szolgáltatás ellátásának kockázata	A fizetési, valamint az értékpapír-elszámolási rendszerben az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás fennakadását, ellehetetlenülését jelenti. Ez általában a szolgáltatónál kialakult működési rendellenességre vezethető vissza, vagy a finanszírozási, az üzleti problémájából adódhat.
társadalmi költség	A fizetési láncban felmerült összes erőforrásigényt foglalja magában, azaz a fizetési lánc összes szereplőjének ráfordítását azon díjak nélkül, amelyeket az érintett szereplők a fizetési láncban belül egymásnak fizetnek.
teljesítés	Lásd kiegyenlítés.
teljesítő fél	Az a szervezet, amely a fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerben részt vevő intézmények, valamint a központi szerződő fél teljesítési számlájának vezetőjeként biztosítja a megbízások kiegyenlítését, illetve – szükség esetén – az intézmény vagy a központi szerződő fél részére hitelt nyújt a teljesítés megkönnyítése érdekében.
tőkepozíciós limittúllépés	A klíringtag vagy a megbízó által fenntartható nyitott származékos pozíciók mennyisége a saját tőke százalékában. A KELER KSZF esetében a tőkepozíciós limitek kalkulációjának módja: a KELER KSZF által számított alapbiztosíték-követelmény/saját tőke.
Tvt.	A fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerekben történő teljesítés véglegességéről szóló 2003. évi XXIII. törvény.
ügyfélfizetések	A rendszer résztvevő ügyfelei által kezdeményezett megbízások.
VIBER	Valós idejű bruttó elszámolási rendszer, elsősorban a nagy összegű és rendkívül sürgős pénzügyi műveletek kiegyenlítésére szolgáló fizetési rendszer. Az elszámolás és a teljesítés fedezet-ellenőrzéssel (bruttó elv) és egy lépésben, valós időben történik. Amennyiben a tranzakció benyújtását követő azonnali feldolgozás során a fedezet rendelkezésre áll, a megbízás véglegesen és visszavonhatatlanul teljesül.

JELENTÉS A FIZETÉSI RENDSZERRŐL
2012

Nyomda: D-Plus
H-1037 Budapest, Csillaghegyi út 19-21.

